

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
İLETİŞİM SOSYOLOJİSİ BÖLÜMÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BAUDRİLLARD'IN İLETİŞİM KURAMI
BAĞLAMINDA DİJİTAL SAVAŞ HABERCİLİĞİ
UYGULAMALARININ İNCELENMESİ:
LİVEUAMAP ÖRNEĞİ**

**İpek KARAKOYUN
2501170340**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Oya MORVA**

İSTANBUL - 2019

ÖZ

BAUDRİLLARD'IN İLETİŞİM KURAMI BAĞLAMINDA DİJİTAL SAVAŞ HABERCİLİĞİ UYGULAMALARININ İNCELENMESİ: LIVEUAMAP ÖRNEĞİ

İPEK KARAKOYUN

Fransız düşünür Jean Baudrillard, ortaya koyduğu çalışmaların büyük bir bölümünde kapitalizmin doğasını ve medyanın da sistemin sürekliliği adına sağladığı katkıyı açıklamayı hedeflemiştir. Baudrillard'a göre mevcut sistem; özellikle tüketim, kültür, savaş ve sanat gibi konularda gerçeklik olgusunu bir kökenden yoksun bırakarak, modeller aracılığıyla tekrar üretmektedir ve kökeninden yoksun bırakılan gerçekliği de *hiper-gereçklik* olarak tanımlamıştır. Medya ve kitle iletişim araçları ise bu amaç doğrultusunda hem büyük bir sorumluluğa sahip hem de bu dönüşümden en çok etkilenen alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise günümüzde var olan dijital savaş haberciliği uygulamalarının izler kitle tarafından hangi amaçla ve nasıl kullanıldığını anlamaya çalışmak ve bu uygulamaların, izler kitlenin savaş olgusuna karşı yaklaşımına etkisini Baudrillard'ın iletişim kuramı bağlamında analiz etmektir. Bu doğrultuda çalışmanın literatür bölümünde savaş olgusunun ve savaş haberciliğinin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı dönüşümler ile Baudrillard'ın iletişim ve kitle iletişim araçları ile ilgili ortaya koyduğu çeşitli kavramların tanımları incelenecektir. Araştırma bölümünde ise izler kitleden elde edilen bulgular, Baudrillard'ın kavramları ile yorumlanacaktır. Çalışmanın örneklemini *LiveUAmap* savaş haberciliği uygulamasını düzenli olarak takip eden izler kitle oluşturmaktadır. Çalışma metodolojisi olarak ise etnografik çalışma yöntemi tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Savaş, Baudrillard, İletişim Kuramı, Dijital Savaş Haberciliği, LiveUAmap*

ABSTRACT

EXAMINATION OF DIGITAL WAR REPORTING APPLICATIONS IN THE CONTEXT OF BAUDRILLARD'S COMMUNICATION THEORY: LIVEUAMAP SAMPLE

İPEK KARAKOYUN

French thinker Jean Baudrillard, in most of his work, aimed at explaining the nature of capitalism as well as the contribution made by the media for the sake of perpetuity of the system. For him, the present system rederives the phenomenon of reality, by depriving it of an origin, especially in the subjects such as consumption, culture, war, and art, through the models, and he redefines that deprived phenomenon as a *hyper-reality*. The media and mass media appear to have a great responsibility as for that purpose and be the most influenced by this transformation. What this study seeks is to understand the motives of the audience of digital war-journalism applications and the way they use them as well as to analyze the effects of such applications on the audience's approach to the war in the context of Baudrillard's mass media theory. Accordingly, the transformation that the phenomenon of war and war journalism underwent through the historical process, along with the concepts put forth by Baudrillard regarding communication and mass media, will be investigated in the chapter literature. In the chapter devoted to research, evidence elicited from the sample audience will be construed in line with Baudrillard's concepts. The audience that regularly follows the war-journalism application *LiveUAmap* constitutes the sample. The study adopts the ethnographic methodology by preference.

Key Words: *War, Baudrillard, Communication Theory, Digital War Reporting, LiveUAmap*

ÖNSÖZ

Bu çalışma; günümüz savaş haberciliğinde önemli bir etken haline gelmekte olan dijital savaş haberciliği uygulamalarının, takipçileri tarafından hangi amaçlar ile kullanıldığını ve bu uygulamaların izler kitlenin savaş olgusuna karşı yaklaşımında nasıl etkiler yarattığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Dijital savaş haberciliği uygulamalarını düzenli olarak takip eden katılımcılardan elde edilen bulgular, Jean Baudrillard'ın iletişim kuramı bağlamında analiz edilecektir.

Çalışmam konusunda hem akademik bilgi birikimi hem de idealist yaklaşımı ile bana klavuzluk ederek, desteğini samimi bir şekilde sunan değerli hocam Doç. Dr. Oya Morva'ya ve bu zorlu sürecin başından itibaren maddi ve manevi desteklerini sürekli olarak hissettiren canım annem başta olmak üzere tüm aileme içtenlikle teşekkür ederim.

İpek KARAKOYUN

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ KAVRAMININ TANIMI VE SAVAŞIN DÖNÜŞÜMÜ

1.1. Savaş Kavramının Tanımı.....	3
1.1.1. Savaşın Nedenleri ve Çeşitleri	6
1.1.2. Savaş Teorileri	13
1.1.3. Savaş Olgusunun Dönüşümü	14
1.1.3.1. Soğuk Savaş Döneminde Yaşanan Gelişmeler ve Asimetrik Savaş Olgusu	21
1.1.3.2. Modern Dönem Sonrası Savaş Anlayışı: Siber Savaşın Niteliksel Yapısı	24

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ OLGUSUNUN MEDYA İLE İLİŞKİSİ

2.1. Savaş Haberciliği Nedir?	31
2.1.1. Savaş Haberciliğinin Tarihçesi	33
2.1.2. Savaş Habercilerinin Haber Kaynakları ile İlişkisi ve Kullanılan Yöntemler	37

2.2. Küreselleşen Dünyada Değişen Çatışma Anlayışı ve Medya Faaliyetleri 41

2.2.1. Dijital Savaş Haberciliği 48

2.3. Medya ve Savaş İlişkisi Üzerine Çeşitli Kuramsal Yaklaşımlar..... 56

2.3.1. Savaş Haberciliği Perspektifine Eleştirel Yaklaşım: Barış Gazeteciliği.. 58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAUDRİLLARD'IN İLETİŞİM KURAMI

3.1. Baudrillard'ın Düşünsel Gelişiminin Kökenleri 62

3.1.1. Yanılsama, Gerçeklik ve Simülasyon Nosyonları 65

3.1.2. Simgesel Kavramının Önemi 69

3.1.3. Diyalektik Mantıktan Olasılaştırma Mantığına..... 70

3.1.4. Ötesiler Mantığı 71

3.1.5. Hiçliğin Anlamı..... 72

3.1.6. Hızın Kesinleşmesi 73

3.2. Baudrillard'ın Kitle ve Kitle İletişim Araçları Hakkındaki Görüşleri.... 73

3.2.1. Baudrillard'ın İletişim Kuramının Temelleri 79

3.2.2. Haber Kavramının Anlam ile Arasındaki İlişki 85

3.2.3. İletişim Araçları Aracılığıyla İletişimsizlik Üretimi 87

3.2.4. Baudrillard'ın Bir Medya Aracı Olarak Televizyon Üzerine Analizleri . 92

3.3. Baudrillard'ın Analizleri Bağlamında Sanallaşan İletişim..... 93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA

4.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi..... 98

4.2. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi 98

4.3. Araştırmanın Yöntemi ve Kullanılan Veri Toplama Tekniği.....	99
4.4. Araştırmanın Bulguları	101
SONUÇ.....	112
KAYNAKÇA	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.2.1.1: Syrian Civil War Map Genel Görünüm.	52
Şekil 3.2.1.2: Suriye'nin Afrin Bölgesinde, 26 Nisan 2018 Tarihine Kadar Meydana Gelen Çatışmalarda Hayatını Kaybedenlerin Sayılarının Grafiksel Gösterimi.	52
Şekil 3.2.1.3: Syrian Civil War Map'te, "Afrin'de Kim Kazanır?" Başlıklı Anket ve Oy Oranları.....	53
Şekil 3.2.1.4: 10 Temmuz 2019 Tarihinde, Suriye Hava Kuvvetleri'ne Ait Uçaklar Tarafından Gerçekleştirilen Saldırı Sonucunda Hayatını Kaybeden Üç Sivilin Haberi.	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Şekil 3.2.1.5: LiveUAmmap Uygulaması Aracılığı ile Sunulan Bazı Haber Başlıkları.	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Şekil 3.2.1.6: LiveUAmmap'ın Veri Sağladığı Bazı Savaş Bölgeleri.	54
Şekil 3.2.1.7: LiveUAmmap'ten Genel Görünüm.	55
Şekil 3.2.1.8: LiveUAmmap Uygulamasında Savaşta Ölen Kişilerin Haber Olarak Sunumu.	55

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	:	Aktaran
BBC	:	British Broadcasting Corporation
CNN	:	Cable News Network
CSIS	:	Center for Strategic and International Studies
Çev.	:	Çeviren
Ed.	:	Editör
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization
PLC	:	Programmable Logic Controller
s.	:	Sayfa
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
v.d.	:	Ve Diğerleri
WANK	:	Worms Against Nuclear Killers
www	:	World Wide Web
y.y.	:	Basım Yeri Yok

GİRİŞ

Savaş olgusu, tarihsel süreç boyunca yarattığı tahribatlar ile toplumların yaşamını etkilemiş ve günümüzde de etkilemeye devam etmektedir. Toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası olmasından dolayı ise birçok disiplin tarafından incelenen bir konu haline gelmiştir. Zaman içerisinde devletlerarasında bir mücadele alanı haline gelen savaş, yaşanan gelişmelerden de bir hayli etkilenmiş ve süreç içerisinde hem tanım olarak hem de yöntemsel olarak dönüşümler yaşamıştır. Ayrıca toplumlar açısından bu kadar önemli bir durum olmasından kaynaklı olarak, insanlar savaşlarda yaşanan gelişmeleri takip etme ihtiyacını da her daim hissetmişlerdir. Tam bu noktada savaş haberciliği kavramı karşımıza çıkmaktadır. Savaşlar hakkında haberlerin yayınlanması konusunda genellikle bir çaba gösterilmesine rağmen savaş haberciliği, 19. yüzyılda yaşanan teknolojik ve toplumsal değişimlerin etkisi ile profesyonel bir meslek alanı olarak icra edilmeye başlanmıştır. Süreç içerisinde de savaş olgusunda yaşanan değişimlere paralel olarak, savaş haberciliği pratikleri de radikal değişimler yaşamıştır.

Savaş ve medya ilişkisini üzerine ise birçok düşünür ve araştırmacı çeşitli analizler yapmışlardır.¹ Jean Baudrillard da bu konuda analizlerde bulunan bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Baudrillard ortaya koyduğu çalışmaların genelinde günümüz toplumlarının, kapitalist sistem tarafından nasıl şekillendirildiğini saptamaya çalışmıştır. Ona göre günümüzde gerçeklik, sistem tarafından kökenlerinden yoksun bırakılarak yeniden üretilmektedir ve Baudrillard bu gerçekliği hiper-gerçeklik olarak tanımlamıştır. Düşünüre göre, gerçekliğin yeniden üretilmesinde kitle iletişim araçları büyük bir sorumluluğa sahiptir ve bu konu hakkında kapsamlı analizlerde bulunmaya çalışmıştır.

¹ Chiara de Franco, **Media Power and The Transformation of War**, London, Palgrave Macmillan, 2012, s.5.

Bu çalışmanın amacı ise günümüz savaş haberciliği örneklerinden biri olan dijital savaş haberciliği uygulamalarının izler kitle tarafından hangi amaçlar doğrultusunda kullanıldığını ve bu uygulamaların, izler kitlenin savaş olgusuna karşı yaklaşımını nasıl değiştirdiğini saptamaktır. Elde edilen bulgular ise Baudrillard'ın iletişim olgusu ile ilişkili ortaya koyduğu kavramlar bağlamında analiz edilecektir. Çalışmanın yöntemi olarak etnografik çalışma yöntemi, veri toplama tekniğini olarak ise derinlemesine görüşme tercih edilmiştir. Çalışmanın örneklemini ise dijital savaş haberciliği uygulamalarından biri olan LiveUAmap uygulamasını takip eden izler kitle oluşturmaktadır.

Bu amaç ile çalışmanın ilk bölümünde; savaşın tarihsel süreç boyunca nasıl nitelendirildiği ve savaşı meydana getiren motivasyonların neler olabileceği, ilgili disiplinlerde çalışma yapan düşünürlerin görüşlerine göre açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise savaşın yapısal dönüşümünde etkili olan çeşitli gelişmeler kapsamlı olarak ele alınacak ve günümüzde yaşanan savaşların niteliklerine değinilecektir.

İkinci bölümde ise savaş ve medya olgusunun nasıl ilişkilendiği, savaş haberciliği pratiklerinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda incelenecektir. Yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde günümüz savaş haberciliği açısından önemli bir dinamik haline gelmeye başlayan ve çalışmamızın da başat unsurlarından biri olan dijital savaş haberciliği uygulamalarının tanımına ve habercilik anlayışlarına da bu bölümde yer verilecektir.

Üçüncü bölümde, Jean Baudrillard'ın düşünsel gelişimine etki eden unsurlar ve terminolojisine değinilerek, kuramsal açıdan çalışmamızın bağlamını oluşturan iletişim kuramı hakkındaki analizlerine kapsamlı şekilde yer vermeye çalışılacaktır.

Son bölümünde ise etnografi çalışma yöntemli aracılığıyla örneklem olarak belirlenen katılımcılardan elde edilen veriler; Baudrillard'ın iletişim kuramı bağlamında ilişkilendirilerek, dijital savaş haberciliği ile izler kitle ilişkisi saptanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ KAVRAMININ TANIMI VE SAVAŞIN DÖNÜŞÜMÜ

Bu bölümde günümüzde yaşanan savaşların niteliğini daha iyi anlayabilmek adına savaş olgusu hakkında çalışma yürüten çeşitli düşünürlerin savaşı nasıl tanımladığı, savaşların meydana gelmesinde etkili olan nedenler ve geçmişten günümüze savaş stratejileri ve yöntemlerinde yaşanan dönüşümler kapsamlı olarak ele alınacaktır.

1.1. Savaş Kavramının Tanımı

Uluslararası ilişkiler ile ilgili durumlarda yaşanan sorunların çözümü için iki yol mevcuttur; bunlardan ilki barışçıl yöntemler olarak nitelendirilen diplomasi, diğeri ise bir zorlama yöntemi olarak savaştır.² Savaş, hayatın her alanı ile ilgili bir kavram olmasından dolayı, çeşitli biçimlerde tanımlanması mümkündür. Sosyal bilimler alanında farklı disiplinlerden farklı düşünürler kendi metodolojileri doğrultusunda ya da zamanının koşullarına göre savaş kavramına açıklık getirmeye çalışmıştır. İnceleme alanlarının farklılıkları savaşın anlamını değiştirmekle birlikte, savaşın analiz edilmesinde de farklılıklar yaratmıştır.

Savaş kavramını analiz eden düşünürlerin tanımlamalarına bakacak olursak MÖ 5. yüzyılda savaş olgusunu tanımlamayan Sun Tzu'ya göre savaş; son derece hayati bir öneme sahiptir. Sun Tzu ayrıca savaşın değişmez kurallarını da saptamaya çalışmıştır. Bu kuralları ahlaki değerler, tabiat, savaş alanı, kumandan ve disiplin olarak sıralamıştır.³

Batı felsefesi açısından savaş olgusunun haklı olup olmamasını ilk inceleyen düşünürlerden biri St. Augustine olmuştur. Augustine, Antik Yunan ve Roma

² Haldun Yalçınkaya, **Savaş; Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008, s.17.

³ Sun Tzu, **Savaş Sanatı**, Çev. Şule Kılıçarslan, İntermedya Kültür Serisi, İstanbul, Form Yayınları, s.11-18.

düşüncesini Hristiyanlık ile ilişkilendirmiş ve siyaseti felsefi tabana oturtmuştur.⁴ Kiliseyi korumak için yapılan tüm savaşlar ona göre haklı savaştır.⁵

Floransalı düşünür ve devlet adamı olan Niccolò Machiavelli ise savaşı daha çok askeri bir hareket olarak konumlandırmıştır. Ünlü *Savaş Sanatı* adlı eserinde “*Birçok insana göre askeri ve sivil hayat birbirlerinden ayrı düşünülecek yapılardır ancak hükümetlerin yapısı göz önüne alınacak olursa bu ikisi arasında çok yakın bir ilişki vardır.*”⁶ diyerek savaşın sadece yönetsel yapıdan bağımsız düşünülecek bir kavram olmadığını vurgulamıştır. Öyle ki savaş ile bağdaştırdığı askeri teşkilat, toplumsal düzeninin sağlayıcılarından biri olan kanunları dahi etkilemektedir. Ona göre “*İyi bir askeri gücün olmadığı yerde iyi bir kanun sistemi oluşamaz ve iyi bir askeri kuvvetin olduğu yerde mutlaka iyi kanunlar vardır.*”⁷

Ortaya koymuş olduğu *Doğal Hukuk* kavramı ile ön plana çıkan Hollandalı düşünür Hugo Grotius’a göre savaş “güç kullanarak çatışma halinde olanlar arasındaki durum” dur. Ona göre savaş durumu belirli kurallara bağlıdır. Bu tanımı ile Romalı devlet adamı Çicero’nun savaş için yapmış olduğu “uyuşmazlıkları zorlama yolu ile çözme” saptamasını eleştirmiş, savaşı bir müsabaka olarak değil bir durum olarak nitelendirmiştir.⁸

17. yüzyıl felsefesinin önemli düşünürlerinden biri olan Thomas Hobbes ise insanı doğası gereği kötü ve acıma duygusundan yoksun bir varlık olarak tanımlamıştır. İnsan bu yapısından dolayı birlikte yaşamaya elverişli değildir. İnsan yaşamında kuralları uygulayacak bir güç olmadığı zaman, kaos durumu oluşur. Hobbes’a göre bu kural koyucu güç ise ‘Leviathan’ yani devlettir. Devlet var olmadığı sürece herkes herkesle savaş halinde olabilir.⁹ Hugo Grotius da *Savaş ve Barış Hukuku* adlı eserinde uluslararası sistemi anarşik bir düzen olarak nitelemiş ve bunun sebebini de otorite

⁴ Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Verse Yayıncılık, 1990, s.307.

⁵ Yalçınkaya, **a.g.e.**, s.48-49.

⁶ Niccolò Machiavelli, **Arte della Guerra, Tutte le opere e letterarie di Niccolò Machiavelli**’, (ed.) G. Mazzoni ve M. Casella, Floransa, 1925, Akt.: Edward Mead Earle, *Modern Stratejinin Ustaları*, İstanbul, Doruk Yay. 2015, s.9.

⁷ Niccolò Machiavelli, **Principe**, Bölüm 12, Opere, s.244, Earle **a.g.e.** s.9.

⁸ Howard Williams, v.d., **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Çev., Faruk Yalvaç, Ankara Siyasal Kitabevi, 1996, s.126.

⁹ Thomas Hobbes, **Leviathan**, Çev., Semih Lim, Kazım Taşkent, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları,1993, s.75-85.

ihtiyacına dayandırmıştır.¹⁰ Görüldüğü üzere her iki düşünür de savaşı gayet doğal bir durum olarak nitelendirmişlerdir.

Savaş üzerine yaptığı kapsamlı incelemesi ile tanınan düşünür Carl Von Clausewitz savaşı “çok genişletilmiş bir düello” olarak tanımlamaktadır. Ona göre;

“Savaş hakkında düşünürken düello yapan iki kişiyi gözümüzün önüne getirmemiz gerekir. Taraflardan her biri, fiziksel gücüyle diğerine kendi iradesini kabul ettirmeye çalışır. Amaç düşmanı mağlup ederek daha sonra herhangi bir direnç gösteremeyeceği duruma sokmaktır. O halde savaş, düşmana irademizi kabul ettirmek için kuvvet uygulama eylemidir.”¹¹

Clausewitz’e göre insanlar arasındaki kavga, esas itibarıyla iki unsurdan oluşur; düşmanlık duygusu ve düşmanca niyet. Bu iki unsur arasından ise düşmanca niyet unsuruna daha fazla dikkati çekmiştir. Barbar uluslarda duygunun, uygar uluslarda aklın emrettiği niyetler egemendir. Aradaki bu fark sadece barbarlık ve uygarlıktan ileri gelmez; ulusların bu niteliklerine eşlik eden koşulların, kurumların ve bunun gibi yapıların da rolü vardır. Kısacası, en uygar uluslar bile birbirlerine karşı düşmanca hareketlerde bulunabilirler.¹²

Filozof G. W. Hegel de savaşı uluslararası düzende var olabilecek ve geçici bir eylem olarak nitelendirmiştir. Onun tanımına göre: “*Savaş uluslararası sistemden fayda gördüğüne inanmayanlar ile mevcut sistemden sağladığı faydayı devam ettirmek isteyenler arasındaki çatışmadır.*”¹³

Savaş hakkında tanımlamalarda bulunan bazı düşünürlerin görüşlerini bu şekilde ele aldıktan sonra, bu tezin de kabul ettiği şekilde sosyolojik bir olgu olarak savaş, “sosyal olarak tanınmış gruplar arasındaki şiddet içeren çatışma” olarak tanımlanmaktadır. Tarafların kazanmak istedikleri uğruna yaptıkları bu mücadele, sürecin başlangıcından itibaren şiddet içermez. Dereceli olarak artan bu sürecin ilerlemesi genel olarak resmi diplomasi, ticari önlemler, propaganda, politik savaş, ekonomik savaş, savaş tehdidi ve son olarak savaş şeklinde gerçekleşmektedir.¹⁴

¹⁰ Hugo Grotius, **Savaş ve Barış Hukuku**, Çev., Seha L. Meray, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967, s.23-25.

¹¹ Carl Von Clausewitz, **Savaş Üzerine**, Çev., Selma Koçak, y.y, Doruk Yay., 2015, s.29.

¹² **A.e.**, s.30.

¹³ Williams, v.d., **a.g.e.**, s.179-190.

¹⁴ Edward Luttwak, **The Dictionary of Modern War**, New York, Harper Collins Publishers, 1991, s.658-659.

Düşünürlerin savaş hakkındaki tanımlamalarından yola çıkacak olursak savaş, gruplar arası anlaşmazlıkların çözümü için bir yöntemdir. Anlaşmazlıkların çözümü için çatışmalı olan bir olayı savaş olarak değerlendirmek içinse en az iki taraf olması gerekmektedir. Diğer yandan uluslararası bir uyuşmazlığın savaş olarak kabul edilebilmesi için askeri bir çatışma meydana gelmesi gereklidir. Kısaca savaş tanımlaması yapabilmek için iki taraf, mücadele ve çatışma kavramları gereklidir.¹⁵

1.1.1. Savaşın Nedenleri ve Çeşitleri

Savaşın nedenlerini araştıran çalışmalar, Antik Yunan'da *Peloponnesos Savaşları*¹⁶ eseri ile öne çıkan Thukydides'e kadar dayanmaktadır. Daha sonraki süreçte Machiavelli, Rousseau, Kant, Hobbes, Hegel gibi birçok düşünür savaşın nedenleri hakkında çeşitli saptamalar yapmaya çalışmışlardır. Savaşın genelleme yapılabilecek kesin bir nedeni olmamakla birlikte, zamanın koşullarına göre nedenlerin niteliği ve tanımı değişmektedir.

Bazı tanımlamalara göre savaşın nedeni belli bir savaştaki durum ya da kişiden kaynaklanırken, bazılarına göre de tüm savaşlarda görülebilecek genel bir neden olabilir.

Çeşitli çalışma alanlarına göre savaşın nedenlerine bakılacak olursa; felsefi düşünürler için savaş, insanlığın barışı kurabilmek için var olan eksikliğinden kaynaklıdır. Tarihçiler ise savaşın genel nedeni olarak insan doğasını referans gösterirken, ekonomik ve politik çıkarlar, hukuki süreçler ve ideolojik bağlılıklara dikkat çekmişlerdir.¹⁷ Politikacılar içinse, insan grupları ya da hükümetler zorunluluktan dolayı bir olay nedeniyle amaçlarını gerçekleştirmek ya da ideolojilerinden kaynaklı kendiliğinden savaşır.¹⁸

Amerikan siyaset bilimci Quincy Wright, *A Study of War* adlı çalışmasında savaşın nedenlerini dört unsura dayandırmıştır. Bu unsurlar teknoloji, hukuk, sosyopolitik örgütlenme ve kültürel değerler olarak sıralanabilir. Wright'a göre bu unsurlarda meydana gelen radikal değişimler sonucunda daha önce var olan kontrol

¹⁵ Yalçinkaya, **a.g.e**, s.37.

¹⁶ Thukydides, **Peloponnesos Savaşları**, Çev. Furkan Akderin, 3. bs., İstanbul, Belge Yayınları, 2019.

¹⁷ Yalçinkaya, **a.g.e**, s.66.

¹⁸ Quincy Wright, **A Study of War**, Chicago, The University of Chicago Press, 1983, s.103-115'ten Akt.: Haldun Yalçinkaya, **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, s.67.

mekanizmaları yetersiz kalır ve değişimlere ayak uydurulmadığı sürece dünyadaki savaş riski artar.¹⁹

Daha önceki dönemlerde devletler, komşu ülkelerdeki güç yarışı ve rekabet ile ilgilenirken, 20. Yüzyıl'da meydana gelen teknolojik ve askeri alandaki değişimler ile sınırlarının ötesindeki küresel arayışlara yönelmişlerdir.²⁰

Greg Cashman, *What Causes War*²¹ adlı çalışmasında savaşın nedenlerini bireysel, küçük grup, devlet, iki devlet arasındaki aksiyon ve uluslararası sistem olmak üzere beş kategori altında toplamıştır. Bu sıralamada her unsur birbiri ile bağlantılı bir bütünü oluşturmaktadır. Cashman'ın saptamasına göre savaşın nedenlerini tanımlayacak olursak şunlar söylenebilir:

Bireysel nedenleri açıklamak için öncelikle 'Savaş insanın doğasında var olan organik bir olgu mudur?', ya da 'Savaşın nedenleri liderlerin savaşçı ve saldırgan yapısı mıdır?' sorularının cevapları aranmıştır. Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud için saldırganlık, insanın davranışsal bir özelliğidir. Bu saldırganlığın temelinde ise yaşama ve ölüm içgüdüğü yatar. İnsanın içinde var olan saldırı güdüsünü tatmin etmesi gerektiğini dile getirmiştir.²² Modern Avrupa'nın ilk dönemlerinde Thomas Hobbes, insanın içsel olarak egoist ve savaşa meyilli olduğunu ifade etmiştir. Ondan daha önceki dönemde Thukydides de benzer saptamalarda bulunmuştur. Ona göre de insanın doğasında bulunan üç temel kavga nedeni vardır; birincisi rekabet, ikincisi çekingenlik, üçüncüsü zafer. Birinci istek kazanç arzusundan dolayı, ikincisi güvenlik ihtiyacından kaynaklı, üçüncüsü de şöhret elde etmek içindir.²³

Savaşın temel nedenini insan doğasında arayanlar dışında, saldırganlığın sonradan öğretilen bir eylem olduğunu savunan yaklaşımlar bulunmaktadır. Davranışçı psikologlar ve antropologlar genel olarak bu tezi savunmaktadırlar. Onların tanımlamalarına göre saldırganlık biyolojik değil, kültürel bir konudur.²⁴

¹⁹ Wright, *A Study of War*, Akt.: Haldun Yalçınkaya, a.g.e., s.70.

²⁰ James Dougherty & Pfaltzgraff Robert, *Contending Theories of International Relations*, 4. bs., New York, 1996, s.311-314

²¹ Greg Cashman, *What Causes War: An Introduction to Theories of International Conflict*, New York, Lexington Books, 1993

²² Cashman, a.g.e, s.15-16.

²³ Doyne Dawson, *The Origins of War: Biological and Anthropological Theories*, History and Theory, Cilt 35, Sayı 1, Connecticut, Wesleyan University Press, 1996, s.3-5.

²⁴ Zeynep Direk, *Hobbes ve Rousseau: Doğa Hali Anlatısının Zamansallığı*, Felsefelogos, Sayı 8, İstanbul, Fesatoder Yayıncılık, 1999, s.39-50.

Savaş isteğinin insanda doğuştan var olduğunu iddia eden Hobbes'un aksine Rousseau savaşın sonrandan öğrenildiğini ve devletler tarafından yaratılan bir olgu olduğunu dile getirmiştir.²⁵

Antropologlara göre ilk insan barışçıl bir yapıya sahiptir, savaş kavramını sosyal evrimle öğrenmişlerdir. Onlara göre insan doğal haldeyken saldırganlık eğiliminde değildir. Sosyal ve kültürel gelişimini tamamladıktan sonra savaşmayı öğrenmişlerdir. İnsan tarımla ilgilenmeye başladıktan sonra, topraklarını kendi türünden koruyabilmek için savaşmayı öğrenmiştir. İş bölümünün oluşmasından sonra ise toplumlar daha fazla savaşmaya istekli hale gelmişlerdir. Sosyal evrimciler uygarlık ilerledikçe daha fazla saldırgan olan grupların ayakta kalabileceğini iddia etmektedirler.²⁶

Savaşın nedenleri söz konusu olunca, insan gruplarını yönlendiren liderlerin de özelliklerini saptamak önemli bir noktadadır. Liderlerin yaşadıkları dönemlerdeki olaylara verdikleri tepkilerin yanı sıra ölümleri bile savaş nedeni olabilmektedir. Geoffrey Blainey, savaşın nedenlerini incelediği *The Causes of War* adlı çalışmasında, liderlerin ölümünden sonra ortaya çıkan savaşları 'Death-Watch' (Ölü Görme) olarak tanımlamıştır. Bu tür savaşlar mutlak monarkın hâkim olduğu 1700'lü yıllarda sıklıkla görülürken 1800'lü yıllarla beraber daha az görülen bir olay haline gelmiştir.²⁷

Görüldüğü üzere zaman zaman liderlerin ölümleri bile savaşların nedenleri açısından önemli bir yer oluştururken, verdikleri kararların da savaşın nedenleri konusunda önemli bir yer tuttuğu saptanabilir. Savaşların tek nedeni liderlerin verdikleri kararlar saptaması radikal olsa da etkileri göz ardı edilemeyecek noktadadır.

İki devlet arasındaki aksiyon şeklinde savaşa bakacak olursak, tarihi gelişmeler incelendiğinde devletler bazı dönemlerde savaş halinde olup bazı dönemlerde de barış halinde kalmayı tercih etmişlerdir. Ancak bazı devletler diğerlerine göre daha fazla savaşçı yapıları ile ön plana çıkabilirler. Bu noktada, devletlerin hangi motivasyonlar ile savaşmak ya da barış içinde kalmak istediklerini saptamak gerekmiştir.²⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanlarından biri olan Woodrow Wilson'a göre devletler ne kadar demokratik bir yapıya sahipse birbirlerine saldırma riskleri o kadar

²⁵ Dawson, **a.g.m.**, s.5-6.

²⁶ Atilla Erdemli, **Savaş ve Aydınlanma**, Felsefelogos. Sayı 8, İstanbul, Fesatoder Yayıncılık, 1999, s.51-83.

²⁷ Geoffrey Blainey, **The Causes of War**, Hong Kong, The Macmillan Press, 1988.

²⁸ Yalçinkaya, **a.g.e.**, s.85.

düşüktür. Kısaca Wilson savaşların nedenlerinin büyük bir kısmını devletlerin yönetim şekillerine bağlamıştır.²⁹

Eleştirel felsefenin kurucularından Immanuel Kant ise; barış için gerekli olan üç kurala dikkat çekmiştir. Ona göre her devletin yönetim şekli Cumhuriyetçi olmalıdır. Kant ve Wilson yönetim şekillerinin ne olması gerektiği açısından farklı önermelerde bulunmuşlardır. Bunun sebebi, aynı dönemde yaşamamalarından kaynaklı olmakla birlikte Kant'a göre demokrasi, genel adına hareket etmez ve yönetme ile yasama birleşmeye başlarsa savaşa neden olabilecek keyfi kararların çıkma olasılığı artar. Kant, Cumhuriyeti kuvvetler ayrılığının hâkim olduğu bir hükümet şekli olarak saptamıştır.³⁰

Amerikan siyaset bilimci Quincy Wright'a göre yöneticinin bütün siyasi yetkileri elinde bulundurduğu devletler savaşa daha fazla istekli, demokratik yönetim şekillerini benimseyen devletler barışa daha çok istekli olabilir. Ancak demokratik devletler barış ortamını tam olarak şimdiye kadar sağlayamamışlardır. Tarihi gelişmelere bakıldığında barış dönemlerinin daha çok savaşa yatkın olan devletlerin egemen olduğu zamanlarda var olduğuna dikkat çekmiştir.³¹

İş bölümü anlayışı bulunmayan toplulukların, organize olmuş insan gruplarına göre daha az savaşa yatkın olduğuna yönelik görüşler söz konusudur. Bu durum savaşın nedenleri açısından mülkiyet, üretim şekilleri ve örgütlenme olgularının önemli bir yer tuttuklarını göstermektedir. İnsanlık ilkel yaşamda var olurken saldırganlıkları savaşa neden olmamaktaydı. Daha sonraki süreçlerde tarım yöntemlerinin öğrenilmesiyle birlikte insan, doğanın kendisine verdiklerinden daha fazlasını isteme eğilimine girmiştir. Tam bu gelişmeler yaşandığı sırada da insanlığın gündemine iş bölümü, sınıfsal ayrımlar, mülkiyet olgusu gibi kavramlar girmiştir. İş bölümünün oluşması organize olmuş bir topluluk yaratmış ve savaş koşullarının oluşmasına neden olmuştur çünkü savaş için örgütlenmenin gerçekleşmesi gerekmektedir.³²

Wright'a göre tarımsal üretime dayalı devletler, hayvancılıkla ilgilenen devletlere göre daha çok savaşa isteklidir. Fakat sanayi ekonomisine dayalı devletler, her iki üretim

²⁹ Kalevi Jaakko Holsti, **The State, The War, and The State of the War**. Cambridge, Cambridge University Press. 1996.

³⁰ Yalçinkaya, **a.g.e.**, s.87.

³¹ Wright, **a.g.e.**, s.161-163'ten Akt.: Yalçinkaya, **a.g.e.**, s.88.

³² Erdemli, **a.g.m.**, s.60-62

şekline dayalı devletlerden daha fazla savaşa isteklidir. Wright bu duruma örnek olarak Amerikan İç Savaşı'nda üretim şekli tarım olan Güney ile sanayileşmiş Kuzey arasındaki farkı göstermektedir. Ona göre 19. yüzyılda da tarıma dayalı Doğu ile sanayileşmiş Batı arasındaki savaşa karşı isteklilik farklılıkları da bu duruma örnektir. Sanayi devriminden sonra ticarete yönelik uygulanan politikalar ise mücadele yöntemi olarak daha çok emperyalist yöntemlerin kullanılmasını sağlamıştır.³³

Savaşın nedenleri devletler düzeyinde incelenirken vurgu yapılan bir diğer konu ise büyük ve güçlü olan devletlerin daha çok savaşa yatkın oldukları yönündedir. Bu konuda çalışma yapan Stuart Bremer, ülkeleri demografik, askeri ve ekonomik güçlerine göre sıralayarak, sıralamada üst seviyede olan devletlerin daha çok savaşa girdiğini diğerlerinin ise göreceli olarak daha az savaşa yatkın olduklarını ispatlamıştır.³⁴

Belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan toplulukları, nüfusları arttıkça topraklarının genişliğini arttırmak zorunda kalmaktadırlar. Savaşın nedenleri incelendiği zaman bu durum da nedenler açısından önemli bir yer tutmaktadır. Lewis Richardson 1825-1946 yılları arasında otuz üç devletin yaptığı savaşları incelediği çalışmasında daha çok sınır komşusu olan devletlerin, daha fazla savaşa katıldıkları saptamasına ulaşmıştır.³⁵

Devletler bağlamında savaşın nedenleri incelendiği zaman ortaya çıkan bir diğer olgu ise 'iç savaş' kavramıdır. Geoffrey Blainey 1885-1939 yılları arasında meydana gelen iç savaşların daha sonra uluslararası savaşa dönüşmüş otuz bir savaşı incelemiştir. Blainey'in saptamasına göre bu dönemdeki savaşların yarısından daha fazlası iç savaştan dönüşen savaşlardır.³⁶

Uluslararası sistem açısından savaşın nedenleri hakkında bu başlık altında incelenecek uluslararası sistem kavramı, devletlerin oluşturdukları örgütlenmeler olarak tanımlanabilmektedir. Bu tanımlamanın içine devlet olmayan aktörler olarak tanımlanabilecek çokuluslu şirketler, uluslar-ötesi çıkar grupları ve bireyler de dâhil

³³ Wright, **a.g.e.**, s.165-166'dan Akt.: Yalçinkaya, **a.g.e.**, s.89.

³⁴ Stuart Bremer, **National Capabilities and War Proneness**, New York, Free Press, 1980, s.57-81'den Akt.: Cashman, **What Causes War**, s.137.

³⁵ Lewis Richardson, **Statistics of Deadly Quarrels**, New York, New York Times, 1960, s.176'dan Akt.: Cashman, **a.g.e.**, s.143.

³⁶ Blainey, **a.g.e.**, s.71.

edilebilir. Uluslararası sistemler yapılanma şekilleri açısından düzensizlerdir yani herhangi bir karar alma durumunda belirli bir otorite figürü bulunmamaktadır. Bu nedenle uluslararası sistem açısından liderlerin özellikleri daha az öneme sahiptir.³⁷

Siyaset bilimci Organski'ye göre savaşın başlıca nedeni, uluslararası sistemde var olan güç dengesinin dağılımında oluşan değişikliklerdir.³⁸ Ona göre her yüzyılda hegemonya sağlayan bir devlet bulunmaktadır ve bu devlete karşı çıkabilecek devlet ya da devletler yeterli güce sahip değilse savaş çıkma ihtimali azalır. Karşı çıkan devletlerin gücünü arttırması ile savaş çıkma olasılığı arasında doğru orantı mevcuttur. Kısaca büyük çapta meydana gelen savaşlar genellikle birbirine karşıt iki büyük güç arasında denge var olursa yaşanır.³⁹

Uluslararası ilişkiler ve politik ekonomi ile ilgilenen Robert Gilpin de Organski gibi sistem içinde gücü elinde bulunduran devleti analiz etmeye çalışmıştır. Ona göre hegemonyayı elinde bulunduran devletin ekonomik ve askeri gücü azalır, sistemdeki güç dengesi değişir ve savaşın başlıca sebebinin bu durum olduğunu belirtir.⁴⁰

George Modelski ve William Thompson ise savaşın nedenini açıklamak için tarihsel gelişmelere bakarak 'uzun döngü' teorisini geliştirmişlerdir. Bu teoriye göre dünya sisteminde üç yapı bulunmaktadır: Küresel sistem, dünya ekonomisi ve dünya kültürel sistemi. Modelski'ye göre küresel siyaset düzlemi tam olarak düzensiz değildir. Küresel sistemin yönetimi zaman zaman tek bir devlete bağlanmaktadır. Ve Modelski askeri ve ekonomik olarak gücü elinde bulunduran devleti 'dünya gücü' olarak tanımlamıştır. Uzun döngü teorisine göre her yüzyıllık süreç sistemin nasıl ilerleyeceğini belirleyen bir dünya savaşı ile başlar ve bu savaş sonucunda hem askeri hem de ekonomik güç tek bir devlete geçer.⁴¹

Savaşın nedenleri saptanmaya çalışıldığında kesin bir neden belirlemesi yapılamamakla birlikte, tarihsel süreç içerisinde yaşanan devletlerarası ekonomik çıkarlar ve dünya dengesinin değişimi gibi unsurlar savaşlara neden olabilmektedir.

³⁷ Vefa Toklu & Bahadır Sönmez, **Uluslararası İlişkiler**, Ankara, Kara Harp Okulu Basımevi, 1995, s.5.

³⁸ Abromo F.K. Organski, **World Politics**, 2. bs., New York, Knopf, 1968.

³⁹ Cashman, **a.g.e.**, s.249.

⁴⁰ Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, New York, Cambridge University Press, 1989, s.76.

⁴¹ George Modelski & Patrick M. Morgan, **Understanding Global War**, Journal of Conflict Resolution, 1983, s.396.

Kısaca zamanın ve uluslararası sistemin koşullarına göre savaşın nedenleri de değişim göstermektedir.

Savaşın tanımı ve nedenlerinin açıklanmasındaki farklılıklar gibi çeşitleri de düşünürlerin konuyu ele alış biçimlerine göre değişiklik göstermektedir. Hugo Grotius savaşı kamusal, özel ve karma olarak üç şekilde sınıflandırmıştır. Ona göre savaşa katılan her iki tarafın karşılıklı savaş durumuna geçmesi 'kamusal savaş' olarak adlandırılır. Özel savaş durumunda ise savaşan tarafların kurumsal yetkisi bulunmamaktadır. Karma savaş tanımı ise taraflardan birinin elinde yetki varken diğer tarafın bu yetkinlikten yoksun olduğu durumlarda ortaya çıkan savaş çeşididir.⁴²

Yaptıkları çalışmalar ile ön plana çıkan Heilderberg Üniversitesi kuruluşlarından 'Heidelberg Uluslararası Çatışma Araştırma Enstitüsü' ve araştırma grubu 'Çatışma Bilgi Sistemi' ise savaş var olan şiddet oranına göre sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre düşük, orta, yüksek yoğunluklu savaşlar mevcuttur. Bu tanımlamaya göre düşük yoğunluktaki çatışmalar şiddet içermezken orta ve yüksek yoğunluktaki savaşlar şiddet içermektedir. Yoğunluklar açısından ise beş farklı sınıflandırma yapılmıştır. İlk iki dereceyi oluşturan gizil (latent) çatışma ve ilan edilmiş (manifest) çatışma daha çok düşük yoğunluklu çatışma ile ilişkilidir. Kriz olarak kabul edilen aşama ise orta yoğunluktaki çatışma kategorisine dâhil edilmiştir. Son iki aşamayı ise ciddi kriz ve savaş kavramları oluşturmaktadır.⁴³

Siyaset bilimci Faruk Sönmezoğlu ise savaş yoğunluk derecesine göre sınırlı savaş ve topyekûn savaş; coğrafi açıdan da yerel ve genel olarak ikiye ayırmıştır. Ona göre yoğunluk derecesine göre saptama yapabilmek için savaşın amacının büyüklüğüne bakmak gerekir. Coğrafi açıdan yapılan sınırlandırma ise savaşa katılanları niceliksel açıdan belirtmektedir. Avrupa'da meydana gelen savaşlar, Sönmezoğlu'nun saptamasına göre, yerel nitelikli savaşlarken, Dünya savaşları topyekûn savaşlardır.⁴⁴

Savaşın çeşitleri konusunda da birçok sınıflandırma yapılmakla birlikte genellikle iç savaş ve uluslararası savaş olmak üzere iki çeşit sınıflandırma üzerinden savaşlar analiz edilmektedir.

⁴² Grotius, **a.g.e.**, s.26.

⁴³ Haldun Yalçınkaya, **a.g.e.**, s.29.

⁴⁴ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, s.341-344.

1.1.2. Savaş Teorileri

Savaş ile ilgili teorileri kategorize etmeden önce teori kavramını tanımlayacak olursak; “sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü” şeklinde ifade edilebilir.⁴⁵ Her disiplin, araştırmaları açısından hipotez oluşturabilmek ve çalışmalarını hakkında açıklamalar yapmak için teoriye ihtiyaç duymaktadır.⁴⁶

Uluslararası anlamda savaş olgusu hakkında var olan teorileri kategorize etmek gerekirse iki ana başlık altında toplanabilir. Birinci kategori, uluslararası sistemin düzensiz olduğunu ve tarafların çatışma içinde olduğunu belirten yaklaşım; diğeri ise uluslararası sistemi karşılıklı iş birliği ve bağımlılık üzerinden tanımlayan yaklaşımdır. Birinci sınıflandırmada jeopolitik yaklaşım ve emperyalizm gibi kavramlar ön plana çıkarken, ikinci sınıflandırmada ise idealizm, federalizm ve sistem yaklaşımları bulunmaktadır.⁴⁷ Kısaca savaş hakkındaki teorileri realist yaklaşım ve idealist yaklaşım olarak ikiye ayırabiliriz.

Realist yaklaşımın temelleri Niccolò Machiavelli'nin çalışmalarına dayanmaktadır. Machiavelli *Prens*⁴⁸ adlı eserinde, devlet sisteminde ‘güç’ kavramının önemine dikkat çekerek, realist düşüncenin modern temsilcisi olmuştur.⁴⁹ Machiavelli'ye göre yönetici yani Prens, devletin yönetimine hâkim olabilmek için ahlaki olarak uygun olmayan aksiyonlar da dâhil her yolu denemelidir.

Thomas Hobbes da Machiavelli gibi uluslararası sistemi düzensiz olarak nitelendiren ve Leviathan'ın önemine vurgu yapan bir diğeri realist savaş kuramcısıdır. Ona göre doğal durumda herkes birbiri ile savaş halindedir ve egemen gücün yokluğu kaosa sebep olur. Bu nedenle uluslararası sistemde egemen bir güç bulunmalı ve devletler kendilerini savunmak için savaşmalıdır. Yani Hobbes'a göre savaş meşru bir durumdur.⁵⁰

⁴⁵ TDK 2019 Teori kavramı tanımı, Daha fazlası için bkz. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=210680

⁴⁶ Dougherty & Pfaltzgraff, **a.g.e.**, s.15.

⁴⁷ Beril Dedeoğlu, “**Uluslararası Disiplininde Savaş**”, (ed.) İnan Kırac, **Galatasaray Üniversitesi** No.3, İstanbul, 1998, s.110.

⁴⁸ Niccolò Machiavelli, **Prens**, Çev. Kemal Atakay, 24. bs., İstanbul, Can Yayınları, 2019.

⁴⁹ Deniz Ülke Arıboğan, **Kabileden Küreselleşmeye: Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1998, s.80.

⁵⁰ Hobbes, **a.g.e.**, s.75-82.

Savaş kavramını idealist açıdan değerlendiren bir diğer modern dönem düşünürü ise Hegel'dir. Hegel savaşın, refahı sağlayabilecek ekonomik bir değer olduğunun üzerinde durmuştur. Devlet kavramını, gerçekleştirilmiş etik düşünce olarak tanımlayan Hegel'e göre savaş geçici bir durumdur ve gerekli olan bir aksiyondur.⁵¹

Çağdaş dönemde ise realist düşüncenin ilk adımlarını E.H. Carr ve Hans J. Morgenthau sistematik olarak şekillendirmişlerdir. Carr, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreci ele alırken; Morgenthau da İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreci ele almıştır.⁵² Carr Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreci incelediği eserinde idealist yaklaşımı savunanların, yaşanan krizleri önlemede yetersiz kaldıklarını dile getirmiştir.⁵³ İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemi ele alan Morgenthau ise *Uluslararası Politika* adlı eserinde güç kavramının unsurlarını belirlemiştir. Ona göre güç; coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi, nüfus, ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği olarak dokuz unsurdan oluşmaktadır. Morgenthau barışın sağlanabilmesi için güç dengesinin önemli olduğunu ve barış durumunun, uluslararası sistemin düzensiz işleyişi ile dış politika yöntemlerinin uyumlu hale gelmesi ile oluşabileceğini dile getirmiştir.⁵⁴ Güç kavramı, realist teorinin temel noktasını oluşturmaktadır. Devletlerin kendi amaçlarına uygun olarak başka devletleri etkilemesi, kontrol etmesi ve çatışmaları çözme ya da yenme kabiliyeti olarak tanımlanabilir.⁵⁵

Realist ve idealist yaklaşım 1960'lara gelinceye kadar var olan temel iki yaklaşım olarak ele alınmıştır. Daha sonraki süreçte ise savaş; sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve diğer disiplinler çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır.⁵⁶

1.1.3. Savaş Olgusunun Dönüşümü

Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere savaşın tanımlanma şekilleri ve yöntemleri zamanın koşullarına göre şekillenmektedir. Günümüzde yaşanan savaşların ortaya

⁵¹ Williams, **a.g.e.**, s.179-195.

⁵² Arıboğan, **a.g.e.**, s.165.

⁵³ Edward H. Carr, **Twenty Year Crisis; 1919-1939**, Londra, St. Martin's Press, 1962.

⁵⁴ Hans J. Morgenthau, **Uluslararası Politika**, Çev., Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara, Sevinç Matbaası, 1970, s.47.

⁵⁵ **A.e.**, s.140.

⁵⁶ Dougherty & Pfaltzgraff, **a.g.e.**, s.11-13.

çıkma motivasyonlarını ve savaşlarda kullanılan yöntemleri iyi analiz edebilmek içinse geçmişte savaş konusunda yaşanan gelişmelere değinmek önem taşımaktadır.

Savaşın tarihi dönüşümünü inceleyen en kapsamlı çalışmalardan ilki Hans Delbrück'ün *History of Art at War* adlı çalışmasıdır. Delbrück bu çalışmayı 1900'lü yılların başında gerçekleştirmiştir. Delbrück'e göre askeri gelişmeler, Roma İmparatorluğu döneminde yükselmiş, Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile gerileyerek Rönesans döneminde tekrar yükselişe geçmiştir. Fransız ihtilali dönemine kadar paralı askerlik olgusu hâkimken, bu dönemden sonra milliyetçilik düşüncesi askeri alanda egemen olmaya başlamıştır.⁵⁷

Savaş konusunda 1926 ve 1942 yılları arasında yaptığı kapsamlı çalışması ile bilinen siyaset bilimci Quincy Wright, savaşın dönüşümünü dört bölümde ele almıştır. 1450-1648 yılları arasını ateşli silahların kullanıldığı ilk dönem, 1648-1789 yılları arasını profesyonel askerliğin hâkim olduğu ikinci dönem, 1789-1914 arasındaki dönemi savaşın yayılmaya başladığı üçüncü dönem, 1914-1942 arasındaki yılları da savaşın totaliter* bir niteliğe kavuştuğu dördüncü dönem olarak belirtmiştir.

Savaş olgusunun dönüşümünü daha iyi anlamak ve savaşın günümüzde ne anlama geldiğini saptayabilmek adına tarihsel süreç içerisinde savaş yöntemlerinde meydana gelen; düzenli orduların kurulması, profesyonel askerlik anlayışı, barutun kullanılması, savaşın ulusal hale gelmesi, nükleer silahların ortaya çıkması, asimetrik ve siber savaş vb. radikal dönüşümler büyük önem taşımaktadır. İlerleyen bölümlerde ise bu gelişmeler hakkında daha kapsamlı bilgiler verilecektir.

MÖ 5000 yılında tarımla uğraşan toplulukların oluşmasıyla birlikte kentsel yaşam ortaya çıkmıştır. Mısır ve Mezopotamya'da ortaya çıkan bu topluluklar araçlarını taştan yaparken, aradan geçen beş yüz yıl içinde bronz kullanmaya başlamışlar ve bu gelişim, savaş alanında da radikal değişikliklerin yaşanmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemde silah kullanımında ciddi bir değişim gerçekleşerek ilk savaş stratejileri de bu

⁵⁷ Gordon A. Craig, "Delbrück: Askeri Tarihi", **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, (ed.) Edward Mead Earle, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1983, s.259-276.

* TDK'ye göre Totaliter kavramı, "Demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında tutulduğu, bütün yetkilerin bir elde veya küçük bir yönetici grubunun elinde toplandığı demokratik olmayan devlet düzeni" şeklindedir. Bkz: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5d93d4478afed2.03036420

dönemde kullanılmaya başlanmıştır. Askerlerin bir arada hareket etmesini ifade eden 'phalanx' anlayışı, rütbe ve komuta yapısı gibi durumlar bu dönemde ortaya çıkan yeniliklere örnek olarak gösterilebilir. Bronz çağında ortaya çıkan sosyal yapılanma, savaşı mümkün kılmıştır. Tarım toplumlarının oluşmasıyla sosyal yapıda meydana gelen dönüşümler savaşın ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerdir. Bu topluluklar günümüz devlet ve ordu sistemlerinin temelini oluşturmuşlardır.⁵⁸

MÖ 2700 yılında Sümerlerde organize olan bir ordunun varlığı tespit edilmiştir. Sümerlerde görülen bu ordu yapısı, günümüz ordularının ilk temsilcisidir. Bu dönemde Sümerlerin ordu yapısına ek olarak Mısırlıların da benzer bir ordu yapısına sahip olduğu bilinmektedir. Bu dönemden sonra savaşlar artık hayatın kaçınılmaz bir parçası olmuştur. Mısırlıların savaştığı Meggido Muharebesi, modern dönem savaşlarında kullanılan tüm tekniklerin var olduğu bir savaştır. Bu savaşta istihbarat olgusu önemli bir yer tutmuştur. Sümer ve Mısır orduları, savaşların politik bir araç olduğunu gösteren ilk savaşlardır.⁵⁹

Savaş söz konusu olduğunda yapılan araştırmaların en eskisi ise Antik Yunan döneminde yaşayan Tchuydides'in incelediği, MÖ 5. Yüzyıl'da meydana gelen Pelappones Savaşlarıdır.⁶⁰ Yazılı olarak günümüze ulaşan ilk savaş incelemesi olan Tchuydides'in çalışmasına göre Pelappones Savaşlarının nedeni Atina'nın siyasal yapılanma sistemidir. Düzenli olarak askere alma sistemi ve orduda mevcut bulunan milliyetçilik duygusu ile güçlü bir ordu sistemine sahip olan Atina, emperyalizm alanını daha fazla genişletmek istemiş ve Sparta bu duruma karşı koyunca savaş kaçınılmaz hale gelmiştir.⁶¹

MÖ 6. Yüzyıl'da sahip olduğu askeri sistem sayesinde büyüyen Roma, başlangıçta var olan krallık sistemi yerine cumhuriyeti kurmuştur. Roma, Yunan site devletlerindeki yurttaş askerlik sistemini uygulamış, askerlerine ücret ödeyerek profesyonel askerlik sistemine geçmiştir.⁶² Roma'nın siyasi yapılanması, askeri sistemine doğrudan bağlantılı olduğu için on yıl askerlik yapmayanlar ya da on savaşa katılmayanlar siyasi bir mevcudiyete sahip olamıyorlardı. Roma imparatorluğu gelişmeye başladıktan

⁵⁸ Richard A. Gabriel & Karen S. Metz, **A Short History of War**, The History of Warfare, Hollanda, Law International, 1999, s.3-6.

⁵⁹ **A.g.m.**, s.6-21.

⁶⁰ Mesut Uyar, **Tükidides Gözüyle Savaşta Komuta Sorunu**, İstanbul, y.y., 1999.

⁶¹ **A.e.**, s.64-65.

⁶² John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev., Füsün Doruker, İstanbul, Sabah Yayınları, 1995, s.205.207.

sonra İtalyan olmayanlar da orduda yer almış ve ilk çokuluslu ordu sistemini kurmuşlardır.⁶³ Yani barutun kullanılmasından önce savaş; ‘varlığını sürdürmek amacıyla kendisini güvenceye alma’ olgusu olarak ele alınabilir.

Orta Çağ’da savaşlar uzun sürmüş, çarpışmalarsa genelde az ve kısa süreli olmuştur. Bu durum temel olarak, savaş stratejilerinin ilkel olmasına dayandırılmaktadır. Barutun kullanılmaya başlanmasıyla birlikte ise savaş konusunda bir radikal gelişme daha yaşanmıştır. Barutun kullanılmasıyla birlikte Orta Çağda var olan feodal kaleler yıkılmaya başlamıştır.⁶⁴ Bu dönemde ortaya çıkan en önemli durum ise paralı askerlik anlayışıdır. Orta Çağ döneminde var olan şövalyeler yerine bu dönemde paralı askerler savaşların vazgeçilmezleri olmuşlardır.⁶⁵

15. ve 16. Yüzyılın başında savaş alanında kullanılan feodal döneme ait silah ve stratejilerin yerini İsveçliler tarafından kullanılan silah çeşitleri almaya başlamış ve bu dönemle birlikte modern ordular oluşmaya başlamıştır. Yeni silah tekniklerini kullanan Avrupalılar; Amerika, Afrika ve Asya’nın stratejik noktalarını işgal ederek savaşlarda üstünlük sağlamışlardır.⁶⁶

Orta Çağ döneminde şövalyeler, kalelerde geliştirilen savunma anlayışı içinde savaşmaktaydılar. Barutun icadının sonucunda, toplar kaleleri yıkmaya başlamış ve savaş alanında taarruz stratejilerini etkili şekilde kullanmanın önemi artmıştır. Bu sebeple güç olgusu, savaşlarda barut kullanabilen ve top inşa edebilecek kadar güçlü bir ekonomiye sahip olan tarafların eline geçmiştir. Bu dönemde ayrıca askeri sistem ile din iç içe geçmiş bir yapıdaydı. Şövalyeler halkı savunarak dini görevlerini yerine getirmekteydiler. Bu dönemde var olan ordularda bir süreklilik mevcut değildi ve ordular ancak savaş zamanlarında bir araya gelmekteydiler. Askerler arasında rütbe farklılığının olmayışı da stratejik bir mücadelenin var olmasını engellemiştir. Bu dönemin en ilginç askerlik örneklerinden biri ise İtalya’da bulunan ‘condottieri’ yani kiralık ordulardı. Bu askeri sistemin sonucunda ise savaşlar genellikle mücadele ve can kaybı yaşanmadan son bulmuştur. Çünkü bu askerler sadece kâr amacı ile hareket

⁶³ Suat Ener, **Harp Tarihi: Strateji ve Taktikte Ana Kurallar**, y.y., Harp Okulu Matbaası, 1943, s.112-115.

⁶⁴ Keegan, **a.g.e.**, s.209.

⁶⁵ C. W. C. Oman, **Ok, Balta ve Mancınık: Orta Çağda Savaş Sanatı**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2002, s.54-58.

⁶⁶ Wright, **a.g.e.**, s.65’ten Akt.: Yalçınkaya, **a.g.e.**, s.156.

eden bir yapıya sahiptiler.⁶⁷ ‘Condottieri’ler düşmanlarını çarpışarak yenmek yerine çaresiz bırakacak stratejiler yaptıkları için bu dönemde diplomasi ve hukuk gibi kavramlar ön plana çıkmış, sonuç olarak da 16. ve 17. Yüzyıl’da sürekli diplomasinin temelleri atılmıştır.⁶⁸

17. Yüzyıl’da meydana gelen Otuz Yıl Savaşları da savaşın dönüşümü konusunda büyük bir öneme sahiptir. 1618-1648 yılları arasını kapsayan dönemde meydana gelen Otuz Yıl Savaşları, Katolik ve Müslümanlar arasında başlayarak daha sonra Almanya’da yaşanan bir dizi uluslararası ve iç savaş şeklinde devam etmiştir. Çatışmanın temelinde din serbestliği varken daha sonraki süreçte başka sebepleri de kapsamıştır. Diğer taraftan savaş tekniklerinde meydana gelen gelişmeler, Otuz Yıl Savaşları’nın çıkmasında etkili olmuştur.⁶⁹

Otuz Yıl Savaşları Avrupa’da insan popülasyonuna büyük zarar vermiştir. Fakat bu savaşın sonucu olarak Avrupa’da mesleği askerlik olan profesyonel ordular oluşmaya başlamıştır. Savaşın sonucunda oluşturulan Westphalia Barışı ile oluşturulan modern devletler sisteminde, bu tip orduların önemli fonksiyonları olmuştur. Otuz Yıl Savaşları’nın getirdiği bir diğer en büyük yenilik ise din konusunun savaş nedeni olmaktan çıkmasıdır.⁷⁰

Otuz Yıl Savaşları sonrasındaki dönemde ise Avrupa’da bulunan devletler iç ilişkilerinde meydana gelen isyanlarla ve dış ilişkilerinde de yabancılarla savaşabilecek profesyonel ordularla tanışmışlardır. Üretimle ilgilenen burjuva ve köylü sınıfı ise ordu işleri ile ilgilenmemişlerdir.⁷¹

17. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise başta Fransa olmak üzere Avrupa’da bulunan egemen devletler, ülkelerini kontrol edebilecek konuma gelmişlerdir. Bu dönemde savaş, anlaşmazlıkların çözümü için çok kolay başvurulabilecek bir araç haline gelmiştir.⁷²

⁶⁷ Felix Gilbert, “Machiavelli: Savaş Sanatı’nda Rönesans”, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, (ed.) Edward Mead Earle, İstanbul, Harp Akademileri Yayınevi, 1983, s.1-26.

⁶⁸ John F. C. Fuller, **The Conduct of War 1789-1961**, Rochester, Eyre & Spottiswoode Publishers Ltd, 1961, s.15-20.

⁶⁹ Holsti, **a.g.e.**, s.26-27.

⁷⁰ Gerard Chailand, **The Art of War in World History: from Antiquity to Nuclear Age**, California, University of California Press, 1994, s.8-9.

⁷¹ Wright, **a.g.e.**, s.65-66’dan Akt.: Yalçınkaya, **a.g.e.**, s.166.

⁷² Chailand, **a.g.e.**, s.35-36.

Büyük Frederick'in Prusya kralı olduğu ve Napolyon'un da hükümdarlığının sona erdiği dönemde (1740-1815) yeni savaş yöntemleri geliştirilmiş ve bugün kullanılan savaş tarzının temelleri atılmıştır. Oluşturulan bu tarzla birlikte artık kuşatma yöntemlerinin yerini hareketli muharebe teknikleri almıştır. Fransız İhtilali'nin sonucunda devleti yönetme yetkisi kralların elinden halka geçmiş, yaşanan bu gelişmeden itibaren sınırlı savaş anlayışı yerini sınırsız savaş anlayışına bırakmıştır. Bu dönemden önce savaşlarda hedef noktası yönetici sınıfı iken, bu dönemle birlikte hedefler uluslar olmaya başlamıştır.⁷³

Napolyon'un gerçekleştirdiği savaş, bazı tarihçilere göre ilk dünya savaşı olarak kabul edilmektedir. Napolyon Savaşları'ndan sonra siyasi liderler için savaş, politik amaçları gerçekleştirmek için başvurulan bir araç haline gelmiştir.⁷⁴ Napolyon Savaşları'ndan sonra düzenlenen Viyana Kongresi sonrasında Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürecin ilk yarısında savaş ve barış kavramları ile asker-sivil ilişkisi birbirlerinden net şekilde ayrılmıştır. Bu duruma örnek olarak Kırım Savaşı döneminde, savaş durumunda olan İngiltere ile Rusya'nın mali ilişkilerini devam ettirmeleri gösterilebilir. Bu dönem ile birlikte savaş olgusunun sadece orduların yarışı olmadığı, toplumlararası bir mücadele alanı olduğu fark edilmiştir.⁷⁵

19. Yüzyılın ilk yarısında ise buhar gücünün kullanımı, deniz ve kara taşımacılığında etkisini göstermiştir. Buhar gücü ile çalışan araçlar ilk kez Amerikan İç Savaşı'nda denenmiştir. Bu dönemde askeri teknikler mekanikleşmiş, savaş endüstrisi ise önemini artırmıştır.⁷⁶

Topyekûn savaş; devletlerin, sahip oldukları maddi ve manevi kaynakların tamamını savaş için kullanmalarını ifade etmektedir.⁷⁷ Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali sonrasında yaşanan Napolyon Savaşları ile hükümdarlar için savaşma dönemi

⁷³ R. R. Palmer, "Büyük Frederick Guibert, Below: Kraliyet Savaşlarından Ulusal Savaşlara", **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, (ed.) Edward Mead Earle, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1983, s.55-80.

⁷⁴ Holsti, **a.g.e.**, s.138-139.

⁷⁵ **A.e.**, s.158-163.

⁷⁶ R. R. Palmer & Joel Colton, **A History of The Modern World**, 4. bs., New York, Borzoi Book, 1971, s.734-736.

⁷⁷ Yalçinkaya, **a.g.e.**, s.181-182.

sona ermiş ve halkların savaşları başlamıştır. Bu dönemde temelleri atılan topyekûn savaş anlayışı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile üst seviyeye ulaşmıştır.⁷⁸

Bu dönemde ortaya çıkan ilk değişiklik, savaşların mekanik hale gelmesidir. Uzun menzilli saldırı araçları, ağır koruma sağlayan zırhlar gibi materyallerin kullanılması ile savaş sanayisi birinci önceliğe ulaşmıştır. Yaşanan ikinci büyük değişiklik ise askeri kuvvetlerin büyüklüğünün artmasıdır. Ulaştırma ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler sonucunda daha fazla asker kontrol edilebilir hale gelmiştir. Askeri hizmetler, bu dönemde evrensel bir yükümlülük haline gelmiştir. Böylece ‘ulus ordu’ anlayışı benimsenerek popülasyonun askerleşmesi sağlanmıştır.

Bir diğer önemli gelişme ise hükümetlerin, ekonomiyi ve kamuoyunu yönlendirme girişimlerine başlamalarıdır. Böylece bu yönlendirmelerden etkilenen kamuoyu, dış etkenlere karşı topyekûn savaş kavramını benimsemeye başlamıştır. Propaganda faaliyetleri ve serbest piyasa ekonomisinin savaşa uyarlanması yaşanan çarpıcı değişikliklerdendir.⁷⁹

Modern savaş tekniklerinin değişimi sonucunda silahların tahrip gücü arttığı için savaş durumlarında asker-sivil ayrımı ortadan kalmıştır. Topyekûn savaş anlayışı; devletlerin ellerinde bulunan her imkânın savaş için kullanılmasını doğal hale getirdiğinden dolayı düşman devletlerin sahip olduğu imkânların da hedef haline gelmesine neden olmuştur.⁸⁰

Topyekûn savaşın temel karakteristik özelliğini ise bu tür savaşların belirli cephelerde, sivil yaşam bölgelerinden uzakta gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı’nda görüldüğü üzere savaşılan cephe sayısını artırarak değil, topyekûn savaşlarda olduğu gibi düşman kuvvetlerin etrafını kuşatarak ve savunma yapılacak bölgeleri kendi lehlerine avantaj yaratacak biçimde konumlandırarak başarı sağlanmıştır.⁸¹ Topyekûn savaşta kullanılan taktiksel anlayış saldırıdan çok savunma yapma üzerine kurulmuş ve böylece düşman kuvvetlerinin gücünü zayıflatılması

⁷⁸ Michael Howard, **Total War-Total Defence**, International Congress of Military History, Stockholm, 2001, s.42-45.

⁷⁹ Wright, **a.g.e.**, s. 70-73’ten Akt.: Yalçınkaya, **a.g.e.**, s.179-180.

⁸⁰ **A.e.**, s. 75-76.

⁸¹ Metin Gurcan, **Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar**, BİLGESAM, s. 91-91, makalenin tamamı için bkz. http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-163-201404072m_gurcan.pdf, (Erişim Tarihi 23 Mart 2019).

amaçlanmıştır.⁸² Topyekûn savaşlarda kullanılan silahların mekanikleşmesi özelliği işte burada devreye girmiş, cephe arkasından hızlı ateş yeteneğine sahip, uzun menzilli silahlar ile karşı tarafı bozguna uğratmak hedeflenmiştir.⁸³

Bu dönemle birlikte kara savaşlarının önemi her zaman olduğu gibi yine başı çekmekte, fakat topyekûn savaş kavramı ile birlikte uçaklarla hava gücünün, denizaltılarla da deniz gücünün artması, siper savaşlarının önemini yitirerek bu alanların savaşın kazanılmasındaki belirleyici unsurlar olmasına katkı sağlamıştır.⁸⁴

Topyekûn savaş pratiğinin ortadan kalkması ise II. Dünya Savaşı'nın sona ermesini sağlayan nükleer silahların savaş sahnesinde kendisini göstermesiyle olmuştur. Savaşlardaki mevcut dengelerin nükleer güçlerle beraber yön değiştirmesi topyekûn savaş kavramının etkisini kaybetmesine ve yerini *vekâlet savaşlarına* (Proxy war) bırakmasına neden olmuştur.⁸⁵

1.1.3.1. Soğuk Savaş Döneminde Yaşanan Gelişmeler ve Asimetrik Savaş Olgusu

Soğuk Savaş kavramı, sıcak bir çatışma halini tanımlamamaktadır ve bu nedenle Soğuk Savaş, bir savaş çeşidi olarak sayılmamaktadır. Bu kavram, dünyanın iki kutba bölünmesi anlamına gelmektedir.⁸⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, savaş esnasında çatışma durumuna maruz kalmayan ABD ile savaşın tahribatını etkili şekilde hissedenden SSCB, uluslararası düzende iki süper güç konumuna gelmişlerdir. Bu dönemde savaşan aktörler ABD ve SSCB iken, savaşın mücadele alanı tüm dünyaya yayılmıştır. ABD'nin kapitalist demokrasi anlayışını, SSCB'nin de komünizmi hâkim kılmaya çalıştıkları bu savaş, tüm dünyayı batı ve doğu olmak üzere iki bloğa ayırmıştır. Bu süreçte atom bombası denemeleri gibi gelişmeler yaşanmıştır. İlk atom bombasını kullanan devlet ABD iken, SSCB 1949 yılında atom bombasını deneyerek ABD'yi yakalayabilmiştir. Daha sonraki süreçte de ABD'nin hidrojen bombası denemesine, SSCB bir yıl içerisinde

⁸² A.m., s. 89.

⁸³ A.m., s. 90-91.

⁸⁴ A.m., s. 91-92.

⁸⁵ A.m., s. 92.

⁸⁶ John Lewis Gaddis, "The Cold War, The Long Peace and the Future", **The End Of Cold War; Its Meaning And Implications**, (ed.) Michael J. Hagan, New York, Cambridge University Press, 1992, s.21.

misilleme yapmıştır. Bu yarış esnasında SSCB, 1957 yılında ‘Sputnik’ adlı uyduyu uzaya göndererek yarışta üstünlük dahi sağlamıştır.⁸⁷

Soğuk Savaş’ın ilk başladığı zamanlarda süper güçler, Avrupa topraklarında oluşturdukları müttefikleri birer tampon bölge olarak kullandıkları için kendi topraklarına karşı bir saldırı tehdidi hissetmemişlerdir. Fakat nükleer silahlanma mücadelesinin artmaya başlamasıyla artık süper güçler de kendi topraklarına yönelik tehdit hissetmeye başlamışlardır. Elllerinde mevcut bulunan nükleer silahların tahribat gücünün yükseklığı nedeniyle her iki taraf da savaş durumuna girmek istememiştir.⁸⁸

Nükleer mücadele konusunda batı bloğunu temsil eden NATO, Sovyetler Birliği’nden gelecek herhangi bir saldırı söz konusu olduğunda saldırının boyutuna bakılmaksızın mevcut olan nükleer silahın tümü ile karşılık verme stratejisini benimsemiştir. Fakat ortaya çıkan ‘dehşet dengesi’nin boyutları dünyayı defalarca kez yok edebilecek güce ulaştığı için nükleer güç kullanımı daha sonra sınırlı hale gelmiştir. 1960’lı yılların başında ABD, Sovyetlerden gelen saldırının seviyesine göre karşılık verme stratejisini benimsemiştir.⁸⁹ 1972 yılında meydana gelen ‘Küba Krizi’nin yarattığı ‘dehşet dengesi’, her iki tarafın da silahlanma yarışı yerine, güç dengesini bozmadan silahsızlanmayı amaçladıkları bir anlayış benimsemelerini sağlamıştır.

Yüksek kapasitede nükleer silaha sahip olma düşüncesinin arkasında silahların düşmana karşı kullanılması düşüncesi yatmamaktadır. Nükleer silaha sahip olmanın temel sebebi, caydırma kapasitesinin olmasından dolayıdır. Soğuk Savaş’tan önceki dönemlerde gerçekleşen savaşların temel amacı kazanma isteği iken nükleer silah teknolojisine sahip olunmasıyla beraber amaç, savaşların önlenmesi ve caydırıcılık etkisi yaratmasıdır.⁹⁰

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası düzlemde meydana gelen gelişmeler savaşın da değişmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında yaşanan süreçte güç dağılımına bakılacak olursa, SSCB ve Doğu Bloğu ortadan kalkmış ve ABD küresel liderlik konusunda tek hâkim güç olmuştur. Bu süreçte ‘birinci tabaka’ adı verilen süper güçler arasında savaş çıkma ihtimali minimal hale gelmiş, savaşlar daha çok ‘ikinci tabaka’

⁸⁷ Yalçinkaya, a.g.e., s.196.

⁸⁸ Ronald J. Glossop, **Confronting War: An Examination of Humanity’s Most Pressing Problem**, 2. bs., North Carolina, McFarland & Company, Publishers, 1987, s.158-176.

⁸⁹ Sönmezoğlu, a.g.e., s.337-340.

⁹⁰ Holsti, a.g.e., s.287.

adı verilen gelişmemiş ülkeler arasında yaşanmaya başlamıştır. Oluşan bu durum sonucunda da dünya, savaş ve barış bölgeleri olarak ikiye ayrılmıştır.⁹¹

Bu dönemde meydana gelen savaşlarda artık topyekûn savaş anlayışı hâkim değildir. Savaşlara nüfusun çoğunluğu dâhil olmamakla beraber, devletlerin sahip oldukları tüm kaynaklar savaşların amaçlarına göre yönlendirilmemektedir. Bu noktada daha da ilginç olan durum, savaşmak için gereken kaynakların küresel, saldırma için gereken motivasyonun ise yerel olmasıdır.⁹² Küresel güvenlik tekniklerinde meydana gelen değişiklikler sonucunda özellikle gelişmiş devletlerde askeri harcamalar önemli derecede azalmıştır fakat bu durum 1988 yılından sonra değişmiş ve bu dönem sonrasında askeri harcamalarda bir artış yaşanmıştır.⁹³

Soğuk Savaş'tan sonra yaşanan savaşlar genellikle sosyoekonomik ve siyasal başarısızlık yaşayan devletlerde meydana gelmektedir ve Batılı devletler, başarısız devletlerden çıkar sağlayamayacaklarını anladıkları zaman savaşlara kendi orduları ile müdahale etmemektedirler. Bu sebepten dolayı özel askeri şirketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Diğer taraftan başarısız devletlerde meydana gelen savaşlara geleneksel ordularla müdahale etmek savaşan taraflarda büyük tahribatlara yol açmış ve bu durum medya aracılığıyla yayılınca, Batılı devletlerin kamuoylarında büyük yankı uyandırmaya başlamıştır. Bu tepki sonucunda ise 'savaş müteahhitliği' anlayışı geliştirilmiştir.⁹⁴ Savaş müteahhitliği olarak adlandırılan bu yeni oluşumla birlikte askerler özellikle Afrika ülkelerinde madencilik ve petrol şirketleri ile iş birliği oluşturmuşlardır.⁹⁵

Bu şirketlerin ikinci türünü oluşturan 'askeri danışmanlık şirketleri' ise temel doktrin geliştirme, silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılması, silah teknikleri eğitimi gibi savaş alanının gerisinde yapılan hazırlıklar ile ilgilenmektedirler. Dönemin en ünlü askeri danışmanlık şirketi 'Military Professional Resources Incorporated' (Askeri Profesyonel Kaynaklar Şirketi)'dir.⁹⁶

⁹¹ Yalçinkaya, **a.g.e.**, s.303-304.

⁹² Mary Kaldor, **New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era**, Stanford University Pres, 1999, S.90-91.

⁹³ Adam D. Rotfeld, **Armaments, Disarmament and International Security**, Stockholm International Peace Research Institute, England, Oxford University Press, 2002, s.13.

⁹⁴ David Shearer, "Outsourcing War", **Foreign Policy**, 1998, s.112.

⁹⁵ Post Colonial Meddling, Canada & The World Backgrounder, Dec 2001, c.67, s.3, s.7.

⁹⁶ Yalçinkaya, **a.g.e.**, s.344.

Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmeler ve küreselleşmenin yarattığı sonuçlar uluslararası sistemde güvenliğin sağlanmasına yetmemiştir. Tam aksine oluşan yeni ortamda ‘terörizm’ gibi bir risk alanı oluşmuştur.⁹⁷ Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen savaşları nitelendirmek için kullanılan ‘asimetrik savaş’ kavramı ise yeni oluşan uluslararası ortama dair bir kavramdır. Zayıf olan tarafın, güçlü olan tarafa karşı verdiği mücadele olarak da tanımlanmaktadır. Asimetrik savaşın içeriğini ise orantısız güç kullanımı, illegal yöntemler ve sivil halkın zarar görmesi gibi eylemler oluşturmaktadır. Terör eylemlerinde kullanılan stratejiler, enformasyon ile ilgili mücadeleler, siber savaş ve kitle imha silahlarının kullanılması asimetrik savaşa özgü eylemlerdir.⁹⁸

Asimetrik savaş kavramı özellikle Vietnam Savaşı’ndan sonra Batılı devletlerin ilgisini çeker hale gelmiş ancak en güçlü etkisini 11 Eylül 2001’de gerçekleştirilen ‘El-Kaide’ terör saldırısından sonra göstermiştir.⁹⁹ Kısaca asimetrik savaşın kazanımlarıyla birlikte, Thukydides’in ‘güçlü olan haklıdır’ önermesi mutlak doğruluğunu yitirmiştir.

1.1.3.2. Modern Dönem Sonrası Savaş Anlayışı: Siber Savaşın Niteliksel Yapısı

Günümüzde meydana gelen savaşlarda, klasik ve asimetrik savaş yöntemlerine ek olarak çağın koşullarına uygun farklı savaş yöntemleri de kullanılmaya başlanmıştır. Bu yöntemlerden en dikkat çekenini ise *siber savaş* olgusudur. Ağ sistemlerinin toplumsal hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmesi, siber savaş yöntemlerinin önemini her geçen gün artırmaktadır. Siber savaşın tanımına bakacak olursak; siber uzayda gerçekleştirilen, saldırılan tarafın ağ sistemlerine zarar vermeye ve bu sistemlerin geçici veya sürekli olarak kullanımını engellemeye yönelik faaliyetler diyebiliriz.¹⁰⁰ Bu tanım günümüzde kullanılan en yaygın siber savaş tanımı olmakla birlikte, bir başka tanım ise siber güvenlik ile ilgili yazılar kaleme alan Jeffrey Carr tarafından: “*Kavgaya etmeden savaşıma ve hasmın kanını dökmeden onu mağlup etme*

⁹⁷ Andreas Wenger ve Doran Zimmermann, **International Relations: From the Cold War to the Globalized World**, Londra, Lynne Rienner Publishers, 2003, s. 325.

⁹⁸ Yalçinkaya, **a.g.e.** s.349.

⁹⁹ Lawrence Freedman, **War**, Foreign Policy, Oxford, Oxford University Press, 2003, s.20.

¹⁰⁰ Hasan Çiftçi, **Her Yönüyle Siber Savaş**, 2. bs., Ankara, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 2017, s.6.

sanat ve bilimdir.” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰¹ Siber savaşın diğer bir tanımı ise Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush’un danışmanı Richard A. Clarke tarafından şu şekilde yapılmıştır: “Bir devletin, başka bir devletin bilgisayar sistemlerine veya ağlarına hasar vermek ya da bu sistem ve ağlarda kesinti yaratmak üzere gerçekleştirdiği sızma faaliyetleridir.”¹⁰²

Günümüzde neredeyse tüm sistemlerin dijital hale gelmesi, siber uzaydaki sistemlerde elektronik altyapı ve donanımların kullanılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu da siber uzayda yapılacak herhangi bir saldırının, fiziki ve somut hasarlar vermesine olanak sağlamaktadır.¹⁰³ Özellikle teknolojinin erişilebilirliğinin artmasıyla birlikte siber uzay sadece devlet kurumlarınca kullanılmakla kalmayıp, topluma indirgenerek bireyler nezdinde de kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak da siber uzayı kötü amaçlar doğrultusunda kullanmak isteyen kişi veya grupların ortaya çıkmasına ortam sağlanmıştır.

Klasik savaş ile siber savaş arasında görülen farklara değinmek gerekirse, çok çeşitli farklar bulunmaktadır. Örneğin siber saldırının nereden geldiğini tespit etmek, klasik savaşa göre daha zordur. Çoğunlukla enformatik alanlarda etkili olan siber savaş ışık hızında gerçekleşebilirken, klasik savaş daha çok fiziksel alanlarda ve ancak mevcut mühimmatın teknolojisi kadar hızlı olabilmektedir. Klasik savaşın maliyeti, tek bir bilgisayarla bile gerçekleştirilebilen siber savaşın maliyetine göre çok daha fazladır. Klasik savaşta kullanılan teknolojik donanımların genelde yazılımlar aracılığı ile kontrol edildiği göz önünde bulundurulduğunda, siber savaşın klasik savaşa doğrudan müdahale etmek gibi bir avantajı mevcuttur. Bu da siber savaşın caydırıcılık özelliğinin azımsanmayacak derecede önemli olduğunu gösterir niteliktedir.¹⁰⁴

Siber savaş devletler ve siber örgütlenmeler açısından yeni bir harekât alanı olarak kullanılmaya başlanmış; kara, hava, deniz ve uzay olan günümüzdeki dört ana savaş ortamlarına alternatif olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵ Fakat burada şunu da belirtmek

¹⁰¹ Jeffrey Carr, **Inside Cyber Warfare: Mapping the Cyber Underworld**, 2. bs., O'Reilly Media Press, 2011.

¹⁰² Richard A. Clarke & Robert K. Knake, **Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It**, New York, HarperCollins, 2010, s.98.

¹⁰³ Arie J. Schaap, **Cyber Warfare Operations: Development and Use under International Law**, Air Force Law Review, 2009, s.121-173.

¹⁰⁴ **A.e.**, s.181-189.

¹⁰⁵ Cahit Karakuş, **Kritik Alt Yapılara Siber Saldırı**, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2013, s.1.

gerekir ki siber uzaylardaki savaşlar diğer bu dört ortamı birden etkilemektedir. Yani karada ya da havada yapılan bir savaş, siber saldırılarla farklı bir boyut kazanabilmektedir. Bu sebeple siber uzay ‘beşinci harekât alanı’ olarak adlandırılmaktadır.¹⁰⁶

Siber savaşın gerçekleştirilmesinin iki amacı vardır. Birinci ve asıl amaç; karşı tarafın verilerini ele geçirmek, sistemlerini devre dışı bırakmak ve bu sayede de karşı tarafa boyun eğdirmek; diğer amaç ise siber savaş stratejisinin nasıl olacağı ve oluşan kargaşanın nasıl yönetilmesi gerektiğidir.¹⁰⁷

Siber savaşlarda genellikle kullanılan strateji ise hedef alınan ülkelerin, kritik öneme sahip bir noktasını belirleyip, o noktanın altyapısına saldırmaktır. Bu yöntemin kullanılmasında amaç; saldırılan bölgenin kritikliğine göre o ülkeyi kargaşaya sürüklemek, ülkenin altyapısını kilitlemek ve/veya ele geçirmektir. Günümüze kadar bu teorileri destekler nitelikte çok sayıda siber saldırılar bulunmaktadır.¹⁰⁸ Bunlardan birçoğuna değinecek olursak ilk olarak karşımıza *Stuxnet Siber Saldırı*’sı çıkmaktadır.

Stuxnet siber saldırısı, 2009 yılında İran’a karşı yapıldığı iddia edilen¹⁰⁹, Belarus merkezli antivirüs şirketi VirusBlokAda’nın, Windows işletim sisteminde bulunan açıklar sayesinde bilgisayar sistemlerine sızıldığını açıkladığı siber saldırıdır. Bu saldırıdan yaklaşık bir ay sonra bu ifade Windows işletim sisteminin şirketi olan Microsoft yetkilileri tarafından da doğrulanmıştır.¹¹⁰

Popüler antivirüs şirketlerinin araştırmacılarına göre bu saldırıda çok sayıda ‘Zero-Day’ olarak adlandırılan saldırı yöntemine başvurulmuştur.¹¹¹ Zero-Day ise yazılım şirketlerinin yazılımlarında bir açıklık olduğunu ve bu açıklığın hâlihazırda hackerlar tarafından kullanıldığının öğrenildiği gün olarak adlandırılmaktadır.¹¹²

¹⁰⁶ Gökhan Bayraktar, **Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gereksinimi: Siber İstihbarat**, Sayı 20, Güvenlik Stratejileri Dergisi, İstanbul, 2014, s.139-140.

¹⁰⁷ Çiftçi, **a.g.e.**, s.6.

¹⁰⁸ **A.e.**, s.9.

¹⁰⁹ Herbert Lin, **Cyber Conflict and International Humanitarian Law**, International Review of the Red Cross, Cilt 94, Sayı 886, 2012, s.519.

¹¹⁰ Gregg Keizer, **Microsoft Confirms It Missed Stuxnet Print Spooler 'Zero-Day'**, Daha fazlası için bkz. <https://www.computerworld.com/article/2515799/microsoft-confirms-it-missed-stuxnet-print-spooler--zero-day-.html>.

¹¹¹ Uğur Güngör & Oğuzhan Güney, **Uluslararası İlişkilerde Güvenliğin Dönüşümü Çerçevesinde Bilgi Güvenliği ve Siber Savaş**, Sayı 55, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 2017, s.131-146.

¹¹² Zero-Day Attacks hakkında daha fazla bilgi için bkz. <https://www.kaspersky.com.tr/resource-center/definitions/zero-day-exploit>.

Stuxnet virüsü ise ilk olarak Belarus'ta keşfedilmiş, fakat daha sonra asıl hedefin İran'ın Natanz bölgesinde bulunan 'Nükleer Zenginleştirme Tesisi' olduğu ortaya çıkmıştır. Stuxnet virüsünün amacı bu tesiste kullanılan santrifüjlerin dönme hızını artırıp azaltarak dengelerini bozmak ve radyoaktif elementlerin ayrışmasını engellemektir. Bu işlemi ise santrifüjlerin motorlarını kontrol eden PLC (Programmable Logic Controllers, Programlanabilir Mantıksal Denetleyici) adı verilen devre kartlarını ele geçirerek gerçekleştirmiştir. Saldırı sonucunda nükleer tesiste bulundan bin adet santrifüjün zarara uğradığı tespit edilmiştir.¹¹³

Gerçekleştirilen bir diğer siber saldırı örneği ise *Aramco Siber Saldırısı*'dır. 15 Ağustos 2012 tarihinde, Suudi Arabistan'ın ulusal petrol ve doğalgaz şirketi 'Saudi Aramco'ya yapıldığı iddia edilen siber saldırılardır.¹¹⁴ Şirket bünyesindeki yaklaşık otuz bin bilgisayara sızan shamoon adlı virüs, sistemdeki dosyaları silip yerine alev alan Amerikan bayrağı resmi koymuştur.¹¹⁵

Bu siber saldırıda kullanılan shamoon virüsü üç ana bileşenden oluşmaktadır: dropper (damlalık), wiper (silecek) ve reporter (muhabir). Damlalık ana bileşendir ve virüsün asıl kaynağını oluşturur. Bu bileşen silecek ve muhabiri bilgisayara bulaştırdıktan sonra kendisini ağdaki paylaşımlara kopyalayıp kendi kendini yürütür ve sistem açıldığında kendisini başlatacak bir hizmet yaratır. Silecek ise yıkıcı bileşendir. Bu bileşen sızdığı bilgisayardan verileri toplar ve siler. Daha sonra silinen dosyaların üzerine bozuk dosyalar yazarak, dosyaların kurtarılamaz hale gelmesini sağlar. Son olarak muhabir ise virüsün topladığı verileri saldırgana gönderir.¹¹⁶

Aramco saldırısının 2009 yılında İran'ın Natanz bölgesindeki nükleer tesise yapılan Stuxnet siber saldırısına karşı misilleme olarak yapıldığı iddia edilmiştir. Saldırıyı ise İranlı siber korsan örgüt 'Cutting Sword of Justice (Adaletin Keskin Kılıcı)' üstlenmiştir.¹¹⁷

¹¹³ James P. Farwell & Rafal Rohozinski, **Stuxnet and The Future of Cyber War**, Cilt 53, Sayı 1, Survival Dergisi, 2011, s.24.

¹¹⁴ Ahmet Gümüşbaş, **Siber Savaş Hukukunda Meşru Müdafaa Hakkı ve İsnat Edilebilirlik: Stuxnet ve Aramco Saldırıları**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2016. s.191-192.

¹¹⁵ Nicole Perlroth, **Among Digital Crumbs from Saudi Aramco Cyberattack, Image of Burning U.S. Flag**, New York, The New York Times, 2012. Daha fazlası için bkz. <https://bits.blogs.nytimes.com/2012/08/24/among-digital-crumbs-from-saudi-aramco-cyberattack-image-of-burning-u-s-flag/>. (Erişim Tarihi 05 Nisan 2019).

¹¹⁶ Gümüşbaş, **a.g.e.**, s.192.

¹¹⁷ Perlroth, **a.g.m.**, s.4.

Güncel olarak gerçekleştirilen bir diğer siber saldırı örneği de *WannaCry Siber Saldırısı*'dir. Tarihler 2017 yılının Mayıs ayını gösterdiğinde, dünya genelinde pek çok şirket art arda sistemlerine zararlı yazılımların bulaştığını antivirüs şirketlerine iletmişlerdir. WannaCry siber saldırısı birçok hastanedeki tıbbi cihazları işlevsiz hale getirmiş, hastanelerin kapanmasına neden olmuştur. Örneğin İngiliz Hastaneleri adlı büyük bir şirket bu saldırıdan etkilenmiş, faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmışlardır.¹¹⁸ WannaCry bir trojan virüstür ve bu virüsün çalışma prensibi ise girdiği işletim sistemine şifreyi yükleyip o sistemi kilitlemek ve daha sonra bilgisayarın bağlı olduğu yerel ağlara bağlı diğer bilgisayarlara da bulaşmaktır. Bu sebeple bulaştığı şirketin büyüklüğü arttıkça verdiği zarar da o ölçüde artmaktadır.¹¹⁹ Dünya üzerinde en fazla bilgisayara bulaşma sayısı WannaCry trojan virüsüne aittir. Bu virüsün işletim sistemlerine yayılma süreci dört gün sürmüş ve yaklaşık 200.000'den fazla sisteme bulaşmıştır.¹²⁰

Yaşanan gelişmelerden görüldüğü üzere de günümüzde, konvansiyonel savaş yöntemlerinin yanı sıra siber savaş tekniklerini kullanarak da devletlerarası mücadele içerisine girmek büyük önem taşımaktadır. Bu durumun en önemli nedeni olarak ise devletlerin savunma sistemlerinin bilgi teknolojilerine bağımlı hale gelmesi gösterilmektedir.¹²¹ Ayrıca günümüzün değişen dinamikleri nedeniyle dünya üzerinde bilgi ve bilginin kullanılması sonucunda elde edilen veriler büyük önem taşımaktadır. Bu veriler günümüzde ulusal ve uluslararası alanlarda enerji, telekomünikasyon, kentsel altyapı sistemleri, tarım, sağlık; kara, hava, deniz ulaşımı, eğitim, finans gibi sektörlerin sağlıklı ve verimli bir şekilde çalışmasının temelini oluşturmaktadır.¹²² Bu durumun yarattığı ehemmiyet de bu sektörlerde güvenlik önlemleri almayı zorunlu kılmıştır.

¹¹⁸ WannaCry cyber attack and the NHS Report, National Audit Office, 2017, <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/Investigation-WannaCry-cyber-attack-and-the-NHS.pdf>, (Erişim Tarihi 05 Nisan 2019).

¹¹⁹ A.e., <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/Investigation-WannaCry-cyber-attack-and-the-NHS.pdf>, (Erişim Tarihi 05 Nisan 2019).

¹²⁰ A.e., <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/Investigation-WannaCry-cyber-attack-and-the-NHS.pdf>, (Erişim Tarihi 05 Nisan 2019).

¹²¹ Muharrem Gürkaynak & Adem Ali İren, "Reel Dünyada Sanal Açmaz: Siber Alanda Uluslararası İlişkiler", Cilt 16, Sayı 2, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Isparta, 2011, s.268.

¹²² Cemalettin Hatipoğlu, "Teknolojik Savaşlar: Siber Terörizm Tehditleri", **International Congress on Politic**, Sayı 3, Economic and Social Studies Dergisi, 2017, a.159.

Bu zorunluluklar karşısında devletlerin *siber güvenlik* önlemleri alması da kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Siber güvenlik; devletin resmi organlarınca ya da özel kurumlarca dışarıdan veya içeriden gelebilecek siber saldırılara karşı koymak amacıyla alınan önlemler bütünüdür.¹²³ Yukarıdaki paragrafta bahsedilen enformatik sistemlerinin güvenliğini ve stabilitesini korumak, bu sistemlerdeki bilgi ve belgelerin korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan siber güvenlik sistemleri, alınan önlemler sayesinde kişiyi, kurumu veya bir ülkeyi maddi ve manevi zararlardan kurtarmaktadır. Çünkü herhangi bir siber saldırıda enerji santralleri, sağlık hizmeti veren kurumlar, askeri bileşenler, finans sektöründe hizmet veren kuruluşlar gibi bir ülkeyi doğrudan ve derinden zarara uğratabilecek kollar hedef alındığında o ülkede hayat –tabiri caizse- durma noktasına kadar gelebilmektedir.

Ulusal alanda, T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın 2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı'nda siber güvenlik:

“Siber uzayı oluşturan bilişim sistemlerinin saldırılardan korunmasını, bu uzayda işlenen bilgi/verinin gizlilik, bütünlük ve erişilebilirliğinin güvence altına alınmasını, saldırıların ve siber güvenlik olaylarının tespit edilmesini, bu tespitlere karşı tepki mekanizmalarının devreye alınmasını ve sonrasında ise sistemlerin yaşanan siber güvenlik olayı öncesi durumlarına geri döndürülmesi”¹²⁴

olarak tanımlanmaktadır. Yine bu Eylem Planı'nın misyonu ise: “*Ulusal siber güvenliğin sağlanması amacıyla, etkin ve sürdürülebilir politikaları belirlemek, koordinasyonu sağlamak ve uygulanmasını gerçekleştirmektir.*” Olarak ifade edilmektedir.¹²⁵

Uluslararası hukukta ise yazılı olarak sadece 2004 yılında yürürlüğe giren Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi kaynak gösterilebilir. 2001 yılında oluşturulan bu sözleşme, Macaristan'ın başkenti Budapeşte kentinde hazırlandığı için ‘Budapeşte Sözleşmesi’ olarak da anılmaktadır.¹²⁶ ‘Siber Suçla İlgili Konvansiyon’ antlaşmasıyla birlikte Avrupa Konseyi üye devletleri diğer devletlerin uyması gereken kuralları belirtici niteliktedir. Konsey bu sözleşmede beş ana siber suç tanımlamaktadır. Bunlar; yetkisiz erişim (illegal access), yetkisiz müdahale (illegal interception), veri engelleme (data

¹²³ Ercan Nurcan Yılmaz v.d., “Bilgi Toplumuna Geçiş ve Siber Güvenlik”, **Bilişim Teknolojileri Dergisi**, Cilt 8, Sayı 3, 2015, s.138.

¹²⁴ T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, **2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi**, 2016, s.8.

¹²⁵ **A.e.**, s.8.

¹²⁶ Cahit Aliusta & Recep Benzer, “Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi ve Türkiye'nin Dahil Olma Süreci”, Cilt 4, Sayı 2, **Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi**, Ankara, 2018, s.35-42.

interference), sistem engelleme (system interference) ve cihazların amaçları dışında kullanılması (misuse of devices) olarak sıralanmaktadır.¹²⁷

Devletlerarası herhangi bir siber saldırı söz konusu olduğunda ise Birleşmiş Milletler Sözleşmesi devreye girer. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin

“Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in iş bu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”¹²⁸

Şeklinde olan 51. maddesine göre Birleşmiş Milletler Kurulu, ülkelerin meşru müdafaa hakkını bu şekilde tanımlamaktadır. Fakat bu maddede bahsi geçen saldırılar silahlı saldırılardır. Bu yüzden siber saldırıların bu kapsama girip girmeyeceği ve bu madde ekseninde, ülkelerin kendilerini müdafaa edip edemeyecekleri halen yasal zeminde tartışma konusudur.¹²⁹ Bu konuda görüş bildiren CSIS (Center for Strategic and International Studies, Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi) uzmanı James A. Lewis; siber uzayda yapılan bir saldırının silahlı saldırı niteliğinde kabul görmesi için saldırının sonuçlarına bakılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Eğer yapılan siber saldırının sonucunda oluşan etki, silahlı saldırı sonucunda oluşan etkiye eşdeğer ise siber saldırının da geleneksel silahlı saldırılar ile aynı kefeye konması gerektiğini ve buna göre yaptırım uygulanması gerektiğini belirtmiştir.¹³⁰

Savaş konusunda yapılan tanımların kesin bir şekilde ifade edilememesi gibi siber savaş konusunda yapılan tanımlar da bir kesinlik içermemektedir. Ancak siber savaşın uluslararası anlamda kesin bir açıklamasının yapılamamış olmasına rağmen gün geçtikçe siber savaş yöntemlerini stratejik olarak geliştirmek ve siber savaş suçlarını hukuksal açıdan tanımlamaya yönelik gelişmeler devam etmektedir.

¹²⁷Council of Europe, 2001, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680081561>, (Erişim Tarihi 7 Nisan 2019).

¹²⁸ M. Yasin Aslan, **Savaş Hukukunun Temel Prensipleri**, Sayı 79, TBB Dergisi, 2008, s.257.

¹²⁹ Mahmut Reşit Belik, **Devletlerin Harp Salahiyetinin Tahdidi ve Milletlerarası İhtilafların Sulh Yolu ile Halli Usulleri**, Cilt 1, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1956, s.4.

¹³⁰ James A. Lewis, **a.g.e.**, s.2.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ OLGUSUNUN MEDYA İLE İLİŞKİSİ

Bir önceki bölümde kapsamlı şekilde ele alınan savaş olgusu, toplumların yaşadığı kriz dönemlerinden biri olarak nitelendirilebilir. Böyle dönemlerde kitleler, savaşlarda yaşanan gelişmeleri takip etmek adına, medya aracılığıyla yansıtılan haberlere daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Kitlelerin özellikle savaş dönemlerinde medyaya daha fazla ihtiyaç duyar hale gelmesi, medyanın önemli bir güç olarak nitelendirilmesini de sağlamaktadır. Bu bölümde ise medyanın bu gücü elde etmesinde etken rol oynayan savaş haberciliğinin ne olduğuna dair görüşlere ve tarihsel süreç içerisinde savaş haberciliği alanında yaşanan gelişmelere yer verilecektir.

2.1. Savaş Haberciliği Nedir?

Özellikle 21. yüzyılda yaşanan gelişmeler ile önemi artan savaş haberciliğinin tanımı, alan hakkında görüş dile getiren medya profesyonelleri açısından çeşitlilik göstermektedir. En temel anlamıyla savaş haberciliğini, *savaş alanına yönelik edinilen bilgilerin kamuoyuna bildirilmesi için savaş sırasında yürütülen tüm gazetecilik faaliyetleridir* şeklinde tanımlamak mümkündür.¹³¹

Mete Çubukçu'ya göre “*savaş haberciliği genel anlamda, savaşan orduların askeri raporlarını, günlük bildirimlerini gazetelerine yollayan kişilerdir. Ve savaş muhabirleri bu kaynakları dramatize ederek okurlarına iletirler.*”¹³² Coşkun Aral ise savaş haberciliğini “*gazetecilikte görev riskinin çok fazla olduğu yerlere sık sık giden insanlardır ve zor koşullarda olup, ateş altında özel bir deneyim gerektirdiğinden dolayı mesleğin ancak belirli bir aşamasından sonra yapılır.*” şeklinde nitelendirmiştir.¹³³ Cnn Türk Dış Haberler muhabiri olarak Afganistan ve Irak savaşlarını takip eden Kaya Heyse'ye göre savaş muhabirliği, 11 Eylül olayları ile bir dönüşüm içerisine girmiştir. Bu süreçte ‘terörizmle savaş’ kavramı ortaya çıkmış ve

¹³¹ Haldun Yalçınkaya, “Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, 2008, s.32.

¹³² Mete Çubukçu, *Ateş Altında Gazetecilik: Savaş Haberciliği*, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2017, s.27.

¹³³ Coşkun Aral ile gerçekleştirilen röportaj, Kasım 2003, Akt.: Çubukçu, *a.g.e.*, s.29.

bunun sonucunda savaş muhabirleri taraf olmaya zorlanmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda ise savaş muhabirliği, dünyanın en zor mesleklerinden biri haline gelmiştir.¹³⁴

Savaş muhabirleri, savaş dönemlerinde olduğu gibi savaş dışı dönemlerde de habere konu olan bölge ya da ülkelerde çalışırlar. Savaş muhabirleri sadece sıcak çatışmaların yaşandığı zamanlarda haber yapmaz. Savaş yaşanmadan önce, savaş sırasında ve sonrasında da savaş bölgeleri hakkında haber yaparlar.¹³⁵

Vietnam Savaşı'nı yakından takip eden Amerikalı televizyon habercisi Walter Cronkite, savaş muhabirlerine savaş esnasında çok büyük sorumluluklar düştüğünü vurgulamıştır. Cronkite Vietnam Savaşı'ndan aktarılan haberler hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz ABD’den savaşı tek yanlı olarak izliyormuşuz. Durum burada tamamen farklı, Vietkong öyle sanıldığı gibi komünist uşağı bir çete değil. Burada neredeyse halkın tümü onları destekliyor. Bizim gençlerimiz de ülkelerinden binlerce kilometre uzaklıkta, amacını bilmedikleri bir savaş uğruna canlarını veriyor.”¹³⁶

Mehmet Ali Birand’a göre savaş habercileri II. Dünya ve Vietnam Savaşları sırasında orduların içinde yer alarak cephelerdeki askerler ile birlikte hareket etmişler ve böylece yaptıkları haberlerle, çektikleri fotoğraflarla savaşı anbean yansıtmışlardır. Gerçek savaş gazetecileri de Birand’a göre bu kişilerdir. Ancak Vietnam Savaşı ile birlikte bu yöntem işe yaramaz hale gelmiş ve savaşa karşı büyük bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. Bunun üzerine savaş haberciliği yöntemleri değiştirilmiş, savaş habercileri de savaş alanlarına dâhil edilmemeye başlanmıştır.¹³⁷

Savaş haberciliği konusunda bilgi ve tecrübenin rolü de çok büyük öneme sahiptir. Uluslararası alanda genellikle gazeteciler belirli bir mesleki olgunluğa ulaştıktan sonra savaş muhabirliği alanını tercih etmektedirler. Çünkü savaş muhabirliği salt savaş sırasında yaşanan olayları insanlara iletmek anlamına gelmemektedir. Savaş muhabiri dünya tarihi ve uluslararası siyaseti takip eden, savaşılan bölge hakkında da kapsamlı bilgisi bulunan kişidir.

¹³⁴ Kaya Heyse ile gerçekleştirilen röportaj, Kasım 2003, Akt.: Çubukçu, **a.g.e.**, s.30.

¹³⁵ Çubukçu, **a.g.e.**, s.32.

¹³⁶ Ragıp Duran, **Medyamorfoz**, İstanbul, Avesta Yayınları, 2000, s.106.

¹³⁷ Mehmet Ali Birand, **Savaştan Bıktım...**, 5 Nisan 2003, Yazının tamamı için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/savastan-biktim-138248> (Erişim Tarihi 4 Mayıs 2019).

Peter Arnett kendi yaşadıklarından yola çıkarak savaş muhabirlerinin bilgi ve tecrübeye sahip olmalarının gerekliliğini şu şekilde yorumlamıştır:

“Kıbrıs’ta savaş muhabirliği konusunda başarılı olduğumu, Vietnam’ın savaş muhabirliği kariyerimin sonu değil, başı olduğunu fark ettim. Kırkıma giriyordum, bir işim ve çocuklarım vardı, sağlığım mükemmeldi ve yaptığım işin önemli olduğuna inanıyordum.”¹³⁸

Doğan Tılıç da savaş gazetecilerinin savaşılan bölge hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre:

“Savaş alanlarına gitmek tabii ki heyecan verici oluyor. Ama ben bulunduğum her yerde heyecanın ötesinde bir şeyler kazanmaya çalışmışımdır. Gittiğim her ülkeyi, sanki üzerine tez yazacakmışım gibi çalışırım. Olayları, günlük çatışmaların ötesinde anlayıp kavrayabilmek için bulabildiğim her kaynağı okumaya çalışırım.”¹³⁹

Son yıllarda ise savaş muhabirliğini de kapsayan fakat daha genel bir kavram olarak kullanılan ‘kriz dönemi gazeteciliği’ de bir uzmanlık alanı olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁴⁰ 20. yüzyılla birlikte literatüre kazandırılan *Conflict Journalism* (Çatışma Haberciliği) ise savaş, suikast, çatışma, kitlesel saldırılar gibi olaylarda nasıl habercilik yapılması gerektiğini belirleyen bir alt disiplin olarak geliştirilmiştir. Bu tarz bir gazetecilik yöntemi, vatandaşların yaşanan olaylar ile ilgili tüm önemli bilgilere ulaşmalarını sağlayabilecek medya organlarının var olmasını sağlarken diğer taraftan da hem biçimsel olarak hem de içerik olarak şiddete olanak tanımayan bir tutum içerisinde olmalıdır.¹⁴¹

Kısaca teknolojinin ve savaşların değişen niteliği gazetecilik mesleğinin tanımını, çalışmasını, mesleğe yaklaşımını ve haber elde ederken karşılaştığı tehlikeleri de farklılaştırmıştır.

2.1.1. Savaş Haberciliğinin Tarihçesi

Savaş haberciliğinin tarihçesi, ünlü Yunan tarihçi Herodot’un Pers Savaşlarını, Thukydides’in Peloponnes Savaşlarını ve Willem van de Velde’nin Hollandalılar ile İngilizler arasında meydana gelen deniz savaşlarını resim aracılığıyla anlatmasına

¹³⁸ Peter Arnett, **Savaş Alanından Canlı Yayın: Vietnam’dan Bağdat’a**, çev. Ceren Balel & Muhittin Karkın, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s.402.

¹³⁹ Doğan Tılıç, “Zaman”, **Turkuaz**, 13.1.2003.

¹⁴⁰ Çubukçu, **a.g.e.**, s.32.

¹⁴¹ Ragıp Duran, **Kriz Dönemi Gazeteciliği**, 01.12.2003, Yazının tamamı için bkz. <http://m.bianet.org/bianet/medya/26855-kriz-donemi-gazeteciligi> (Erişim Tarihi 4 Mayıs 2019)

kadar dayanmaktadır. Bahsedilen bu örnekler o dönemlerin koşulları doğrultusunda, insanlara savaş hakkında ihtiyaç duydukları bilgileri iletmeye çalıştıkları için savaş gazeteciliğinin ilk örnekleri diyebiliriz.¹⁴²

Ancak savaş muhabirliği mesleki olarak 19. yüzyılda ortaya çıkan gelişmeler ile ortaya çıkmıştır. Daha önceki dönemlerde savaş muhabirliği meslek olarak icra edilen bir alan değildi. 18. yüzyılla birlikte meydana gelen sanayi devrimi, savaşların topyekûnleşmesine neden olduğu için savaşlar geniş halk kitlelerinin dikkatini çekmeye başlamıştır. Sanayi devriminin etkisinden önce yaşanan savaşlar sadece orduların sefer esnasında geçtikleri yerlerde yaşayan insanları ve sefere katılan askerleri ilgilendirmekteydi. Sanayi devriminden sonra yaşanan savaşlar, yine de sınırlı savaş haline gelse de teknolojik gelişmelerin etkisiyle şekillenen savaş gazeteciliğinin aracılığıyla geniş halk kitlelerine iletmeye başlanmıştır.¹⁴³

William Howard Russell ticari bir günlük gazete için çalışan ilk savaş muhabiri olarak bilinmektedir. *The Times* gazetesi için 1854-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı hakkında yaptığı haberler ile adını duyurmuştur.¹⁴⁴ Russell, Kırım Savaşı hakkındaki haberleri yirmi ay boyunca okuyucularına aktararak modern dönemin ilk savaş gazetecisi haline gelmiş ve bu dönemden sonra savaş alanları yazılı basın da haber konusu haline gelmeye başlamıştır.¹⁴⁵ Ayrıca Kırım Savaşı'nı, Osmanlı Devleti'nin ilk yarı resmi gazetesi olan *Cerîde-i Havâdis* gazetesinin muhabirlerinin de takip ettiği bilinmektedir.¹⁴⁶

Russel'in yanı sıra 20. yüzyılda Ernest Hemingway, Robert Capa, Peter Arnett, Winston Churchill gibi isimler de dönemin savaşlarını takip eden isimlerdir. Robert Capa İspanya İç Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar birçok savaşı fotoğraflamış, Peter Arnett ise 20. yüzyılın sonunda yaşanan savaşlar hakkında yaptığı haberler ile savaş alanları hakkındaki bilgilerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. En çarpıcı örneklerden biri ise İngiliz eski Başbakan Winston Churchill'in genç bir subayken,

¹⁴² Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.33.

¹⁴³ Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.32-33.

¹⁴⁴ Greg McLaughlin, **The War Correspondent**, 2. bs., London, Pluto Press, 2016, s.1.

¹⁴⁵ Mitchel P. Roth, **Historical Dictionary of War Journalism**, Westport, Greenwood Press, 1997, s.68-96.

¹⁴⁶ Doğu Aydın, **Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.17.

The Daily Graphic gazetesi için Küba ve İspanya arasında yaşanan savaşı aktarmasıdır.¹⁴⁷

Kırım Savaşı esnasında telgrafın gelişmiş olması, savaşın kısa zamanda geniş kitlelere yayılmasını da sağlamıştır. ‘*Ters Piramit*’* yöntemi olarak adlandırılan ve okuyucuların hızlı bir şekilde haberi almalarını amaçlayan habercilik yöntemi, telgrafın gelişimi ile birlikte kendini göstermeye başlamıştır. Daha sonraki süreçte yaşanan I. Dünya Savaşı ise Sanayi Devrimi’nin sağladığı teknolojik gelişmelerde yaşanan büyük etkiyle birlikte, savaş alanının dünya çapında haber olmasını sağlayan bir savaş haline gelmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin savaş haberciliğini geliştirebileceği yönünde beklentiler oluşmuş, ancak I. Dünya Savaşı sansür uygulanan ilk savaş olarak ön plana çıkmıştır.¹⁴⁸

II. Dünya Savaşı esnasında yaşanan radikal değişikliklerden biri ise, radyonun ortaya çıkması itibarıyla savaş alanlarındaki seslerin de kitlelere iletmeye başlanmasıdır. I. Dünya Savaşı ile başlayan sansür durumu, II. Dünya Savaşı’nda da haberlerin kontrol edilmesi şeklinde kendisini göstermiştir.¹⁴⁹

1955 ila 1975 yılları arasında gerçekleşen Vietnam Savaşı sırasında televizyon yayıncılığının başlaması, savaş alanı ile insanların evleri arasında bağlantı kurulmasını sağlamış, televizyon yayınları sayesinde Vietnam savaşı ‘*oturma odası savaşları*’ deyimine dönüşecek kadar insanların hayatlarına dâhil olacak bir boyuta gelmiştir.¹⁵⁰ Bu yönü ile Vietnam savaşı, savaşın halka aktarımı konusunda köklü değişikliklerin yaşandığı önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir.

Vietnam savaşı ile savaş haberciliği konusunda yaşanan bir diğer önemli dönüşüm ise, akreditasyon sistemidir. Akreditasyon sistemi ile savaş muhabirleri, savaş alanlarında mevcut bulunan askeri imkânları kullanarak, kısıtlamalara maruz kalmadan haber yapabilmeye başlamışlardır. Oluşan bu özgürlük ortamı, savaş muhabirlerinin sadece askerlerden haber aldıkları gazetecilik yöntemini değiştirerek daha özgün bilgilere

¹⁴⁷ Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.33.

* Ters Piramit yöntemi, en önemli ve ilgi çeken konuların, haberin giriş kısmında kullanıldığı gazetecilik yöntemidir. Bu yöntemde giriş bölümü büyük bir öneme sahiptir ve 5N+1K tekniği ile okuyucuya bilgi verilir. Haberin detayları ise ilerleyen kısımlarda verilir.

¹⁴⁸ Jeffrey Smith, **War and Press Freedom: The Problem of Prerogative Power**, New York, Oxford University Press, s.139–140.

¹⁴⁹ Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.34.

¹⁵⁰ Don Oberdorfer, **Tet: The Turning Point in the Vietnam War**, New York, Doubleday & Company, 1971, s.157–158.

ulaşmalarını sağlamıştır.¹⁵¹ Vietnam Savaşı'nda akreditasyon sisteminin sağladığı özgürlük alanı sayesinde Amerikan kamuoyu, savaş alanında yaşanan gelişmeleri daha şeffaf bir şekilde takip ederek daha sonraki süreçte savaşa karşı muhalif bir tavır sergilemişlerdir. Tüm bu gelişmelerin sonucunda da ABD, Vietnam Savaşı'ndan geri çekilmek zorunda kalmıştır. ABD askerleri, medyanın sadece kamuoyunun desteğini değiştirmediğini, aynı zamanda dūřman kuvvetlerin askeri konularda da bilgi sahibi olmasına neden olduğunu dile getirmişlerdir. Fakat savaş muhabirleri, daha önce yaşanan Amerikan savaşlarına göre Vietnam Savaşı'nda daha fazla etik kurallara bağlı hale gelmiş ve bu savaşı politik bir konu olarak değerlendirmişlerdir.¹⁵²

Vietnam Savaşı'nda habercilik alanındaki yaşanan değişimler, diğer askeri müdahalelerde yeni bir gazetecilik yönteminin uygulanmasına neden olmuştur. İlerleyen bölümlerde daha detaylı irdelenecek olan bu yöntem, '*havuz sistemi yöntemi*' olarak ifade edilmiştir. 1983 yılında ABD Başkanı Ronald Reagan, Grenada'da Marksist bir darbe yapıldığını ve Grenada'da yaşanan ABD vatandaşlarını korumak amacıyla gerçeğleştirildiğini ileri sürdüğü '*Acil şiddet Hareketi*'ni (Operation Urgent Fury) başlatmış ve bu gelişmeyi havuz sistemi yöntemini kullanarak medyadan gizli tutmuştur. Müdahale sırasında kırk sekiz saat boyunca gazetecilerin Grenada'ya giriş yapmaları engellenmiştir.¹⁵³ ABD hükümetinin bu yaklaşımından dolayı gazeteciler müdahale hakkında birinci elden kaynaklara ulaşamamış ve kamuoyunu yeterince bilgilendirememişlerdir. Grenada'ya yapılan müdahale ile birlikte savaş gazeteciliği açısından yeniden basına sansür uygulanan bir döneme girilmiştir. Daha sonraki dönemlerde gerçeğleştirilen Panama müdahalesinde de havuz sistemi uygulamaya konmuş ve gazetecilik yöntemlerinin Vietnam Savaşı'ndaki gibi yürütülmediği yeni bir döneme girilmiştir.¹⁵⁴

1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı, ilk 'canlı yayın' ile aktarılan savaş olduğundan dolayı, savaş haberciliği bakımından bir diğer dönüm noktası sayılmaktadır. Körfez Savaşı aynı zamanda en çok sansür uygulanan savaş olarak da kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde muhabirlere habere ulaşabilmeleri için iki yol sunulmuştur: İlki havuz sistemini tercih ederek savaş alanından uzak durarak güvenli bir şekilde haber yapmak,

¹⁵¹ Trevor Thrall, **War in the Media Age**, New York, Hampton Press, 2000, s.78-93.

¹⁵² Daniel C Hallin, **The "Uncensored War": The Media and Vietnam**, New York, Oxford, 1986, s.6-7.

¹⁵³ Thrall, **a.g.e.**, s.105.

¹⁵⁴ **A.e.**, s.157-158.

diğeri ise kendi imkânları doğrultusunda habere ulaşmaktır. Savaş muhabirlerinin çok az bir kısmı ikinci yöntemi tercih etmiştir.¹⁵⁵ Havuz sistemine erişmekte ise *kutsal on** adı verilen gazete ve haber ajanslarına öncelik tanınmıştır.¹⁵⁶

Körfez Savaşı'nda havuz sistemi ve savaş muhabirlerinin kendi imkânları doğrultusunda kaynağa ulaşma yöntemlerine ek olarak CNN muhabiri Peter Arnett'in oluşturduğu yöntem de kullanılmıştır. Irak'ın güneyinin dışında kurulan havuz sistemi, Bağdat'tan haber geçme ayrıcalığı tanınması için Irak Devleti'nde akredite olmayı gerektirmekteydi. Bu akreditasyon sayesinde de hava saldırıları canlı olarak halka aktarılmıştır. Arnett'in öncülüğünde geliştirilen bu yöntem, CNN'in teknik desteğini almış ve CNN'i savaş haberciliği açısından küresel bir marka konumuna yükseltmiştir.¹⁵⁷ Körfez Savaşı'na kadar geçen süreçte savaş muhabirliği sistematik bir düzene kavuşmuş ve ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacak olan '*iliştirilmiş gazetecilik*' adı verilen gazetecilik yöntemine evrilmiştir. Bu dönüşüm asker-medya ilişkilerinin şekillenmesini de beraberinde getirmiştir.¹⁵⁸

Kısaca savaş haberciliği açısından yaşanan gelişmelere baktığımızda; teknolojik gelişmelerin etkisi ile habere ulaşma ve haberi sunma yöntemlerinde dramatik değişimler yaşandığı görülmektedir. Bu değişimlere paralel olarak savaş habercilerinin, haber kaynakları ile kurdukları ilişkilerde de çeşitli değişimlerin yaşandığı saptanmıştır.

2.1.2. Savaş Habercilerinin Haber Kaynakları ile İlişkisi ve Kullanılan Yöntemler

Savaş habercilerinin haber kaynağına ulaşma amacıyla genellikle kullandıkları üç yöntem mevcuttur. Bu yöntemler; *akreditasyon sistemi*, *havuz sistemi* ve İkinci Körfez Savaşı ile birlikte gündeme gelen *iliştirilmiş gazetecilik* (embedded journalism) sistemi olarak sıralanabilir.

¹⁵⁵ Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.36.

* The New York Times, The Wall Street Journal, The Washington Post, The Los Angeles Times, Associated Press, Reuters, United Press International, Time, Newsweek ve US News and World Report.

¹⁵⁶ John Fialka, **Hotel Warriors: Covering the Gulf War**, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1991, s.38.

¹⁵⁷ Philip M. Taylor, **War and the Media**, Manchester, Manchester University Press, 1998, s.91–103.

¹⁵⁸ Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.36.

Akredite kelimesine anlamsal olarak bakacak olursak, dilimizdeki karşılığı ‘denklik’ tir. Akreditasyon sisteminde savaş gazetecisi, savaş alanındaki yetkililere bağlı olduğu medya kuruluşu adına başvuru yapmaktadır. Yani akreditasyon sistemi, bir alanda uzmanlaşmış gazetecilerin uzmanlık alanları doğrultusunda bir kuruma girişlerini olanaklı kılan bir düzenlemedir.¹⁵⁹ Bu sistemde gazeteci ile haber kaynağı arasında sınırlı bir ilişki mevcuttur. Haber kaynağının gazeteciye verdiği belirli materyaller gazetecinin daha rahat çalışmasını sağlamaktadır. Akredite gazeteciler haber kaynağının mekânında sürekli olarak zaman geçiremez, bu yüzden de savaş alanında yaşanan her gelişmeyi anlık olarak takip edemez. Daha önceki bölümde de bahsedildiği üzere akreditasyon sistemi ilk kez Vietnam Savaşı’nda kullanılmış ve diğer savaş gazeteciliği yöntemlerine göre gazetecilere daha esnek haber yapabilme ortamı sağlamıştır.

Savaş gazeteciliğinde kullanılan bir diğer yöntem de ‘havuz sistemi’ yöntemidir. Akreditasyon sisteminin yarattığı özgürlük alanı sonucunda Vietnam Savaşı’nın kaybedilmesine inanılması, habercilerin diğer savaşlarda baskı altında tutulmasına neden olmuş ve bu duruma engel olmak amacıyla Körfez Savaşı sırasında ilk olarak havuz sistemi yöntemi kullanılmaya başlanmıştır. Havuz sisteminin kullanıldığı bir diğer önemli savaş örneği de İngiltere ve Arjantin arasında 1982 yılında yaşanan Falkland Savaşı’dır. Bu sistemde gazeteci güvenliğini sağlamak adına askerler ile birlikte hareket eder ve askerler de gazetecileri kontrollü yani sansürlü bir şekilde savaş alanında bulunmalarına izin verirler. Havuz sistemine dâhil olmayan gazeteciler ise kendi imkânlarını kullanıp güvenliklerini sağlamaya ve bu şekilde haber kaynağına ulaşmaya mecbur bırakılmıştır.¹⁶⁰ Önceki dönemlerde sadece gelecekte yapılması muhtemel operasyonları, askeri birliklerin gücünü veya konumlarını kısacası operasyonel zaafı haberleştirmeyi kısıtlayan kurallar daha sonraki süreçte genişletilmiştir. Havuz sistemine dâhil olan gazetecilere halkla ilişkiler subayları tahsis edilmiş, dâhil olmayan gazetecilerin cephelere girilmesine izin verilmemiş ve yaptıkları haberler güvenlik gerekçesi ile kontrol altına alınmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁹ Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.39.

¹⁶⁰ Çubukçu, **a.g.e.**, s.83.

¹⁶¹ Douglas J. Goebel, **Military-Media Relations: The Future Media Environment and Its Influence on Military Operations**, Maxwell AFB, Alabama, Air War College, 1995, s.13.

Havuz sisteminin uygulayıcı adına da sorun yarattığı durumlar mevcuttur. Bu sistemin kullanılmasındaki temel nedenlerden biri askeri kuvvetlerin savaş alanına girişleri kontrol altına alma isteğidir. Kendi güvenliği dışında sivillerin güvenliğinden de sorumlu olan askeri birlikler maksimum güvenlik kaygısı ile hareket etmektedirler. Yaşanan güvenlik kaygıları ise amacı haber yapmak olan gazeteciler ile güvenliği sağlayarak politik hedeflere ulaşmayı amaçlayan askerler arasında belirli anlaşmazlıkların yaşanmasına neden olmaktadır.¹⁶²

Diğer yandan zaten savaş gazetecilerinin tarihsel süreç içerisinde giderek artan bir şekilde savaş alanına ulaştıkları saptanmıştır. Bu sürece bakacak olursak Amerikan Ordusu'nu takip eden gazeteci sayısı Normandiya Çıkarması esnasında 27, Kore Savaşı'nda 270, Vietnam Savaşı'nda 637, Grenada harekâtında 600, Körfez Savaşı esnasında 1600 ve Irak Savaşı'nda sadece iliştilirilmiş medya mensubu sayısı 600'den fazladır.¹⁶³ Bu süreçte asker-medya ilişkisinde ortaya çıkan gerginlikler, 1984 yılında asker ve gazetecilerden oluşan on dört kişilik bir grubun *Sidle Raporu* adı verilen raporu yayınlamalarına neden olmuştur.¹⁶⁴ Bu raporun etkisiyle asker-medya ilişkilerinde bir uzlaşma sağlanması amaçlanmıştır.

Bahsi geçen havuz sitemi 1985–1989 yılları arasında etkin bir şekilde kullanılmış, fakat ABD'nin 1989 tarihinde Panama'ya düzenlediği harekât sırasında çeşitli aksaklıklar yaşanmıştır. Savaş gazetecileri haberleri kamuoyuna iletmekte sorunlar yaşamış ve asker-medya ilişkisi arasında var olan sıkıntılar tekrar yaşanmaya başlamıştır. Bu durumun sonucunda asker-medya ilişkilerini tekrar kolaylaştırmak amacıyla *Hoffman Raporu* hazırlanmıştır. Savaş gazetecileri Körfez Savaşı sırasında bu raporlar etkisi altında çalışmış, ancak yaşanan sorunlar tam anlamıyla son bulmamıştır.¹⁶⁵

Körfez Savaşı esnasında Sidle ve Hoffman raporlarına uyacağını dile getiren Amerikan Ordusu, gazetecilerin savaş alanına girmelerine izin vermemiştir.

¹⁶² Frank Aukofer & William P. Lawrence, **America's Team, The Odd Couple: A Report on the Relationship Between the Media and the Military**, Nashville, The Freedom Forum First Amendment Center, 1995, s.25.

¹⁶³ David Arant ve Michael Warden. **A Clash of Views on the Role of the Press in Time of War**, The 1000 Hour War Communication in the Gulf, T. McCain ve L. Shyles (der.), Westport, Greenwood Press, 1994, s.31.

¹⁶⁴ Peter Braestrup, **Battle Lines: Report of the Twentieth Century Task Force on the Military and the Media**, New York, Priority Press, 1985, s.8.

¹⁶⁵ Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.41.

Muhabirlerin önemli bir kısmı Dahran ve Riyad'ta beklemiştir.¹⁶⁶ Havuz sisteminde önemli olan nokta gazetecilerin, askerlerin ulaştırma vasıtaları ile haberleşme kanallarını kullanmasıdır. Ancak, Körfez Savaşı'nda çok sayıdaki gazetecinin yararlandığı ulaştırma ve haberleşme araçlarında çeşitli teknik aksaklıklar yaşanmış, Amerikan Ordusu'na haber kuruluşlarına iletilmesi için muhabirlerce verilen görüntülerin %69'u geç bir şekilde ilgili yerlere ulaştırılabildiği görülmüştür.¹⁶⁷ Görüldüğü üzere havuz sisteminin uygulamasında meydana gelen aksaklıklar, çeşitli önlemlerin sağlanmaya çalışılmasına rağmen tam anlamıyla sona ermemiştir.

Savaş habercilerinin savaş sırasında kullandıkları son yöntem ise *iliştirilmiş gazetecilik (embedded journalism)* yöntemidir. İliştirilmiş gazetecilik yöntemine kavramsal olarak bakacak olursak; *savaşı ordunun imkânlarıyla ve ordunun gözüyle izleyen gazeteci* anlamına gelmektedir.¹⁶⁸ Bu yöntem 1991 tarihli Körfez Savaşı sonrasında asker-medya ilişkilerinin tartışılmasının bir sonucu olarak Irak Savaşı'nda ortaya çıkmıştır. 2003 yılında başlayan Irak Savaşı, 2001 yılında başlayan Afganistan Savaşı ile birlikte 21. Yüzyıl'da gerçekleşen ve savaşan tarafların devlet-devlet olduğu ikinci savaş olması açısından da önem arz etmektedir.¹⁶⁹

Irak Savaşı döneminde özellikle sahte haberler ve savaş sırasında gösterilmeyip, savaşın etkisi geçtikten sonra basına servis edilen haberler tartışmalara yol açmıştır. Örneğin, Saddam Hüseyin yönetiminin Körfez'in kıyı kesimlerinde bulunan petrol kuyularından Körfez'e petrol döktüğü haberi ve bu petrole bulanmış şekilde ölmüş bir karabatak fotoğrafının sahte olduğunun anlaşılması, medya yönlendirilmesinin ve kara propagandanın ne denli önemli olduğunu açıklar niteliktedir. Ayrıca, Amerika ordusunun bombardımanı sonucu yanarak can veren Irak askerinin görüntüsünün savaş sonrasında meydana çıkması da bu duruma bir diğer örnek olarak gösterilebilir.¹⁷⁰

Buna karşın Irak Savaşı, iliştirilmiş gazetecilik yöntemi sayesinde savaş haberciliği konusunda büyük bir değişim ve gelişim yaşamıştır. İliştirilmiş gazetecilik olgusu,

¹⁶⁶ Bob Woodward, **The Commanders**, New York, Simon & Schuster, 1991, s.367.

¹⁶⁷ Fialka, **a.g.e.**, s.4

¹⁶⁸ Uğur Gündüz, "Savaş Haberciliğinde ve Medya Terminolojisinde Yeni Bir Boyut: İliştirilmiş Gazetecilik", Cilt 0, Sayı 19, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2004, s.224.

¹⁶⁹ Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.44.

¹⁷⁰ Ahmet Şerif İzgören, **Eşikaltı Büyücüler**, Elma Yayınevi, Ankara, 2006, s.17-18.

Irak Savaşı öncesinde, gazetecilik yöntemleri tartışmalarının odağında ortaya çıkmış bir olgudur. Savaş alanlarında medyanın askerle birlikte daha efektif bir şekilde nasıl hareket etmesi gerektiği hususunda tartışmalar düzenlenmiştir. Amerikan araştırma kuruluşu *Brooking Enstitüsü*'nde haftalık olarak gerçekleştirilen panellerde, askeri operasyonların gizliliğini tehlikeye atmadan nasıl bir habercilik yönteminin izlenmesi gerekliliğinin cevapları aranmıştır. İşte iliştilirilmiş gazetecilik olgusunun temelleri bu dönemde atılmıştır. Daha sonra hükümet kanadından iliştilirilmiş gazeteciliğın el kitabı özelliğinde '*İliştilirilmiş Medya Hakkında Halkla İlişkiler Rehberi*' adlı çalışma ortaya çıkarılmıştır.¹⁷¹

İliştilirilmiş gazetecilerin bölgedeki askerler ile yakın temas halinde oldukları için aralarında bağ oluştuğuu iddiası diğler gazeteciler açısından en çok eleştirilen konu haline gelmiştir. Çünkü böyle bir iddianın doğru olması durumunda gazetecilerin tarafsızlık ilkesinden kopacakları, dolayısıyla kamuoyuna aktarılan haberlerin bağımsız bir şekilde üretilemeyeceğii sonucu ortaya çıkmaktadır. İliştilirilmiş gazetecilik yönteminin eleştirildiğii diğler bir husus ise bu gazetecilerin sürekli olarak somut olaylar üzerinden haber yapmalarının sonucunda asıl temayı yansıtamadıkları ve resmin tamamını göremedikleri konusudur.¹⁷²

İliştilirilmiş gazetecilik faaliyetlerinin başı çektiğii asker-medya ilişkilerinde mutualist bir ilişki formu söz konusudur. Fakat bu durumun gazetecilik etik değlerleri açısından ne denli doğru bir karar olduğuu halen tartışma konusudur. Bundan sonra gelecek sistemde de askeriye ve politika ile kamuoyu arasındaki dengelerin korunması amaçlanmaktadır. Çünkü halk-ordu-hükümet düzleminin kendi içinde yarattığii dengeler her daim dinamik kalacak ve teknolojik gelişmeler ışığında yeni parametreler yaratmaya devam edecektir.

2.2. Küreselleşen Dünyada Değışen Çatışma Anlayışu ve Medya Faaliyetleri

21. yüzyılda teknolojinin ilerlemesiyle birlikte iletişim araçlarının mobil hale gelmesi, haberlerin toplanması ve yayılması konusunda radikal değışikler sağlamıştır. Yaşanan

¹⁷¹ Douglas W. Moore, **Twenty-First Century Embedded Journalists: Lawful Targets?**, Army Lawyer Library of Congress, 2009, s.29-32.

¹⁷² Yalçınkaya, **a.g.m.**, s.49-50.

bu gelişmeler, gazetecilerin daha önceki zamanlarda haber almanın imkânsız olarak nitelendirildiği bölgelerden veri toplayıp haber yapmalarına olanak tanımıştır. Bu sayede dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan savaşlar ve yaşayan insanların dramı daha görünür hale gelmiştir. Güney Kaliforniya Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nden Profesör Philip Seib bu durumu şöyle özetlemiştir:

“Günümüzde gelinen noktada haber medyaları bile en ücra noktalardan haberdar olabiliyorsa devletlerin herhangi bir bölgede yaşayan insanlar hakkında hiçbir şey bilmemek gibi bahaneleri olamaz. Birçok insanın haritadan bulamadığı ülkelerde yaşanan gelişmeler, dünyanın herhangi bir yerinde bulunan oturma odalarında canlı olarak görüntülenebilmektedir.”¹⁷³

Bu dönemde geleneksel siyasi ve coğrafi yapılarda da belirli değişiklikler yaşanmıştır. Filozof Peter Singer daha önceki dönemlerde kullanılan ‘uluslararasılaşma’ kavramı yerine ‘küreselleşme’ teriminin geldiğini ve var olan ulus devlet anlayışı yerine uluslar ötesi anlayışın düşünölmeye başlandığını dile getirmiştir.¹⁷⁴

Ekonomist Kenichi Ohmae de ulus devlet anlayışının sınırsız dünya faaliyetleriyle ekonomik ilişkileri yürütmekte zorlandığını ve doğrudan küresel ekonomiye bağlanan ‘bölge devletlerin’ artan hâkimiyetini vurgulamıştır.¹⁷⁵

Ulus devlet anlayışının yok olmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkan medeniyetler çatışması ve dünya düzeninin yeniden yapılandırılması bakımından yaşanan gelişmelerin nedenleri geleneksel politik ve ekonomik konuların ötesine dayanmaya başlamıştır. Samuel P. Huntington da bu dönemde halklar arasında yaşanan en önemli ayrımların ideolojik, politik veya ekonomik sebeplerden kaynaklanmayıp asıl nedenin kültürel olduğunu dile getirmiştir.¹⁷⁶ Huntington’ın bu tezine Avrupa Birliği ve NATO gibi örgütlenmeler örnek olarak gösterilebilir.

Huntington dünya genelinde var olan ‘Müslüman algısı’nın ise kültürel fay hatları oluşturduğunu ve tüm dünyada yaşanan çekişmeleri artırabileceğini de iddia etmektedir.¹⁷⁷ Uluslararası ilişkiler uzmanı Charles Kupchan ise Batı Medeniyeti ile

¹⁷³ Philip Seib, **Beyond the Front Lines: How the News Media Cover a World Shaped by War**, Springer, 2016, s.20.

¹⁷⁴ Peter Singer, **One World**, New Haven, Yale University Press, 2002, s.8.

¹⁷⁵ Kenichi Ohmae, **The Rise of the Region State in Globalization and the Challenges of a New Century**, Indiana, Indiana University Press, 2000, s.93-95.

¹⁷⁶ Samuel P. Huntington, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, New York, Simon and Schuster, 1996, s.21.

¹⁷⁷ **A.e.**, s.34.

çatışacak diğer kültürler iddiasının yeterli delile sahip olmadığını, Batı dışı medeniyetlerde kızgınlıkla beslenen koalisyonların bulunmadığını belirtmiştir.¹⁷⁸

Yaşanan küresel gerilimlerde din olgusu da kilit bir rol oynamaya başlamıştır. Ortadoğu tarihçisi Bernard Lewis yaşadığımız çağda “*bir milletin dinlere bölünmesinden daha ziyade din olgusunun millet gibi düşünülebileceğini*” vurgulamıştır. Özellikle kendilerini İslami oluşum olarak tanımlayan grupların varlığı, medeniyetlerin çatışmasında yaygın ve önemli bir konu haline gelmiştir.¹⁷⁹ 11 Eylül 2001’de yaşanan saldırılar da din olgusunun yaşanan çatışmalarda önemli bir konu haline geldiğine örnektir. Bu olay sonucunda çatışma veya savaşların sadece devletlerarası olmadığı, devlet dışı örgütlerin de çatışma konusunda dikkate alınması gerektiği anlaşılmıştır. Bu tür konuların önemli hale gelmesi statüko anlayışının tartışılmasına yardımcı olmakla birlikte, gazetecilerin sorumluluklarının kapsamını analiz etmelerini de sağlamıştır.¹⁸⁰

Dünyada görülen gelişmelerle mevcut duruma tekrar bir bakış attığımız zaman yeni dönemde uydu fotoğrafçılığı ve diğer teknolojik aygıtların yardımı ile geliştirilen haritaların önemine de değinmek gerekmektedir. Siyaset bilimci ve tarihçi Benedict Anderson haritaların, son kolonyal devletlerin baskın olduklarına dair düşünce tarzını yaymaya yönelik araçlar olduğunu iddia etmiştir. Ona göre haritalar devletlerin, kontrolleri altındaki insanlar, dinler, diller, ürünler vb. unsurlara sınırsız esneklikle uygulanabilecek sınıflandırma aygıtlarının bir parçasıdır.¹⁸¹

Gazeteci Robert Kaplan’a göre bugünün dünya haritası, genel olarak modernizmin, özellikle de Avrupa sömürgeciliğinin bir icadıdır ve bilimsel ölçüm tekniklerini kullanarak ulusal oluşumları sınıflandırmanın bir yoludur.¹⁸² Ona göre yaşadığımız çağda devletler birbirlerine temas etmeden yan yana gelmekte, eski ulus devlet anlayışına göre sınıflandırılan yapılaşmanın yerini gecekondü devletleri ve anarşik bölgeleşmeler almaktadır.¹⁸³ Yeni düzende, ülkeler arasındaki sınırların yerini tıpkı Ortadoğu’da olduğu gibi hareketli merkezler almaktadır ve bu merkezler küresel şirketlerin egemenliğini hem ulusal hem de ekonomik olarak yansıtmaktadırlar. Bu

¹⁷⁸ Charles A. Kupchan, **The End of the American Order**, New York, Knopf, 2002, s.68.

¹⁷⁹ Bernard Lewis, **I’m Right, You’re Wrong, Go to Hell**, Atlantic Monthly, 2003, s.36.

¹⁸⁰ Seib, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁸¹ Benedict Anderson, **Imagined Communities**, London, Verso, 1991,s.184.

¹⁸² Robert D. Kaplan, **The Coming Anarchy**, New York, Random House, 2000, s.38.

¹⁸³ **A.e.**, s.9.

gelişmeler ise dünya haritasının artık statik olmadığını, tıpkı hava durumu raporları gibi sürekli güncellenip değişeceğini göstermektedir.¹⁸⁴ Meydana gelen bu dönüşümler gazetecilik faaliyetlerinin de revize edilmesini gerektirmekte, gazetecilerin haber yaptıkları bölge hakkındaki gerçekleri iyi analiz etmelerini zorunlu kılmaktadır.

Gelişen iletişim teknolojileri, küresel bir şekilde toplumsal yaşamda radikal dönüşümler gerçekleştirdiği gibi tezimizin ana konularından biri olan savaş haberciliği konusunda da belirli değişimler yaratmıştır. Teknolojinin iletişim alanında kullanılması ve savaş haberciliği özelinde yaşanan gelişmelere bakılacak olursa; Soğuk Savaş döneminde yaşanan Vietnam Savaşı, televizyonlardan yayınlanan ilk savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. 1955 yılında, Amerikan Başkanı John F. Kennedy'nin Amerikan askerilerini Vietnam'a göndermesiyle birlikte ivme kazanan bu savaşta yeni teknolojilerin kullanılması, komünistler ile komünist olmayanlar arasında var olan savaşın ilk kez açık bir şekilde izlenmesine olanak sağlamıştır.¹⁸⁵ 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı televizyondan ilk kez canlı yayınlara aktarılan savaş olma özelliğine sahiptir. Körfez Savaşı Batılı ülkelerin sansürü altında izleyicilere sunulmuş ve iletilmiştir. Savaş, Bağdat'taki El Reşit Otelinin çatısına yerleştirilen teknolojik materyaller aracılığıyla CNN International muhabiri Peter Arnett tarafından dünyaya canlı olarak aktarılmıştır. Suudi Arabistan'ın Dhahran kentinde müttefik ülkeler tarafından kurulan askeri karargâhtan aktarılan haberler daha çok müttefik kuvvetlerin askeri taktikleri ile ilgili olurken, savaş esnasında Irak'ta yaratılan tahribat üzerinde hiç durulmamıştır. Körfez Savaşı, modern savaş teknolojilerine sahip füzelerin birbirleriyle savaşı olarak gösterildiğinden dolayı adeta bir bilgisayar oyunu gibi izleyicilere sunulmuştur. 1998'deki Kosova Savaşı'nda ise internet medya aracı olarak ilk kez kullanılmıştır. Savaş sırasında sivil halk ve profesyonel medya çalışanları tarafından çekilen görüntüler internete yüklenmiş ve diğer izleyiciler tarafından Kosova'da yaşanan gelişmelerin daha yakından izlenmesine olanak sağlanmıştır.¹⁸⁶ Bahsedilen örneklerden görüldüğü üzere, gelişen teknoloji ile beraber

¹⁸⁴ Robert D. Kaplan, **The Ends of the Earth**, New York, Vintage, 1997, s.337.

¹⁸⁵ Oya Tokgöz, **Siyasal İletişimi Anlamak**, 2. bs., İmge Kitabevi, Ankara, 2014, s.320.

¹⁸⁶ Haluk Birsen, "İnternet Haberciliği ve Aktif İzler Kitle İlişkisi Çerçevesinde Etik Tartışmalar", Cilt 3, Sayı 4, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları**, Konya, 2005, s.68-79.

haber medyasının savaşlarda kullandığı yöntemlerde ilerleme kaydedilmiş ve haberlerin topluma aktarılma süreci çok daha hızlı bir hale gelmiştir.

CNN ve BBC gibi küresel bir etkiye sahip medya kuruluşları da bu dönemde izler kitle arasındaki dayanışma ruhunu artırma açısından önemli bir konuma yükselmiştir. Özellikle internet kullanımını bu dayanışma ruhunu daha da beslemekte, dünyanın en uzağındaki topluluklarla bile iletişim ortamı sağlamaktadır. Öyle ki internet ulus devlet sınırlarının önemini azaltmaya devam ederse devletler kadar kapsama gücüne sahip sanal topluluklar kurabilecek konuma sahip olabilir.¹⁸⁷

Kitle iletişim araçları, diplomatik iletişimde kullanılan araçlar haline de gelmeye başlamıştır. 1991 yılında ABD Başkanı George H. W. Bush, Mikhail Gorbachev'in restorasyon planını desteklediğini televizyon aracılığıyla duyurmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı James Baker ise Bush'un kararını, CNN aracılığıyla hızlı bir şekilde Moskova'ya aktardığını dile getirmiştir.¹⁸⁸ Kısaca iletişim teknolojisi, haber kuruluşları ile politikacıları önceki dönemlerde olduğundan daha yakın hale getirmiştir. Haber kuruluşlarının hızlı bir şekilde verilere ulaşabilmeleri ve uydu fotoğrafçılığı gibi araçlara erişimi, hükümetlerin bilgi akışını tek taraflı düzenleyişine de son vermiştir.

Bu süreçte geleneksel medya açısından da belirli değişiklikler yaşanmıştır. 1981 ile 2001 yılları arasında özellikle ABD medyasında, televizyon yayınları %40 düzeyinde izleyicilerini kaybetmiştir. Gazete ve dergi yayıncılığında da tiraj sayıları hızla küçülmeye başlamıştır. Tirajlar ve izlenme oranlarının azalması ile ortaya çıkan ekonomik sorunlar ise, medya şirketlerinin haber toplama açısından belirli ekonomik kısıtlamalara gitmelerini gerektirmiştir.¹⁸⁹

Bir diğer önemli değişiklik de Katar merkezli Al-Jazeera'nin, Batılı medya şirketlerine karşı yükselişidir. Al-Jazeera 1996 yılından itibaren faaliyet göstermekte ve Katar şeyhinin maddi desteği ile fonlanmaktadır. Al-Jazeera'nin yükselişi, haberlerin Doğu bakış açısı ile de ele alınması açısından önemli bir gelişmedir. Al-Jazeera'nin izler kitesinin ise dünya genelinde 35 milyondan fazla olduğu bilinmektedir.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Seib, a.g.e., s.8.

¹⁸⁸ James A. Baker, **The Politics of Diplomacy**, New York, Putnam's, 1995, s.520.

¹⁸⁹ Seib, a.g.e., s.15.

¹⁹⁰ Mohammed el-Nawawy & Adel Iskandar, **Al-Jazeera**, Boulder, Westview, 2002, s.34.

Al-Jazeera, Irak Savaşı sırasında sivil kayıpların grafik olarak verilerini yayınlamış, Arap dünyasında ve başka bölgelerde yaşanan savaş karşıtı protestoları da gündeme getirmiştir. Al-Jazeera'nin yapmış olduğu yayınlar, ABD politikalarının Arap dünyasını etkisi altına almasını da zorlaştırmıştır. Gelişen medya organizasyonları, medya kuruluşları arasındaki ilişkileri de güçlendirmiştir. Örneğin BBC ve Al-Jazeera, Afganistan'da aynı teknik imkânları kullanarak iş birliği içerisinde girmişlerdir.¹⁹¹

Son yüzyılda savaşın doğası değiştikçe savaşa katılanların safları da genişlemeye başlamıştır. Askeri tarihçi John Keegan “*savaşın giderek hem maddi hem de manevi olarak pahalı hale geldiğini ve zengin devletlere belirli olanaklar sağlarken, fakir devletler için ucuz ve ölümcül bir girişim*” olduğunu dile getirmiştir. Ona göre silahların gereksiz olduğu bir çağda hileli kurallar, terörizm, köktendinci ve etnik-dini hareketler ciddi tehditler haline dönüşmüştür.¹⁹²

Conflict and Civil Society Research Unit (Sivil Toplum ve İnsan Güvenliği Araştırma Birimi) direktörü Mary Kaldor'a göre de bu dönemde yaşanan savaşlar, kimliğe dayalı politik seferberlik olarak gerçekleşmektedir. Askeri stratejiler ise farklı kültürlerin yok edilmesi yönünde oluşturulmaktadır. Bu duruma en iyi örnek ise 1994 yılında yaşanan ‘Ruanda Katliamı*’dır.¹⁹³

Küreselleşme çağında savaş tehlikesi, ticari mallar ya da sermaye kadar serbestçe hareket etme özelliğine sahiptir. Savaş potansiyelinin artan hareketliliği ise savaşın hedeflerini daha da savunmasız hale getirmektedir.¹⁹⁴

Çağımızın savaşlarının bir başka çarpıcı özelliği de Soğuk Savaş döneminde nispeten azalan savaş arzusunun tekrar artması ve *kutsal savaş* düşüncesinin yeniden canlanmasıdır. Kutsal savaş düşüncesi rasyonelliği geri plana atarak, mesihçilik anlayışını ön plana çıkarmaktadır. Bu düşünce yapısına sahip olan örgütler: El-Kaide'ye ek olarak İrlanda Cumhuriyet Ordusu, Filistin Kurtuluş Örgütü gibi

¹⁹¹ Seib, **a.g.e.**, s.16.

¹⁹² John Keegan, **War and Our World**, New York, Vintage, 2001, s.8.

* 1994 yılında Ruanda'da ülkenin iki büyük kabilesi Hutu ile Tutsi Kabileleri arasında, Hutu kökenli Devlet Başkanı Juvenal Habyarimana'nın uçağının düşürülmesinin radyodan yayınlanması ile başlayan çatışmalar ülke geneline yayılmıştır. Yüz günde yaklaşık 800.000 kişinin ölümüne neden olan bu çatışmaların en büyük sorumlusu olarak ise Hutulara verdiği destekten dolayı Fransa gösterilmiştir.

¹⁹³ Kaldor, **a.g.e.**.58.

¹⁹⁴ John Lewis Gaddis, **Setting Right a Dangerous World**, Washington, Chronicle of Higher Education, 2002, s.10.

örgütlerlerdir.¹⁹⁵ Savaşların artık baş aktörleri olarak nitelendirilen bu oluşumlar, devlet dışında bir örgütlenme yapısına sahip oldukları için, geleneksel yollar ile savaşmayı zorlu bir hale getirmektedirler.¹⁹⁶

Ayrıca bu gruplar ile savaşılması suikast ve işkence gibi yasal-etik konulara da dikkat edilmesini gerektirmektedir. Hedefleri öldürmek ve mahkûmlardan bilgi edinmek için tüm yolların denenmesi etik açıdan sakıncalı olabilir, ancak bu taktiklerin meşru bir savunma şekli olduğu da düşünülmektedir. Bu gibi etik sorunlar ile ilgili politikalar, değişen savaş kavramını yansıtmaktadır. Bu yansımalar medya için de başlıca konular arasında yer almaktadır. Çünkü medyanın etik açıdan sergilediği tutum, kamuoyunun görüşlerinin şekillendirilmesinde büyük bir öneme sahiptir.¹⁹⁷

Haber yayınları, kamuoyunun olaylara karşı görüşünü etkilemekle birlikte savaş hakkındaki düşüncelerin şekillenmesinde de etkilidir. Özellikle fotoğraflar savaş hakkındaki gerçekleri daha fazla yansıttıkları için daha güçlü bir etkiye sahiptirler. Örneğin Virginia Woolf *Üç Gine* adlı denemesinde İspanya İç Savaşı hakkında insanların savaş fotoğraflarına verdikleri tepkileri incelemiş ve fotoğraflara karşı erkeklerin kadınlardan daha az reaksiyon sergilediklerini tespit etmiştir. Bunun sebebini ise erkeklerin savaşa bakış açılarında “*biraz şeref, biraz zorunluluk, biraz da tatminkârlık*” bulunduğundan ötürü meydana gelmesine bağlamıştır.¹⁹⁸ Virginia Woolf’un bu denemesini yazarken amacı sadece toplumdaki cinsiyet veya ırklar arasındaki özgürlük ya da eşitsizlik sorunlarına değinmek değil, bu olgulardan arınmış bir insanlık medeniyeti oluşturmaktır.

Susan Sontag ise *Fotoğraf Üzerine* adlı eserinde Woolf’un incelemesinden alıntı yapmış ve savaşı görünür kılan korkunç fotoğrafların, savaşa karşı oluşturulacak tepkide etkili olabileceğini dile getirmiştir. Ona göre savaş fotoğrafları, savaşı deneyimlememiş kesimlere dahi savaşın gerçekliğini gösterdiği için savaşa karşıt eylemlerde dayanışma duygusu yaratabilir.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Steven Simon, **The New Terrorism**, Brookings Review, 2003, s.18.

¹⁹⁶ Bruce Hoffman, **Inside Terrorism** New York, Columbia University Press, 1998, s.209.

¹⁹⁷ Seib, **a.g.e.**, s.22.

¹⁹⁸ Virginia Woolf, **Üç Gine**, Çev. İlnur Güzel, (ed.) Belce Ünüvar, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s.6-11.

¹⁹⁹ Susan Sontag, **Regarding the Pain of Others**, New York, Picador Books Limited, 2003, s.12-13.

Chris Hedges de savaş haberciliğinde fotoğrafların kullanılmasının önemine dikkat çekenlerden biridir. Ona göre savaşın gerçekliği insanlara iletilmezse öldürülen kişiler kendilerini kimin öldürdüğünü asla bilmez ve askerler de kitleleri yıkıma uğratacak düzeyde sapkın bir savaşıma dürtüsüne sahip olabilirler.²⁰⁰

Fotoğrafçılık ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte savaş alanlarından fotoğrafların elde edilmesi, önceki dönemlere göre daha da olanaklı hale gelmiştir. Savaş alanları ise televizyon, web siteleri vb. medya araçları aracılığıyla naklen görüntülenmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerin savaş suçları açısından da olumlu etkileri bulunmaktadır. Örneğin Irak Savaşı'nın ilk günlerinde Orta Doğu'dan yayın yapan medya organizasyonları, Amerikalı askerlerin sivilleri öldürmesini haber haline getirmişler ve bunun sonucunda da Amerikalı askerler gözaltına alınmıştır.²⁰¹ Her ne kadar savaşlar hakkındaki son kararları politikacılar verse de görüldüğü gibi medya, savaşlarda kahramanlar ve düşmanlar yaratma açısından önemli bir güce sahiptir.²⁰²

Kısaca ifade edecek olursak savaş haberciliği, küreselleşme olgusu ve teknolojik gelişmelerin etkisi sonucunda radikal dönüşümler içerisine girmiştir. Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmelerin, savaş haberciliğine yönelik etkilerine baktığımızda ise mesleki yöntemlerin dijitalleşme ile kurduğu ilişki yaşanan çarpıcı bir değişim olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1. Dijital Savaş Haberciliği

Dijital teknolojilerin her türlü bilgiyi dönüştürme ve yayma kapasitesi savaş haberciliği alanında da kullanılmaya başlanmış ve savaş haberciliği pratikleri açısından belirli değişimler yaşatmıştır. Bu değişimleri ifade etmeden önce *dijitalleşme* nosyonunu tanımlayacak olursak; *veri, metin, fotoğraf, müzik gibi enformasyonların mikroişlemciler aracılığıyla bilgisayar diline dönüştürülmesi* şeklinde ifade edilebilir. Yaşanan bu teknolojik gelişme sayesinde enformasyonun üretilmesi, korunması ve dağıtımı oldukça kolay hale gelmiş, 'maddi işlem' kapasitesi ve hızı artış göstermiştir. Günümüzde, analog olarak üretimin yerini hızla

²⁰⁰ Chris Hedges, "The Press and the Myths of War", **The Nation Dergisi**, 21 Nisan 2003.

²⁰¹ Philip Kennicott, "The Illustrated Horror of Conflict", **Washington Post Gazetesi**, 25 Mart 2003.

²⁰² **A.e.**, s.22.

enformasyonun dijital olarak üretimi almaya başlamış, bu durum da telekomünikasyon ve yayıncılık alanlarında hızlı bir gelişim ortamı yaratmıştır.²⁰³

İletişim alanında kullanılan teknolojilerin medya faaliyetlerine etkili bir şekilde yansması, daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi 20. yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde dikkat çeken üç önemli gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmelerden ilki; elektronik kodlu enformasyonun taşınması için daha iyi olanak sağlayan, yaygın ve kullanışlı kabloların kullanılmasıdır. İkinci gelişme; uzun mesafeli iletişimi mümkün hale getiren uyduların kullanımının artmasıdır. Son gelişme ise; bilginin işlenmesi, biriktirilmesi ve canlandırılması aşamalarında sayısal yöntemlerin kullanımının yaygın hale gelmesidir. Yaşanan bu gelişmeler iletişimin küreselleşmesi açısından da çok büyük öneme sahiptir.²⁰⁴

Enformasyon çağı olarak adlandırılan günümüzde, toplumlar interaktif medya araçları ile birbirlerine bağlanmaya başlamışlardır. *Enformasyon otoyolları* şeklinde ifade edilen iletişim teknolojileri, toplumları çeşitli alanlarda daha aktif konuma getirmektedir. Yeni iletişim teknolojileri gündelik hayatı fazlasıyla etkilediğinden dolayı, makineler ve insanlar arasındaki bilgi paylaşımı günümüzde artık zorunlu hale gelmiştir. Toplumların söz konusu aygıtlar ile bütünleşmeleri makro ve mikro düzeyde gerçekleşmektedir. Bu bütünleşme, makro düzeyde kablo ve uydu gibi teknolojileri kapsayan mikroçiplerle donatılmış elektronik aygıtları birbirine bağlanan iletişim altyapısı ile etkileşim kurarak sağlanmaktadır. Mikro düzeyde ise bu etkileşim toplumsal örgütlenmeler üzerinde değişimi zorunlu kılmaktadır.²⁰⁵

Dijital teknolojilerin bütünleşmesi; gazetecilik pratiklerini, diğer medya biçimlerinin içeriğini ve haber anlatım olanaklarını da ciddi şekilde dönüşüme uğratmaktadır.²⁰⁶ Bu süreçte artırılmış gerçeklik yöntemlerinin gazetecilik alanında kullanılmaya başlanması, önemli paradigma değişikliklerinin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Artırılmış gerçeklik; bilişime dayalı gazetecilik (computational journalism) olarak adlandırılan alanın önemli unsurlarından biridir. Artırılmış gazetecilik yöntemi, geleneksel gazetecilik teknikleri ve enformasyon teknolojilerinin

²⁰³ Nurcan Törenli, **Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005, s.97.

²⁰⁴ John B. Thompson, **Medya ve Modernite**, çev: Serdar Öztürk, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2008, s.244.

²⁰⁵ Nimet Önür, **Küreselleşen Dünyada İletişim ve Toplum**, Ankara, Alp Yayınevi, 2002, s.120-121.

²⁰⁶ John V. Pavlik & Frank Bridges, "The Emergence of Augmented Reality (AR) as a Storytelling Medium in Journalism", Cilt 15, Sayı 1, **Journalism & Communication Monographs**, 2013, s.5.

yöndeşmesi ile ortaya çıkmıştır denilebilir.²⁰⁷ Günümüzde haber üretimi, olayın yaşandığı konumda yer alan birincil kişilerin katılımlarıyla oluşturulduğu ve coğrafi olarak artırılmış gerçeklik uygulamasıyla sunulduğundan dolayı daha interaktif bir forma bürünmeye başlamıştır.²⁰⁸ Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yöndeşme, ‘küresel birbirine bağlılık’ potansiyelini de ortaya çıkarmıştır.²⁰⁹

Dijitalleşme aynı zamanda elektronik araçların boyutlarında da belirli değişiklikler yaratmaya başlamıştır. Elektronik araçların boyutlarında küçülme durumu, enformasyonun mobilizasyonunu olanaklı hale getirmiştir. Sayısallaşma ile birlikte iletişim, kablolarla bağımlı olmaktan çıkmış, bireysel iletişim araçlarının kullanımı yaygın hale gelmiştir.²¹⁰

Dijitalleşme sürecinin medya araçları ile ilişkisine kısaca değindikten sonra bu dönüşümlerin özellikle savaş haberciliği noktasına nasıl yansıdığını görebilmek için dijital savaş haberciliği uygulamalarının misyonlarını ve çalışma prensiplerini incelemek önem taşımaktadır.

Dünya genelinde yaşanan savaşları ve iç savaşları web tabanlı yayıncılık ve mobil uygulamalar aracılığıyla dijital bir şekilde aktarmak amacıyla çeşitli haber platformları oluşturulmuş ve oluşturulmaya da devam edilmektedir. Bu platformlardan yaygın olarak kullanılanları şu şekilde sıralanabilir; Syrian Civil War Map, Template: Syrian Civil War Detailed Map ve Global Incident Map ve çalışmamızın da örneğini oluşturan LiveUAmap. Bu platformlardan Syrian Civil War Map, Template: Syrian Civil War Detailed Map ve Global Incident Map’in sadece web tabanlı yayıncılık seçeneği mevcutken, LiveUAmap’in hem web tabanlı hem de mobil cihazlar aracılığıyla kullanılan uygulaması mevcuttur.

Dijital habercilik anlayışında önem arz eden kullanılabilirlik ve erişilebilirlik seviyelerinin yüksekliğinden kaynaklı Syrian Civil War Map ve LiveUAmap uygulamaları hakkındaki bilgilere çalışmamızda detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

²⁰⁷ A.e., s.9.

²⁰⁸ A.e., s.39.

²⁰⁹ Daya Kishan Thussu, **International Communication Continuity and Change**, London, Arnold Publishers, 2000, s.224.

²¹⁰ Nejla Karabulut, **Yeni Medya Teknolojileri ve Halkla İlişkiler**, İstanbul, Beykoz MYO Yayınları, 2009, s.86-87.

Syrian Civil War Map (Suriye Sivil Savaş Haritası), sadece Suriye İç Savaşı ve Irak Savaşı'na dair gelişmeler hakkında veri elde eden ve bu verileri de dijital şekilde aktaran savaş haberciliği platformudur. Bu harita, Suriye'de yaşanan ve yedi yıldan fazla süredir devam eden iç savaş hakkındaki verileri takip etmek, savaşlar hakkında uluslararası toplumu bilgilendirmek, son dakika haberlerini tarafsız ve doğru bir şekilde iletebilmek amacıyla oluşturulmuştur.²¹¹ Elde edilen veriler ise bölgede görev yapan gazetecilerden ve bölgede yaşayan kişilerden elde edilmektedir.

Suriye'de devam eden iç savaşta ise 500.000'den fazla insan hayatını kaybetmiş, çeşitli örgütler arasındaki çatışmalar nedeniyle 12 milyondan fazla Suriyeli evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.²¹² Büyük “*Arap Baharı*” protesto dalgasının bir parçası olarak başlayan Suriye'deki protestolar, protestocuların Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın devrilmesini talep etmesi üzerine hükümete karşı silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Bu silahlı çatışmalar daha sonra Orta Doğu'da ki gücü kontrol etmeye çalışan çeşitli ülkeler arasında vekil bir savaşa dönüşmüştür.²¹³ Suriye'deki çatışmanın bu kadar karmaşık olmasının nedenlerinden en önemlisi orada yaşayan etnik ve dini grupların çeşitliliğidir. Bu gruplar arasındaki rekabet ve gerilimler savaşın büyümesi ve uzun sürmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Şekil 3.2.1.1.'de görüldüğü üzere yayınlanan savaş ve savaş hakkındaki haberler dijital bir harita üzerinden çeşitli simgeler (ölüm, yangın, bomba vb.) aracılığıyla sunulmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi bu oluşumun veri elde ettiği bölgeler Suriye ve Irak ile sınırlıdır. Ayrıca mobil cihazlarda uygulama seçeneği bulunmadığı için haberlere ulaşım sadece bilgisayarlar üzerinden sağlanmaktadır.

²¹¹ Syrian Civil War Map, <https://syriancivilwarmap.com/> (Erişim Tarihi 16 Haziran 2019).

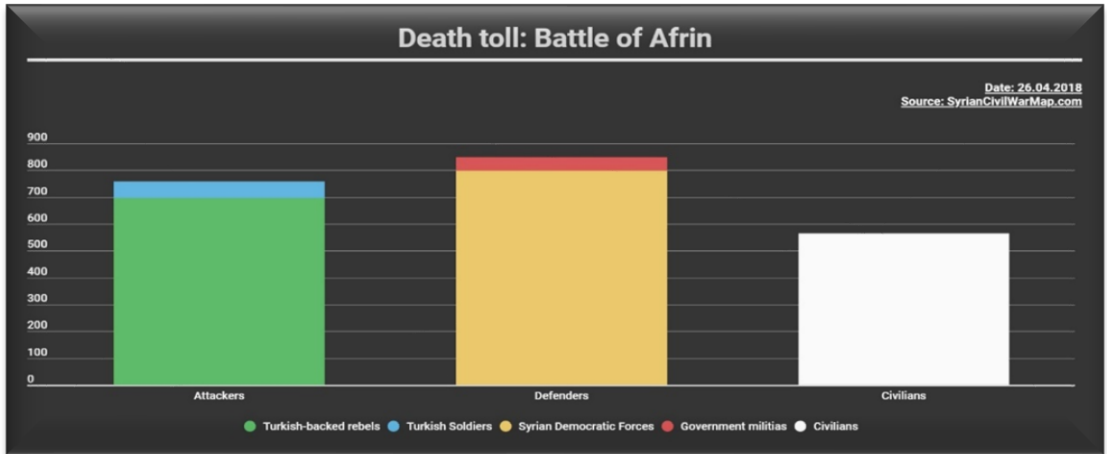
²¹² Euronews, <https://tr.euronews.com/2018/03/12/-suriye-de-2011-den-bu-yana-olenlerin-say-s-yar-m-milyonu-gecti-> (Erişim Tarihi 16 Haziran 2019).

²¹³ <https://syriancivilwarmap.com> Sitesinden 16.07.2019 Tarihinde Alınmıştır.

Şekil 3.2.1.1: Syrian Civil War Map Genel Görünüm.
<https://syriancivilwarmap.com> Sitesinden 16.07.2019 Tarihinde Alınmıştır

Suriye ve Irak'ta savaş bölgesinde hayatını kaybeden kişilerin sayısal verileri de periyodik aralıklarla Şekil 3.2.1.2.'de belirtildiği gibi grafiksel olarak site üzerinden yayınlanmaktadır.

Şekil 3.2.1.2: Suriye'nin Afrin Bölgesinde, 26 Nisan 2018 Tarihine Kadar Meydana Gelen Çatışmalarda Hayatını Kaybedenlerin Sayılarının Grafiksel Gösterimi.

<https://syriancivilwarmap.com> Sitesinden 16.07.2019 Tarihinde Alınmıştır

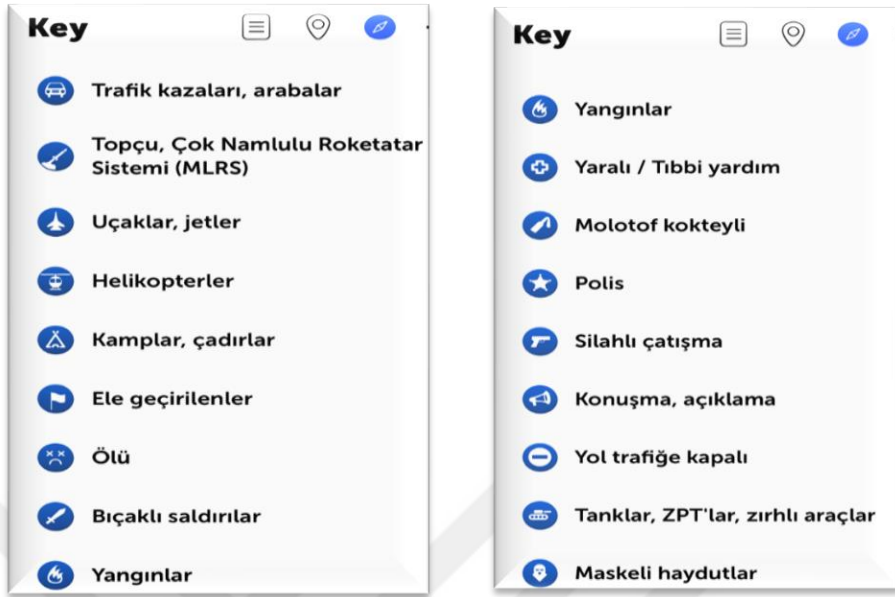
Şekil 3.2.1.3: Syrian Civil War Map'te, "Afrin'de Kim Kazanır?" Başlıklı Anket ve Oy Oranları.

(<https://syriancivilwarmap.com>' Sitesinden 16.07.2019 Tarihinde Alınmıştır)

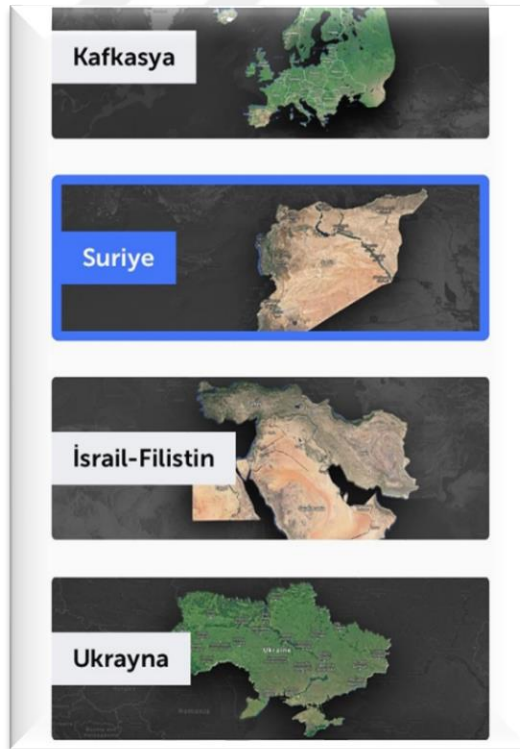
{ %64 – Türkiye ve Türkiye Destekli Özgür Suriye Ordusu, %19 – Suriye Demokratik Güçleri,
%9 – Suriye Arap Ordusu, %8 – Kısmen Türkiye Destekli Güçler
(Erişim Tarihi 18.07.2019) }

Şekil 3.2.1.3.'te ise sıcak gelişmeler sırasında yaşanan gelişmeler hakkında, kullanıcıların katılımını sağlayan çeşitli görüş anketleri yayınlandığı görülmektedir. Bu durum haberciler ve izler kitle arasında interaktif bir iletişimin sağlanmasına da olanak sağlamaktadır.

Çalışmamızın örneklemini oluşturan Live Universal Awareness Map (LiveUAmap) uygulaması ise 2014 yılında Rodion Rozhkovsky ve Alexandr Bilchenko tarafından başlangıçta Ukrayna'nın Kiev kentinde devam eden çatışmalar ve protestolar hakkında dünyaya bilgi sağlamak amacıyla kurulmuştur. Daha sonra ise yayınlanan haberlerin kapsamına çatışmalar, insan hakları sorunları, protestolar, terörizm, silah dağıtımı, sağlık sorunları, doğal afetler ve hava durumu gibi konular da dâhil edilmiştir.

Şekil 3.2.1.4: LiveUMap Uygulaması Aracılığı ile Sunulan Bazı Haber Başlıkları. (<https://liveuamap.com> Sitesinden 18.07.2019 Tarihinde Alınmıştır)

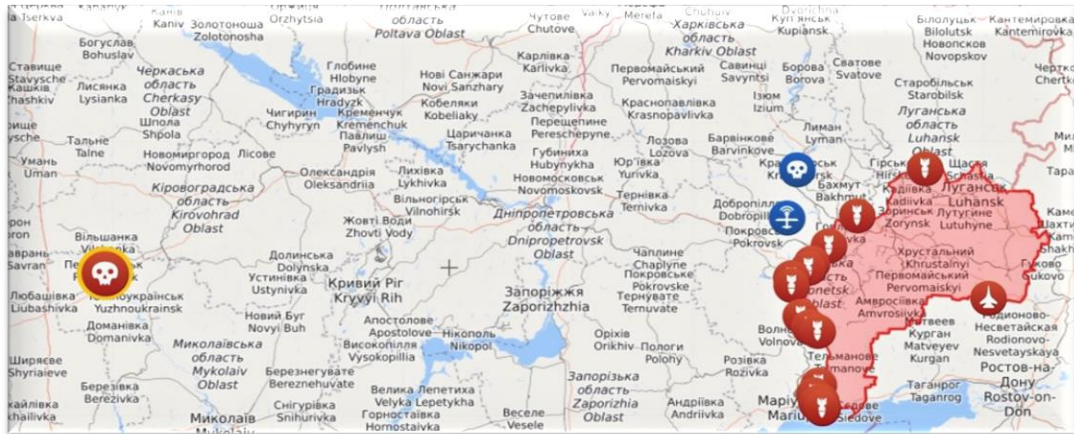

Şekil 3.2.1.5: LiveUMap'in Veri Sağladığı Bazı Savaş Bölgeleri. (<https://liveuamap.com> Sitesinden 18.07.2019 Tarihinde Alınmıştır)

Ukrayna iç savaşı hakkında yayınladıkları haberler ile dikkatleri üzerine çeken LiveUAmap, gelen talepler üzerine veri ağını genişleterek başta Suriye ve İsrail-Filistin gibi şehirler olmak üzere diğer bölgelerden de bilgi sağlamaya yönelik çalışmalar yürütmüştür. LiveUAmap daha sonraki süreçlerde 30'dan fazla bölgeden veri akışı sağlayarak, haber iletimi sağlamaya başlamıştır. LiveUAmap uygulamasının kurucuları ana hedeflerini; ileriki zamanlarda gerçekleşebilecek çatışmaları tahmin etmek ve önlemek, yaşanabilecek felaketlerin etkilerini asgari düzeye indirmek ve dünya genelindeki gezginlerin yapmak istedikleri yolculuklar hakkında bilinçli kararlar vermelerine yardımcı olmak olarak tanımlamaktadır.

Şekil 3.2.1.6: LiveUAmap'ten Genel Görünüm.
(<https://liveuamap.com> Sitesinden 18.07.2019 Tarihinde Alınmıştır)

Şekil 3.2.1.7: LiveUAmap Uygulamasında Savaşta Ölen Kişilerin Haber Olarak Sunumu.
(<https://liveuamap.com> Sitesinden 18.07.2019 Tarihinde Alınmıştır)

LiveUAmap uygulamasında da tıpkı Syria Civil War Map'te olduğu gibi haberler dijital bir şekilde sunulmaktadır. Özellikle savaşlarda hayatlarını kaybeden kişilerin haberleri 'kuru kafa' simgesi ile sergilenmekte, bu uygulamada da savaş haberleri ile ilgili detaylı bilgilere ve savaş fotoğraflarına yer verilmemektedir. Görsellerden görüldüğü üzere günümüzde savaş haberciliği açısından etkin bir güç haline gelmeye başlayan dijital savaş haberciliği uygulamaları, konvansiyonel savaş haberciliği yöntemlerinden oldukça farklı bir haber sunum tarzına sahiptirler.

2.3. Medya ve Savaş İlişkisi Üzerine Çeşitli Kuramsal Yaklaşımlar

Çağdaş toplumlardaki medyanın, savaşın dönüşümü konusunda büyük bir etkisi olduğu kabul edilmekte ve bu konuda da çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu dönüşüm hakkındaki tanımlamalar ise çeşitli düşünürlere göre farklılık göstermektedir. Holsti bu dönüşümü "üçüncü tür savaş";²¹⁴ Laïdi, "tanımsız savaş";²¹⁵ Ignatieff, "sanal savaş";²¹⁶ McInnes, "gösteri sporu"²¹⁷ şeklinde tanımlamışlardır.

Her düşünürün tanımlama şekillerinin farklılığına rağmen son dönemdeki çatışmalar; küreselleşme, ulus devletlerin yok olması, ulus ötesi ilişkilerin ortaya çıkışı, geç kapitalizm, bilgi çağı gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir.²¹⁸

James Der Derian ve Donald Lewis Shaw medyanın, Batı dünyasındaki savaşların doğasını değiştirdiğine dikkat çeken düşünürlerdendir. Onlara göre askeri ilişkiler ve endüstriyel medya ağı 'virtuous war' (sanal savaş) adı verilen yeni bir savaş türü ortaya çıkarmıştır. *Virtuous War*; Hollywood filmleri ve savaş oyunları gibi araçlar aracılığıyla yeniden yaratılmaktadır. Bu savaş türünün temel noktasını teknik yeterlilikler ile etik değerler gibi konular oluşturduğu için gereken durumlarda uzaktan

²¹⁴ Holsti, **a.g.e.**, s.38.

²¹⁵ Zaki Laïdi, **A World Without Meaning: The Crisis of Meaning in International Politics**, London, Psychology Press, 1998, s.157.

²¹⁶ Michael Ignatieff, **Virtual War: Kosovo and Beyond** New York, Picador, 2001, s.102.

²¹⁷ David Lee McInnis, **Spectator-Sport War: The West and Contemporary Conflict**, New York, Lynne Rienner. 2002, s.95.

²¹⁸ Franco, **a.g.e.**, s.124.

ve zarar vermeyen saldırılar gerçekleştirilebilir.²¹⁹ Der Derian'a göre ilk sanal savaş ise Körfez Savaşı'dır ve bu savaşta yaşanan oyunlaştırılmış şiddete vurgu yapmıştır.²²⁰

Shaw'a göre özellikle Vietnam Savaşı'ndan sonra Batı'da savaş anlayışı değişmiş, askeri müdahalelerin meşrulaştırılması için kamuoyunun ikna edilmesinin çok önemli olduğu anlaşılmış ve bu durum da medyanın savaşlar üzerindeki çarpıcı etkisini tekrar gözler önüne sermiştir.²²¹ Bu dönemde iktidarın amaçlarından biri hem Batılı askerlerin hem de sivillerin ölümlerini gerçek değerlerinden daha az göstermek olduğundan dolayı medyanın önemi bu konuda bir kez daha ön plana çıkmıştır.²²²

Michael Ignatieff, değişen savaş anlayışının sanallaşma boyutu üzerine analiz yapan yazarlardan biridir. Ona göre televizyon ekranları ve uzaktan gerçekleşen sanal savaşlar, kitle imha silahları kullanımı gibi durumları basit hale getirmektedir. Sanal savaş bu yönüyle siyasetin başka bir platformda devam etmesine olanak sağlamaktadır.²²³

Gavin McInnes ise çağdaş dönemdeki çatışmalarda değişen düşman tanımı üzerine odaklanmıştır. Ona göre günümüzde başka ülkelere karşı yapılan savaşlar önemini yitirmekte, bunun yerine ülkelerin rejimlerine ve iktidarlarına karşı savaşlar başlatılmaktadır. Düşman olgusunun değişen bu konumundan dolayı kitleler, savaşları uzaktan ve spor programı takip eder gibi izlemektedirler.²²⁴

Milena Michalski ve James Gow, hareketli görüntü medyası aracılığıyla savaş hikâyelerinin nasıl yaratıldığı ve şekillendirildiği konusu üzerinde durmuşlardır. Çalışmalarının sonucunda görüntünün kendisinin ve tüketiminin, savaşın tanımlanması ile meşrulaştırılması konusunda belirgin bir yere sahip olduğunu iddia etmişlerdir.²²⁵

²¹⁹ James Der Derian, **Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network**. New York, Taylor & Francis, 2001, s.86.

²²⁰ Atilla Sandıklı & Bilgehan Emeklier, "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, (ed.) Atilla Sandıklı, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2012, s.35.

²²¹ Martin Shaw, **The New Western Way of War**. Cambridge, Polity, 2005, s.27-32

²²² **A.e.**, s.39-40

²²³ Ignatieff, **a.g.e.**, s.104.

²²⁴ Gavin McInnes, **Completely Pip and Norton**, New York, Dark Horse Comics, 2002, s.57.

²²⁵ Milena Michalski, & James Gow, **War, Image and Legitimacy: Viewing Contemporary Conflict**, London, Routledge, 2008, s.222.

Paul Virilio da özellikle savaş ve teknoloji arasındaki ilişkiye odaklanan düşünürlerden biridir. Ona göre çağdaş çatışmalarda zamana sahip olmak, toprak sahipliğinden çok daha önemli bir noktadadır. Dönemin askeri stratejilerinde bilgi, bilgisayar simülasyonu ve uydu görüntüleri önemli unsurlardır. İmgeler ve temsilleri dönemin savaşlarında gerçekliğin yerine geçmektedirler. Sinema ve televizyon gibi medya araçları insanların savaşları deneyimlemeleri konusunda belirli aksaklıklar yaratmaktadırlar.²²⁶

Andrew Hoskins ve Ben O'Loughlin, medya aracılığıyla yürütülen savaş sürecinin 'dağınık savaş' adı verilen bir paradigma yarattığını savunmuşlardır. Onlara göre de savaşın medyatikleşmesi, savaşın tanımının tekrar inşa edilmesine ve dönüşümüne neden olmuş, bu dönüşüm ise şiddetin kullanıldığı bütün alanları etkilemiştir. Bu durum günlük ilişkiler ve eylemler konusunda politikacıların karar vermesini de etkilemektedir. Bu noktada medya, algıları şekillendiren ve hükümet ile halk arasındaki ilişkiyi kaosa sürükleyen bir güç olarak ortaya çıkmaktadır.²²⁷

Sonuç olarak terör mücadeleleri ve kültür çatışmaları gibi durumlar siyasi gündemi belirlemek amacıyla anlam üretmek için kullanılmaktadır. Bu durum da medya temsillerine dikkat edilmesi gerektiğini ortaya çıkaran bir diğer gelişmelerden biridir.²²⁸ Kısaca, çeşitli düşünürler medyanın savaş dönüşürme gücü hakkında farklı noktalardan yaklaşımlar sergilesele dahi, medyanın savaş gibi toplumsal olaylarda önemli bir unsur olduğu düşünürlerin hemfikir olduğu bir konudur.

2.3.1. Savaş Haberciliği Perspektifine Eleştirel Yaklaşım: Barış Gazeteciliği

Barış gazeteciliği ilk olarak 20. yüzyılın son çeyreğinde uluslararası ve iç savaşlar esnasında yaşanan gelişmelerde medyanın olumsuz etkilerinin fark edilmesi sonucunda daha çok bahsedilmeye ve normatif bir gazetecilik yaklaşımı olarak denenmeye başlanmıştır.²²⁹ Barış gazeteciliği kavramını literatüre kazandıran Johan

²²⁶ Paul Virilio, **Hız ve Politika Dromoloji Üzerine Bir Deneme**, Çev. Meltem Cansever, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2018, s.122.

²²⁷ Andrew Hoskins, & Ben O'Loughlin, **Media and War. The Emergence of Diffused War**. London, Polity Press, 2010, s.126.

²²⁸ Philip Hammond, **Media, War and Postmodernity**, London, Routledge, 2007, s.11,

²²⁹ Sevda Alankuş, "Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği", Sevda Alankuş (der.), **Okuldan Haber Odasına: Hak Haberciliğine Doğru**, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2008, s.110.

Galtung ise barış gazeteciliği yaklaşımını savaş gazeteciliği ile arasındaki ikilik üzerine inşa etmiştir. Galtung'un savaş gazeteciliği olarak bahsettiği şey ise savaşlarda meydana gelen olumsuzlukları veya savaşın nedenleri ve nelere neden olabileceğini bildiren bir savaş gazeteciliği yöntemi değildir. Savaş gazeteciliği, savaşın neden olabileceği yıkımları göz ardı eden ve şiddet ile çatışmayı teşvik etmeyi amaçlayan bir gazetecilik yöntemidir.²³⁰

Akademisyen Sevda Alankuş'a göre bu tarz bir genelgeçer gazetecilik anlayışı, savaş gazeteciliği niteliği taşımaktadır. Ona göre genelgeçer gazetecilik olay odaklıdır ve haberin değerini olağandışılık kriteri ile ölçülemektedir.²³¹

Akademisyen Terje Skjerdal da benzer şekilde barış gazeteciliğinin genelgeçer gazeteciliğin zıttı olarak oluşturulduğunu dile getirmiştir. Barış gazeteciliği anlayışına göre geleneksel gazetecilik yönteminin temel sorunu çatışmaları azaltmaktan daha çok arttırmaktadır. Bunun sebebi ise bahsedilen bu gazetecilik yönteminin olayları yüzeysel olarak ele almasıdır.²³²

Barış gazeteciliği üzerine çalışma yürüten Jake Lynch ve Annabel McGoldrick ise savaş gazeteciliği ve barış gazeteciliği arasındaki farklılıklardan yola çıkarak barış gazeteciliğinin ilkelerini 17 madde altında tanımlamışlardır. Bu ilkelere göre barış gazeteciliği çözümlere odaklanmalı, toplum odaklı olmalı, haberlerde kesin ve doğru bir dil kullanılmalıdır.²³³

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde "Gazetecinin Temel Görevleri ve İlkeleri" bölümünün 3. maddesi de gazetecilerin insan hakları odaklı ve barışçıl olması gerektiğini dile getirmektedir:

²³⁰ Arda Umut Saygın & Ozan Kocabaş, "Topyekûn Bir Çabanın Ürünü Olarak Barış Gazeteciliği", Cilt 5, Sayı 4, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, Ekim 2015, s.2.

²³¹ Alankuş, **a.g.m.**, s. 112.

²³² Terje Skjerdal, "The Somali Media and Their Peace-Building Potential", Cilt 11, **International Journal of Somali Studies**, 2012, s.28.

²³³ Göktürk Yıldız, **Dünyada ve Türkiye'de Barış Gazeteciliği: Olanaklar ve Eleştiriler**, İstanbul, Cinius Yayınları, 2012, s.36.

“Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, toplumlar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamaz.”²³⁴

İrvan ise barış gazeteciliğinin genelgeçer gazeteciliğe alternatif olabilmesi adına ‘görev odaklı ilkeler’, ‘haber toplama ilkeleri’ ve ‘haber yazma ilkeleri’ başlıkları altında barış gazeteciliği ilkeleri belirlemiştir. Görev odaklı ilkelere göre; gazetecilerin amacı barış için çözüm yollarını araştırmak, gerçeği ortaya çıkarmaya çalışmak, çatışma içerisinde yer alan tarafların hatalarını araştırmaktır. Haber toplama ilkelerine göre; elit olmayan kaynaklardan araştırma yapmak, tüm iddialara şüpheli bir şekilde yaklaşmak, barışı sağlama adına çaba harcayanlara dikkat çekmek ve sürece odaklanmaktır. Haber yazma ilkelerine göre ise; bir gazetecinin barış adına yaptıklarına dikkat çekmek, kutuplaştırmaktan kaçınmak, ayrıştırıcı dilden uzak durmak, çatışmanın arka planını da yansıtmak ve etik değerler doğrultusunda hareket etmektir.²³⁵

Burkhardt Bläsiye göre bir gazetecinin kişisel ve kültürel birikimi, ideolojik yapısı, gazetecilik mesleğine karşı yaklaşımı vb. etkenler o gazetecinin barış gazeteciliği yapıp yapmamasında büyük ölçüde etkilidir. Bläsi ayrıca savaş haberciliğini etkileyen altı unsur belirlemiştir. Bunlar kişisel etkenler, siyasi ortam, yapısal etkenler, lobiler, sahadaki etkenler, izler kitlenin etkenleri şeklindedir.²³⁶

Kısaca özetlemek gerekirse, barış gazeteciliğinin savaş gazeteciliği karşısında daha aktif olması gerekmektedir. Fakat bu durum pratikte çalışma koşulları, iletişim imkânları, teknik ve lojistik yeterlilikler, saha etmenleri, geleneksel tutumlar gibi ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedir.²³⁷ Dolayısıyla, medyanın haber alma ve haber üretme

²³⁴ Türkiye Gazetecileri Temel Haklar ve Sorumluluklar Bildirgesi için bkz. www.basarmevzuat.com/dergi/dosya/gazetecihakvesorumlukukbildirgesi.htm

²³⁵ Süleyman İrvan, **PeaceJournalism as a NormativeTheory: Premises and Obstacles**, London, GMJ: Mediterranean Edition, 2006, s.37.

²³⁶ Yıldız, a.g.e., s.76.

²³⁷ Burkhardt Bläsi, **Peace Journalism and The News Production Process**, Conflict&Communication Online, Cilt 3, 2004. Daha fazlası için bkz. http://www.cco.regeneration.de/2004/pdf_2004/blaesi.pdf,(Erişim Tarihi 17 Nisan 2019).

süreçlerinde doğrudan etkili olan yapısal, yönetsel, mekânsal faktörler, barış gazeteciliğini önünde engeller oluşturabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAUDRİLLARD'IN İLETİŞİM KURAMI

Bu bölümde çalışmamızın kuramsal bağlamını oluşturan Jean Baudrillard'ın iletişim alanı ile ilgili yaptığı analizlere ve ortaya koyduğu kavramlara değinilecektir. Düşünürün ortaya koymuş olduğu kavramları ve yaptığı analizleri daha iyi bir şekilde alımlayabilme adına ilk olarak Baudrillard'ın entelektüel birikimine etki eden gelişmelere kapsamlı bir şekilde yer verilecektir. Daha sonra ise Baudrillard'ın iletişim alanı ile ilgili ortaya koyduğu kavramlar ve analizler detaylandırılacaktır. Baudrillard yapmış olduğu çözümleri bir kuram olarak adlandırmamıştır. Fakat Türk alanyazın çalışmalarında Baudrillard'ın iletişim ile ilgili saptamaları *iletişim kuramı* veya *medya kuramı* şeklinde yer almaktadır.²³⁸

3.1. Baudrillard'ın Düşünsel Gelişiminin Kökenleri

Kitlenin artık anlamdan bağımsız bir şekilde düşünülmesi gerektiğini dile getiren Baudrillard, iletişim ile ilgili de hiçbir anlamla karşılaşmadığımızı iddia etmiştir.²³⁹ Simgesel değiş tokuş ve yanılsama gibi kavramlar üzerinde önemle duran Baudrillard'a göre; gelişen teknolojik ve iletişim araçlarının vasıtasıyla bütünsel gerçeklik yaratılmakta ve manevi değerler hızla yok edilmektedir.

Orta öğretimi sırasında Almancaya olan ilgisi sonucunda bu dili yetkin bir şekilde kullanmaya başlayan Baudrillard, Alman düşünürlerin kitaplarını anadillerinden okuma fırsatı bulmuş ve bu gelişme sonucunda da 'düşsel bilimi' olarak nitelendirdiği *patafizik* ile ilgilenmeye başlamıştır.²⁴⁰ Paris Nanterre Üniversitesi'nde sosyoloji eğitimine başlayan Baudrillard, bu dönemde Cezayir Sorunu ile ilgilenmeye başlamıştır. Muhalifliğinin kaynağını esas itibariyle bu süreç oluşturmuştur.²⁴¹

²³⁸ Ülhak Çimen, “Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2018.; Fahrettin Altun, “M.McLuhan ve J. Baudrillard'ın Medya Kuramlarının Karşılaştırılması Çözümlemesi”, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2006.

²³⁹ Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, Çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2014, s.117.

²⁴⁰ Oğuz Adanır, *Baudrillard*, Ankara, 2. bs., Say Yayınları, 2016, s. 54-55.

²⁴¹ Jean Baudrillard, “I Don't Belong to the Club”, to the Seraglio Interview with Mike Gane and Monique Arnaud, *Baudrillard Live Selected Interviews* içinde, Der. Mike Gane, London and Newyork, Routledge Publish, 1993, s.21.

Düşünürün Nietzsche ile olan ilişkisi ise dikkat çekici bir noktadadır. Girmiş olduğu doktora sınavında Nietzsche ile ilgili sorulara verdiği cevaplarının doğru olarak kabul edilmemesi Baudrillard'ı Nietzsche okumalarından uzaklaştırırsa da çoğunlukla Nietzsche'nin etkisinde kaldığı görülmektedir.²⁴² Özellikle 68 Olayları'nda düşünürün sergilediği eylemler, Nietzsche'nin etkisi altında hareket ettiği şeklinde yorumlanmıştır.²⁴³

Düşünür, sosyoloji ile ilgilenmesinin en önemli sebeplerinden birinin Marksist sosyoloji profesörü Henri Lefebvre olduğunu dile getirmiştir. Lefebvre'nin düşünür üzerindeki en bariz etkisi, nesnelerin yaşantılarımızı çözümlemek için var olan araçlardan biri olduğunu saptamasıdır.²⁴⁴ Hayatının bir döneminde de Marksizm'e ilgi duyan Baudrillard'a göre sistemi analiz edebilmek için Marksist öğretileri bilmek önemlidir.²⁴⁵ Öyle ki düşünürün ilk dönem eserlerinin Marksist anlayış ile ele aldığı da iddia edilmiştir.²⁴⁶ Bu iddialara karşın Baudrillard kendisini hayatının hiçbir döneminde Marksist olarak nitelendirmemiş hatta Marksizm'in revize olması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir.²⁴⁷

Baudrillard, 60'lı yıllarda kendisini Fransız sityasyonislerine*daha yakın hissetmeye başlamıştır. Sityasyonistlere göre ise kültür ölü, siyaset yan gösteri, kitle iletişim araçları da gerçek iletişimin olanaksızlaştığı bir alandır.²⁴⁸

Kapitalist düzenin, yaşadığımız çağda farklı bir şekle büründüğünü dile getiren Baudrillard'a göre mevcut düşünce sistemleri ile bu sistemi açıklamaya çalışmak imkânsızdır.²⁴⁹ Baudrillard'ın yazım tekniğinde de ironinin etkisi göze çarpmaktadır.

²⁴² Baudrillard, **Bir Parçadan Diğerine François L'yvonnet ile Söyleşi**, s.13-14'ten Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.3.

²⁴³ Mike Gane, **French Social Theory**, London and Newyork, Routledge Publish, 1991, s.150-152.

²⁴⁴ Ahmet Cevizci, **Felsefe Ansiklopedisi Baudrillard, Jean**, Cilt 2, İstanbul, Etik Yayınları, 2004, s.198'den Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.12.

²⁴⁵ **A.e.**, s.148.

²⁴⁶ Douglas Kellner, **Jean Baudrillard: From Marxism to Postmodernism and Beyond**, Oxford, Polity Press, 1989, s.1-2.

²⁴⁷ Altun, **a.g.m.**, s.193.

* Türkçe anlamı 'durumculuk' olan Sityasyonizm; tüketim toplumunu eleştiren ve sürrealizmden kaynaklı dil uygulamalarını benimseyen bir akımdır.

²⁴⁸ Chris Horrocks & Zoran Jevtic, **Introducing Baudrillard: A Graphic Guide**, London, Icon Books Ltd., 2012, s.11.

²⁴⁹ Emel Yuvayapan, **Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm**, Özne Dergisi, 14. Kitap, 2011, s.48.

Ona göre ironi, her şeyi ayrıştıran ve yaşananları olduğu gibi kabul etmemizi sağlayan bir yöntemdir.²⁵⁰

Baudrillard'a göre Marx, ekonomi politik konuda simgesel düzen, oyun, psikolojik öğeler, harcama gibi konuları göz ardı etmiştir.²⁵¹ Onun analizlerinde genellikle mutlak açıklamalar ve mutlak zorunluluklar görülmektedir. Marksist düşünce geleneğinde Baudrillard'ın sıklıkla üzerinde durduğu simgesel değiş tokuşun mantığı, ekonomi politik alanın dışında tutulmaktadır. Ancak Marx'ın sıklıkla üzerinde durduğu emek ve üretim gibi kavramların ideolojik bir zemine oturtulabilmesi için değerini ötesine geçilmelidir.²⁵² Toplum, tarih, emek, üretim gibi kavramlar ise evrensel boyuta ulaştıkları zaman çözümleme yeteneklerinden yoksun kalmakta, soyut bir ikona dönüşmektedirler ve genelleşen bir sistemi kavramsal anlamda tekrar üretirler.²⁵³ Bu süreçte ise kavramların tamamı gerçeğin göstergeleri haline gelmektedir.²⁵⁴

Ona göre şu anda yaşadığımız zaman bir gelişim içerisinde değildir. Geri dönmelerin ve aşırılıkların hâkim olduğu bir zaman diliminde yaşamaktayızdır.²⁵⁵ Ayrıca onun düşünsel yapısında raslantısallık diye bir durum söz konusu değildir. İçinde bulunduğumuz yaşam ya nesnel yasalara karşılık vermekte ya da irade düzeninin içine hapsolmektedir.²⁵⁶ Bu irade biçimi ile anlatılmak istenen ise her yaşanan olayın önceden belirlendiği organik olmayan gelişmelerdir. Bu irade biçiminin nedensellik ile ilişkisi olmakla beraber tarihsel diyalektikten de yoksundur.

Baudrillard'a göre çağımızda sahte ve gerçek olmaları önem arz etmeyen olayların belirli bir tekrar içerisinde haberleştirilmesiyle karşı karşıyayızdır. Kitle iletişim araçları aracılığıyla anlam ve kökenden yoksun bırakılmış gerçeğin simülasyon kültüründe yaşamaktayızdır.²⁵⁷ İnsanlığın karşılaştığı belirsizlik durumunun

²⁵⁰ Jean Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011, s.104.

²⁵¹ Jean Baudrillard, **Üretimin Aynası Ya da Materyalist Eleştiri Yanılsaması**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013, s.36.

²⁵² **A.e.**, s.40.

²⁵³ **A.e.**, s.41.

²⁵⁴ **A.e.**, s.41-42.

²⁵⁵ Özkan Eroğlu, **Jean Baudrillard'a Saygı**, İstanbul, Kendiyayını, 2007, s.91-92.

²⁵⁶ Jean Baudrillard, **Cool Anılar 5(2000-2004)**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002, s.37.

²⁵⁷ Boris Gruys, **Jean Baudrillard im Gespräch mit Boris Groys**, Siemens Medienkunstpreis, 1995, Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.19.

kökeninde ise eksiklikler değil fazlalıklar mevcuttur ve bu durumun onarılması mümkün değildir.²⁵⁸ Yaşadığımız çağın gerçeklikle ilgili kırılma noktalarında aşırılık hâkimdir. Bütünsel gerçeklik her şeyin aşırısını insanlara sunduğundan dolayı, Baudrillard bu aşamayı *bozuk denge evresi* olarak nitelemektedir.²⁵⁹ Arkaik toplumların temel sıkıntıları yoksunluk iken, çağımızın temel sıkıntısı bolluk ve aşırılıktır.

3.1.1. Yanılsama, Gerçeklik ve Simülasyon Nosyonları

Jean Baudrillard'a göre gerçeklik, yanılsamaları yani tezatlıkları içerisinde barındırmaktadır. Gerçekliğin ortadan kaldırılması ise yanılsamaların da yok edilmesi anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda ise gerçek ve simülasyon birbirinden ayırt edilemez bir noktaya gelirler. Yanılsamaların tamamen yok edilmesi ve mutlak gerçekliğe ulaşma çabalarını düşünür *kusursuz cinayet* olarak nitelendirmiştir.²⁶⁰

Yanılsamalarından arındırılmaya çalışılan gerçeklik, bütünsel gerçeklik içerisinde yok olmaktadır.²⁶¹ Yanılsamanın temelinde hiçlik mevcuttur ve şiddetli bir tersine dönüşle ortadan kaybolarak nesnelliğin ötesine geçme ihtimaline sahip her şeyin ortak noktasıdır.²⁶² Çağımızda teknolojik gelişmeler ile bilimsel ilerlemeler bizi etkili bir gerçeklik evrenine sokmuştur yani kaygılarımızın temel noktası gerçekliğin yok olması değil aşırı gerçekliğin var olması olmalıdır.²⁶³ Bütünsel gerçek, ispat çabaları ve evrensel gerçek tanımları ile gerçeğin özünü ele geçirmiştir.

Baudrillard'ın tanımladığı simülasyon alanı ise salt teknoloji ile ilgili olmayıp kültürel düzenin her alanını kapsamaktadır. Gerçekliğin var olduğu geçmiş dönemlerde yanılsamalar bir değere sahip olup her toplumsal kavram, tezatı ile bir anlama sahipti.²⁶⁴ Üretim düzeninin şekil değiştirmeye başlamasıyla birlikte ise insanlar tarım ve sanayi sektörleri yerine hizmet ve bilişim alanlarında eylemlerini sürdürmeye

²⁵⁸ Mark Poster, **Jean Baudrillard: Selected Writings**, 2. bs., Çev., Jacques Mourrain, Der., Mark Poster, Stanford, Stanford University Press, 2002, s.196.

²⁵⁹ Jean Baudrillard, **Can Çekişen Küresel Güç**, Çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2017, s.16.

²⁶⁰ Jean Baudrillard, **Cool Anılar 1-2(1980-1990)**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s.11.

²⁶¹ Jean Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, Çev. Necmettin Sevil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s.9.

²⁶² **A.e.**, s.81.

²⁶³ **A.e.**, s.84.

²⁶⁴ Oğuz Adanır, **Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler**, İstanbul, Hayalet Kitap, 2008 s.14.

başlamışlardır. Bu süreçten itibaren ise gerçekliğini kaybeden üretim düzeninin yerine yeniden üretim düzeni geçmiştir. Gerçeklik henüz mevcut durumdayken kolektif düzeyde yanılsamalar üretiyordu fakat simülasyon evreninde kolektivizmden bahsetmek mümkün değildir.²⁶⁵

Baudrillard'a göre simülasyon; bir köken ya da gerçeklikten yoksun bırakılmış gerçeğin (bütünsel gerçeklik), modeller vasıtasıyla yeniden üretilmesidir.²⁶⁶

Simülasyon, modern dönemin sibernetik (makinesel iletişim), iletişim alanı ve diğer toplumsal ilişkiler ile kurduğu bağlantıyı açıklamak için de kullanılan bir kavram olabilir. Simülasyon sisteminde gösterge şekilleri gerçeği gizlemek için kullanılmaz. Nihai amaç iletişim aygıtları, dijital kodlar vb. aracılığıyla gerçekliği tekrar üretmektir.²⁶⁷ Baudrillard'a göre simülasyonun işleyiş şekli, mevcut sistemin salt gerçekliğidir ve kapitalizm kodlar ve modeller aracılığıyla bu işleyişi sürdürmek için büyük çaba gösterir.²⁶⁸

Baudrillard dissümüle kavramını ise sahip olunan şeye sahip değilmiş gibi davranmak; simüle kavramını da sahip olunmayan bir şeye sanki sahipmiş gibi davranmak olarak açıklar.²⁶⁹ Bu konu ile ilgili *Watergate Skandalı*'nı örnek göstermiştir. Ona göre bu durum bir skandal değildir ancak skandalmış gibi gösterilerek gerçekliğin yerini almıştır. Bu konudaki asıl amaç kapitalin, akılcı bir varlık olarak ispatının sağlanmasıdır.²⁷⁰ Önceki dönemlerde skandallar gizlenmeye çalışılıyorken, günümüzde skandal olmayan durumlara skandal görüntüsü verilmeye çalışılmaktadır.

Diyalektik mantık sisteminin yok olmasının en büyük sorumlularından biri simülasyon sistemidir. Simülasyon sistemi; 'şey'lerin ortaya çıkması, devamlılık sağlaması ve sona ermesinde belirli çarpıtmalar yapar ve bu durum da kesin düşünciyi yok etmiştir. Yaşanan herhangi bir eylemin bu düzende herkesin işine yarayabilecek anlamları mevcuttur ve sistem için maksimum yararı sağladıktan sonra yok olmaktadır.²⁷¹

²⁶⁵ A.e., s.36.

²⁶⁶ Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s.14.

²⁶⁷ Christopher Horrocks, *Baudrillard ve Milenyum*, Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Everest Yayınları, 2000, s.5.

²⁶⁸ Baz Kershaw, *Radikal Performans Breht ve Baudrillard Arasında*, Çev. Bahadır Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi, 2015, s.109.

²⁶⁹ Baudrillard, *a.g.e.*, s.16.

²⁷⁰ A.e., s.33.

²⁷¹ A.e., s.35.

Toplumsal açıdan bakacak olursak, Baudrillard'a göre modernliğin asıl yaşandığı ülke Amerika'dır. Batı medeniyeti ise bu modernliğin yeniden üretilmiş şeklini yaşamaktadır. Amerikan toplumunun en önemli özelliklerinden biri kökensel bağlarından tamamıyla kopmuş olmasıdır. Onların yaşantılarında zamanın değeri kendini aştığı için hep güncelliklerini korumaktadırlar. Amerikan toplumu için hakikat ilkesinin varlığı da mevcut olmadığı için simülasyon sisteminin göstergeleri ile çok rahat yaşayabilmektedirler.²⁷² Baudrillard, Amerikan toplumunun görünen ve üretilen şeylerle ilgilendiğini, Batı toplumlarının ilgi alanlarının ise gizlenen ve derinlikli anlamlarda olduğunu dile getirmiştir.

Çağımızda gerçek; düşsellik için değil, gerçekten daha gerçek olan hiper-gerçek için yok olmaktadır.²⁷³ Bu dönemde gerçek yerine gerçeğin gösterisiyle ve göstergelerin gülünçleşmesi ile karşı karşıyayızdır. Yaşantımızda var olan bütün kurgular ister simülasyon ister gerçek olsun, artık yaşanmış ve bitmiştir. Bizlerin çabası ise bunların bittiğini alımlayamayarak, bunları sanki daha önceden hiç yaşanmamış gibi tekrar yaşamaya çalışmaktır.²⁷⁴ Yaşanıp bittiğini kabullenmediğimiz imgeler, ideolojiler, düşler sayısız defa tekrar üretilmektedir. Kendi kendinin aşırılığına varan her şey sonsuz şekilde birbirinin yerine geçmekte ve bu durum da çözümü olanaksız kılan anlamsız ve belirsizlik yaratmaktadır.²⁷⁵ Simülasyon sisteminde 'şey'lerin ölümü gibi bir durum gerçekleşmemektedir, 'şey'ler fraktal bir dağılma şekline bürünür.²⁷⁶ Batı dünyası simgesel anlamını yitirmiş olsa dahi maddi kazançlarını kaybetmeme amacıyla, yanılsamalar ile var olan gerçeklerin mevcut olduğunu idretmektedir.²⁷⁷

Düşünürün analizine göre simülasyon sistemine karşı yapmamız gereken şey; gerçeklik olarak sunulan durumların simülasyon ve hiper-gerçek olduğunun farkına varmaktır.²⁷⁸ Bu düzende kurallar artık özneye dayalılıktan nesneye dayalılığa geçiş yapmıştır. Özneler, kavranamaz bir nesnel gerçekliği çözdükleri yanılsaması içerisine girmektedirler.²⁷⁹ Bu süreçte gerçekliğin tıkanma noktasına geldiğinden bahsetmek

²⁷² Jean Baudrillard, **Metinler ve Söyleşiler**, Çev. Oğuz Adanır, İzmir, Ajans Tümer Tanıtım Ürünleri Tic. ve San. Ltd. Şti.,2008, s.14.

²⁷³ Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, s.12.

²⁷⁴ Jean Baudrillard, **Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme**, Çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2016, s.10.

²⁷⁵ **A.e.**, s.11.

²⁷⁶ Özkan Eroğlu, **Baudrillard'ı Okumak**, İstanbul, Tekhne Yayınları, 2014, s.74.

²⁷⁷ Adanır, **Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler**, s.13-14.

²⁷⁸ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, s.25.

²⁷⁹ **A.e.**, s.25.

mümkün değildir. Gerçek zaten simülasyon aracılığıyla sonsuz şekilde üretilmektedir. Esasen simülasyonun temel özelliklerinden biri de anlam bolluğu yaratıyor oluşudur. Ancak bir şeyin bol olması düşünürce göre hiç olmadığı anlamına gelmektedir.²⁸⁰

Sanal bir düzeyde yaşayan kitlelerin ise gerçek felaketler ile karşı karşıya gelmeleri mümkün değildir. Sanal sistem içerisinde yalnızca sanal bir felaket yaşanabilir. Bu durumun temel nedeni ise gerçekliğin yerine geçen hiper-gerçekliktir. Dijitallik ve fraktal gerçekliğin hüküm sürdüğü sanal dünyada temsil yeteneği olan bir şey kalmamıştır. Sanal felaketler esnasında sadece görsel tüketim hâkimdir.²⁸¹

Tezimizin de bağlamını oluşturan simülasyon kuramının bu özelliği, artık savaşların bile gerçekliğini yitirmesine neden olmaktadır. Bu nedenle sanal mantığa büründürülen savaş içerisinde gerçekliği aramak olanaksızdır. Savaş; mekân, mesafe ve eleştiri temsillerinden ayrı bir şekilde bir çeşit *sanal hipervisual* hale gelmiştir. Savaşı göstermeye yarayan medya görüntüleri, bütünsel gerçekliğin bir parçasıdır.

Simülasyon evreninde gerçeklik bazı durumlarda kendisini gösterirken bazen de ortadan kaybolmaktadır. Var olan sistemse elimizdeki yöntemlerle aşamayacak bir durumdadır. Çünkü bu düzende simülasyona karşı verilen mücadeleler de bir simülasyon haline dönüşmüştür. Baudrillard'ın simülasyon ile mücadele konusundaki önerisi, farklı yöntemleri kullanarak görünmeyenler ile düzeni anlamaya çalışmaktır.²⁸²

Simülasyon ile birlikte işaretlerin tümü değiştirildiği için medya, kodlar ve modellerin yaygın hale gelmesinde büyük bir paya sahiptir.²⁸³ Gerçekliğin anlamını yitiriminde simülakr ileticilerden daha ziyade her şeyi işlemsel ve sayısal hale getiren sistemin suçluluk payı vardır. Bu süreçte küreselleşmenin yegâne amacı da bütünsel gerçekliğin tüm dünyaya yayılmasını sağlamaktır.²⁸⁴ Gerçeklik yanılısamları ile birlikte vardır ve bütünsel gerçeklik kusursuzluk amacıyla gerçeği yanılısamlardan arındırmaktadır.

²⁸⁰ A.e., s.51.

²⁸¹ Jean Baudrillard, **The Intelligence of Evil or the Lucidity Pact**, Çev. Chris Turner, London and Newyork, Bloomsbury, 2005, s.77.

²⁸² Zygmunt Bauman, **Jean Baudrillard'a Göre Günümüz Dünyası**, Çev: Bernar Kutluğ, Sinemasal Dergisi, Sayı 98, s.48.

²⁸³ Chris Horrocks & Zoran Jevtic, **Introducing Baudrillard: A Graphic Guide**, London, Icon Books Ltd, 2012, s.114.

²⁸⁴ Jean Baudrillard, **Amerika'nın Teröre Karşı Başlattığı Harekât, Küreselleşmeye Karşı Çıkış ve Kötünün Yenilmezliği Üzerine**, Silinen Yüzler Karşısında Terör içinde, Çev. Sedat İnce, Der. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2012, s.369.

Baudrillard, bir gerçeklik olarak anlaşılacak istenen görünüşleri ise simülakr olarak ifade etmiştir. Ona göre simülakr, nesnesiz ve modelsiz görüntüdür. Yani simülakr, gerçekliğini model veya nesnelliğin kendi sanallığında bulmaktadır.

Disneyland, Baudrillard'ın simülasyon kuramının başarılı örneklerinden biridir. İnsanlar Disneyland'ı Amerika'nın minyatürü olmasından dolayı tercih etmekte ve bu durumdan tarifsiz bir zevk almaktadırlar. Gerçekte ise Disneyland, Amerika'nın kendisine benzediğini gizlemek amacıyla tasarlanmıştır.²⁸⁵ Bu konuda önemli olan husus ise kopyaların, gerçeklerin yerini aldıktan sonraki süreçte gerçek dünyanın başına ne geleceğini kimsenin tasvir edememesidir.

3.1.2. Simgesel Kavramın Önemi

Simgesel kavramı, Baudrillard için gerçeğe son veren bir toplumsal ilişki biçimi olarak gerçeğin ortadan kalkması ve gerçeklik ile düşsel arasındaki karşıtlığa son veren bir değiş tokuş eylemidir.²⁸⁶ Ona göre simgesel, insanlığın var oluşu için hayati öneme sahiptir.²⁸⁷ Simgesel güç ise bütün ekonomik ve askeri güçlerden daha fazla bir etki alanına sahiptir. Simgesel değişim düzeyinde ise şeyleri birbirleri ile karşılaştırabilmek olanaksızdır.²⁸⁸ Simgeselden yoksun kalmak ise dünyanın yok olması ile eylemlerin denetlenememesine neden olur.²⁸⁹ Mevcut sistemin yönünü felakete uğratabilecek şey göstergeseldir, çare yollarını da simgeselin gizeminde aramak gereklidir.²⁹⁰

Baudrillard, sanayi öncesi toplumların iletişim ilişkilerinde işaretleri kullandıklarını ve bu işaretlerin hem gönderen hem de alıcı tarafından bir anlamı olan simgesel yapılardan meydana geldiğini ifade etmiştir.²⁹¹ Ancak kapitalist sistemde yeni iletişim biçimleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bu iletişim biçimleri ise ötekileştirme ve atomize olmanın başlıca nedenleridir.

²⁸⁵ Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, s.29.

²⁸⁶ Jean Baudrillard, **Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011, s.233.

²⁸⁷ Mike Gane, **Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik**, Çev. Ali Utku ve Serhat Toker, Ankara, De ki Basım Yayım Ltd. Şti., 2008, s.60.

²⁸⁸ Jean Baudrillard, **Anahtar Sözcükler**, Çev. Oğuz Adanır ve Leyla Yıldırım, Ankara, Paragraf Yayınevi, 2005, s.32.

²⁸⁹ Nuri Bilgin, **Baudrillard ve Yabancılaşma**, Yazko Felsefe Yazıları, y.y. 1. Kitap, 1982, s.59.

²⁹⁰ Gane, **a.g.e.**, s.63.

²⁹¹ Mark Poster, **a.g.e.**, s.4.

Baudrillard'a göre iletişim eylemi konuşma ve tepki içeren karşılıklı bir alan gerektirir ve bu durumu *otantik iletişim* ifadesi ile tanımlamıştır. Otantik iletişim de simgeselliğin mevcut olduğu kişilerarası iletişim sürecinde mevcuttur.²⁹²

Sanayi sonrası örgütlenme imkânı sağlayan simgesel değiş tokuşun hâkimiyeti yok olmuştur. Günümüzde ideoloji yaratıcılarının yerine simülakrlar geçmiştir. Bu nedenle simülasyon sistemini iyi analiz edebilmek için simülakrlara yönelik algılama tarzı geliştirilmelidir.²⁹³

Baudrillard toplumsal okuma kodlarının egemenliğini yıkmak için oluşturulacak kod sistemlerinin simgeselden ayrılmış olmamasını önemle vurgulamaktadır. Simgesellik Baudrillard için önemli bir kavramsal noktadadır ve simülasyon evreninin yok edilebilmesi için kullanılmalıdır.

Simgesel değiş tokuş içerisinde yanlısamalar mevcuttur ve kavramlar birbirinden atomize olmak yerine tersine çevrilmekte, değer kavramı sorgulanmakta ve zıt kavramların varlığı gerekmektedir.²⁹⁴ Baudrillard modern toplumların içinde bulunduğu sıkıntıyı, Marcell Maus'un ilkel toplumlarda var olduğunu dile getirdiği simgesel takas ilişkileri ile düzeltebileceğini dile getirmiştir.²⁹⁵ Çünkü bu sistemde ilkel toplumlar üretici olmayan toplumsal yapıya sahiptirler ve bu durum da faydacılıktan uzak bir yapılanma anlamına gelmektedir.

3.1.3. Diyalektik Mantıktan Olasılaştırma Mantığına

Olasılaştırma mantığı, Baudrillard'ın ideolojileri çözümlerken kullandığı bir analiz yöntemidir. Ona göre kapitalizm ve sosyalizm arasındaki zıtlık ilişkisi artık yok olmuştur.²⁹⁶ Çağımızda her iki sistemin de iç içe geçtiği bir olasılaştırma mantığı mevcuttur. Sistem kendi içerisinde bütün zıtlıkları toplayarak, tüm bu zıtlıkları kendi içerisinde yok etmektedir.²⁹⁷ Olasılaştırma mantığı, diyalektik mantığın yerine geçen ve sonsuz sayıda çoğalan yeni mantık sisteminin adıdır.

²⁹² Horrocks & Jevtic, *a.g.e.*, s.122.

²⁹³ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s.3.

²⁹⁴ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s.30.

²⁹⁵ Marcel Mauss, *Gift: Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*, Glencoe, Free Press, 1966, s.9-10'dan Akt.: Ülhak Çimen, *Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı*, s.111.

²⁹⁶ Baudrillard, *Metinler ve Söyleşiler*, s.9.

²⁹⁷ *A.e.*, s.10.

Kapitalizm kendi anlamını dahi aşarak tüm dünyaya hegemonyasını kabul ettirirken Marksizm dogmalar üzerinden ilerlemiş ve revize olmaya direnç göstermiştir. Bu esnada ise diyalektik mantık yok olmuş ve yerini olasılaştırma mantığına bırakmıştır.²⁹⁸

Gerçeğin farklı bir aşamasının yaşandığı çağımızda, geçmiş dönemlerde çelişkili olarak ifade edilen anlamların yerini artık değiştirilebilirlik almıştır. Yaşanan bu gelişmenin en temel araçlarından biri ise kitle iletişim araçlarıdır. Çünkü bu araçlar güzel ve çirkini, sağ ve solu, doğru ve yanlış nötrleyen bir özelliğe sahiptir. Bu gelişmeler sonucunda ise evrensel etik ve ahlaki değerler yerini ilgisizlik ilkesine dayalı kodlara bırakmıştır.²⁹⁹ Baudrillard'a göre günümüzde bir olgunun hem ekonomik hem toplumsal hem de iletişimsel anlamları olabilir. Bu durumu ise düşünür *türlerin karışım yasası* olarak nitelemiştir. Medya ise türlerin karışım yasasının devamlılık sağlamasında kullanılan en önemli teknolojik unsurdur. Yani kitle iletişim araçları hiper-gerçeklik sınırlarının genişlemesinde önemli bir etkiye sahiptir.

3.1.4. Ötesiler Mantığı

Baudrillard'a göre yapısal özellikleri yok olmuş bir evrende yaşamaktayızdır. Ve bu düzlemde karşılaşılan şeffaflık anlayışı ile müstehcenlikleri tespit edebilmek için *ötesi* kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Bu kavramı odak noktasına alarak çeşitli toplumsal konuları analiz etmeye çalışmıştır. Ötesi kavramını odak noktasına alarak incelediği alanlardan biri politikadır. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:³⁰⁰

“Politika ötesi demek, artık hiçbir olayın gerçekleşmediği bir evrene özgü şeffaflaşmış ve müstehcenleşmiş haberler; iletişim ve başka amaçlı ağlar (şebekeler) arasındaki suç ortaklığının yol açtığı uzamsal şeffaflık ve müstehcenlik; toplumsalın kitleler tarafından şeffaflaştırılması ve müstehcenleştirilmesi, vücudun şişkoleşerek ve genetik klonlaşma aracılığıyla şeffaflaştırılması ve müstehcenleştirilmesi demektir.”

İçerisinde bulunduğumuz hoşnutsuzluk ve belirsizlik durumlarının asıl kaynağı da her olgunun aşkınlaşması veya ötesiler kavramına dönüşmesidir. Ekonomik aşkınlık, toplumsal aşkınlık, politik aşkınlık gibi durumlar farklılaşma imkânımızı elimizden

²⁹⁸ A.e., s.148.

²⁹⁹ Poster, a.g.e., s.128.

³⁰⁰ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s.31.

olarak, bizi edilgen varlıklar haline dönüştürmektedir.³⁰¹ Ona göre dönemimizde farklı olmak, mutlak bir öneme sahip değildir. Duyarsızlaşma belli bir değer anlamına kavuşarak, abartılı kimlik istençleri önem taşımaktadır. Bu kimlik ise farklı olmayı reklam haline getiren bir araçtır.³⁰² Bu durumun en bariz örnekleri ise siyasi alanda kullanılan pazarlama stratejilerinde görülebilir. Çağımızda ideolojiler, kimlikler ve kitleler gibi unsurlar aracılığıyla müstehcenlikler sunulmaya başlanmıştır.

3.1.5. Hiçliğin Anlamı

Baudrillard'ın düşünsel evreninde 'hiçlik' büyük bir önem taşımaktadır. Ona göre şeylerin kökeni anlaşılacaksa ilk etapta hiçliğin kökeni anlaşılmalıdır. Hiçlik bünyesinde hem varoluşsal bir anlam barındırmakta olup hem de günümüzde auraya sahip nadir şeylerden biridir. Baudrillard'ın kökten düşünce adımı verdiği sistem anlam ve anlam yokluğundan, gerçek ve gerçek olmayandan, devamlılık ve hiçlikten oluşmaktadır.³⁰³

Değiş tokuş sürecine giren her şey sonunda Baudrillard'a göre imkânsızlıkla karşılaşmaktadır ve bu durumda ise kendi sınırları içerisinde anlam kazanmaya çalışırken muazzam derece kendini çoğaltmaktadır. Bu çoğalmalar da bir noktadan sonra kendi kendini yok etmeye başlar. Bu durum özellikle sanalın sonsuz miktarda dolaşımı ile gerçekliğin değiş tokuşunun imkânsız hale gelişinde görülür.³⁰⁴

Ona göre 'şey'i anlamlandırmanın yöntemi, hiçlikten yola çıkmaktır. Sonsuzluk zamanı, her şey, hiçliği; iyilik, kötülüğü yok etmektedir. İnsanlık hiçliğin kendisini bulma çabasına girmeli ve onu yadsımak yerine hayatlarının bir parçası olarak değerlendirmelidir.³⁰⁵ Baudrillard hiçliği yüceltmenin, yanılısalarını yönlendirmelerin ve tekilliği önemsemenin simgesel derinlik için önemli olduğunu eserlerinde sürekli olarak vurgulamıştır.

³⁰¹ Baudrillard, **Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme**, s.30.

³⁰² Jean Baudrillard, **İlahi Sol**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015, s.119.

³⁰³ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, s.122.

³⁰⁴ Jean Baudrillard, **İmkânsız Takas**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s.13.

³⁰⁵ Jean Baudrillard, **Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012, s.6'dan Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.80.

3.1.6. Hızın Kesinleşmesi

Baudrillard modern sonrası aşamayı *orji* (bütün alanlarda aşırı özgürleşme) sonrası dönem olarak tanımlamaktadır. Orji dönemi modernlik ve her alandaki özgürleşmenin aşırılaştığı durumdur. Ona göre günümüzde tüm temsilleri ve onların karşı temsillerine aşırı özgürlük tanınmakta ve benzerine aşırı olma hakkı tanınmaktadır. Aynı zamanda hızın da kesinleştirdiği bir dönemde yaşamaktayızdır. İlkel toplumlarda “*hız kazanırsam ruhumdan uzaklaşıyorum*” yaklaşımı, bu dönem için kesinlikle geçerli değildir. Hızın kesinleşmesi kendisini zorunlu üretim, moda ahlakına uygunluk gibi şekillerde ve maddi anlam taşımayan alanlarda göstermektedir.³⁰⁶

Hızın kesinleştirilmesi noktasında Körfez Savaşı iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş eş zamanlılığa uygun bir şekilde anlamından koparak görüntü ve bilgi bolluğu içerisinde yok edilmiştir.³⁰⁷ Hızın belirlenimci yapısı, küresel yapının temel unsurlarından birini oluşturur ve hız sayesinde var olan düzen devamlılığını sağlamaktadır.

3.2. Baudrillard’ın Kitle ve Kitle İletişim Araçları Hakkındaki Görüşleri

Baudrillard, 18. yüzyıldan itibaren politikanın, toplumun bütün katmanlarına egemen olduğu görüşündedir. Kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması ise politika dahil bütün disiplinlerin birer eğlence unsuru haline gelmesine neden olmuştur.³⁰⁸ Sistemin bu noktadaki amacı; kendi belirlediği anlam ve ahlaki değerleri haberler aracılığıyla kitlelere sunmaktır. Kitleler için ise anlam yerine gösterimin önemi vardır.³⁰⁹ Kitle iletişim araçları aracılığıyla dolayımlanan kod ve içeriğin önemi kitleler için bir önem taşımamaktadır. Gösterinin kitleler açısından önemli olması ise Baudrillard’a göre anlamın diyalektiğidir.³¹⁰ Kitleler günümüzde talep ettikleri bütün

³⁰⁶ Jean Baudrillard, *Cool Anılar 1-2(1980-1990)*, s.281.

³⁰⁷ Jean Baudrillard, *Cool Anılar 3-4(1990-2000)*, Çev. Yaşar Avunç, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002, s.47-48.

³⁰⁸ Baudrillard, *Metinler ve Söyleşiler*, s.47.

³⁰⁹ Jean Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde veya Toplumsalın Sonu*, Çev., Oğuz Adanır, Ankara Doğu Batı Yayınları, 2015, s.17.

³¹⁰ *A.e.*, s.17.

iletişimsel gösterileri elde edebilme olanağına sahiptir. Bu durum da kitle iletişim araçlarının anlamla arasında kurduğu ilişkiyi yok etmiştir.³¹¹

Kitleler sessizliklerinin gücünün farkındandır ve sistem tarafından düşüncelerinin ne olduğu merak edilmektedir. Sistem bu merak doğrultusunda kitle iletişim araçları aracılığıyla anket, referandum, test vb. sondajlamalar yaparak kitlelere sorular yöneltmektedir. Ancak bu uygulama temsil sisteminin mantığından daha ziyade hipergerçek sistemin mantığı ile gerçekleştirilmektedir. Kitleler ise bu denli toplumsallaştırma çabalarına sessiz kalmaktadır. Ancak bu sessizlikleri pasif bir nitelik taşımamaktadır. Kitleler bu tavırları ile kendileri adına konuşulmasını yasaklamaya çalışmaktadırlar.³¹²

Sistem, kitleleri anlamlandırabilme ve onları toplumsalın içerisine dahil edebilme adına anlamı önemsemiş ve süreç içerisinde daha çok anlam üretme gayreti içerisine girmiştir. Ancak kitleler bu çabayı önemsiz hale getirmek için üretilen bütün anlamları yutmaktadır.³¹³

Kitleler, sistem tarafından sürü gibi nitelendirilmektedir ve kitle iletişim araçları aracılığıyla laboratuvar koşullarında yapılan deneylere benzer eylemlere maruz kalmaktadırlar.³¹⁴

Baudrillard sistemin, kitleleri sürekli olarak haber akışı sağlayarak toplumsala dahil etme çabasını nafi bir uğraş olarak değerlendirmiştir. Haberin içeriğine karşı kayıtsız kalan kitleler, toplumsala dahil olmak yerine, kitle ruhuna/enerjisine daha çok yaklaşmaktadırlar.³¹⁵ Kitleler ayrıca sistemin ürettiği mesajlara karşılık kendine has alt kodlar oluşturmakta ve üretilen bu kodlar yeni yorumlamalar sonucunda farklı anlamlar yaratabilmektedir.³¹⁶

Genellikle kitle iletişim araçlarının kitleleri çok yoğun bir şekilde etkisi altına aldığı dile getirilmektedir. Ancak Baudrillard'a göre kitlelerin iletişim kapasitesi ve gücü, kitle iletişim araçlarından oldukça fazladır.³¹⁷ İletişim sürecinde kitle iletişim araçları

³¹¹ Baudrillard, **Metinler ve Söyleşiler**, s.44.

³¹² **A.e.**, s.50.

³¹³ **A.e.**, s.53.

³¹⁴ **A.e.**, s.54.

³¹⁵ **A.e.**, s.29.

³¹⁶ **A.e.**, s.51

³¹⁷ **A.e.**, s.44.

ve kitleler eşit öneme sahiptirler. Baudrillard bu eşitliği “*mass(age) is message*” şeklinde formüle etmiştir.³¹⁸

Baudrillard ortaya koyulma amaçları ile eylemleri arasında tezatlık olan yapıları “kanseri yorumlama sistemleri” olarak adlandırmıştır. Bu tanımlamasına örnek olarak bilgi, kültür, üretim, haber vb. alanlar gösterilebilir. Medya sistemleri, uzun dönemdir amacından uzaklaşıp kullanım değerini yitirmeye başlamıştır. Gerçek amacını yitiren kitle iletişim araçlarının günümüzdeki temel gayesi, bütün varlığı ile sistemin yönlendirmesiyle kitleleri anlamaktadır. Kanseri yorumlama sistemlerinin panzehiri ise yine kitlelerin kendisidir.³¹⁹

İletişim araçları aracılığıyla çift yönlü iletişim kuramama durumunu kitlelerin en sevdiği iletişim kurma durumudur. Günümüzde kitleler, kitle iletişim araçları tarafından değil, kitle iletişim araçları kitleler tarafından yönlendirilmektedir. Özellikle kitlelerin sondajlar aracılığıyla yönetilen sorulara sistemin istediği şekilde yanıt vermesi, kitleleri daha da anlaşılabilir kılmaktadır.³²⁰

Kitlelerde şüphe uyandıran ve sonuçları kesin olmayan kamuoyu yoklamalarının sonuçları da kitlelere iletişim araçları aracılığıyla iletilmektedir. Ancak iletilen bu sonuçlar, kitleler açısından bir önem taşımamaktadır. Kitlelerin niteliksel yapısı her şeyi izleyen, kısa süreliğine hatırlayan/ belleğe atan fakat hiçbir şeye inanmayan bir ekran şeklindedir.³²¹

Bu dönemde kitlelerin sessizliği ile birlikte haberler de sessizleşmeye başlamıştır. Baudrillard’a göre haberler kitlelere bilgi sunmamakta, kitleler ise haberlerin içeriği ile ilgilenmemektedir.³²²

Haber ve kitle bu anlamda birbirlerini sürekli beslemektedir. Nicelik açısından haberler artmakta fakat niteliksel bir mevcudiyetleri bulunmamaktadır.³²³ Medya sistemleri, kitlelerin haberden daha ziyade gösteri talep ettiğinin farkındadır. Ayrıca kitleler de kitle iletişim araçlarını ciddiye almamaktadır.

³¹⁸ A.e., s.44

³¹⁹ Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, s.15.

³²⁰ A.e., s.111.

³²¹ A.e., s.111.

³²² Jean Baudrillard, **Baştan Çıkarma Üzerine**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s.115.

³²³ Poster, a.g.e., s.211.

Baudrillard'a göre kitle iletişim araçları ile iletilen içerikler ile sağlıklı bir iletişim ortamı sağlanamaz. Ancak ağ sisteminin sağladığı etkileşimler oluşturulabilir.³²⁴ Bu noktada Baudrillard izleyicinin salt izleyici olarak kalmasını önemsemektedir. Kitle iletişim araçları aracılığıyla kitleleri toplumsala dahil etme çabası boş bir çabadır.

Hegemonyanın iletişim araçları aracılığıyla ifade etmeye çalıştığı tüm akıl yürütme biçimleri, hegemonyanın alt üst olmasıyla sonuçlanmaktadır. İletişim sistemleri içerisinde ifade edilen kesin söylemler artık geçersizdir. Bundan böyle yanılsamaların ve kararsızlığın egemenliği söz konusudur.³²⁵ Günümüzde özne yani sistem, eleştirilebilme özelliği taşımakta, eleştirilmekçeye ciddiye alınmamak ise nesnelere özgü bir hak olmaya başlamıştır.³²⁶

Bir yanda dokunulmazlığı elinde bulunduran mikro toplum yani hegemonya, bir yanda ise siyasetten izole olmuş makro toplum denilebilecek kitleler vardır.³²⁷ Bu düzlemde ise mikro toplumun yok olduğu görülmektedir. Temsil noktasında herhangi bir işlevi kalmayan mikro toplum; yolsuzluk, skandallar vb. hikayeler yaratarak makro topluma kendisini güldürmektedir.³²⁸ Ağlar içerisinde yer alan kitleler temsil edilip edilmemeyi sorun olarak görmemektedir. Etkileşim alanında yer alan kitlelerin toplumsal örgütlenme ve siyasi veya ahlaki değerleri önemsemesi söz konusu değildir.³²⁹

Baudrillard, kitlelerin siyasi iradeyi reddederek, toplumsala dahil olmama isteğini önemsemektedir. Bu noktada sessizlik hakkını kullanan kitleler anlamlı bir özgürlük şekline sahiptirler.

Daha önceki dönemlerde kitle iletişim araçları ile var olan ilişkisinde edilgen role sahip olduğu düşünülen kitleler, günümüzde etkin özelliklere sahiptir. Baudrillard, bu duruma örnek olarak Lady Diana'nın ölüm olayını göstermiştir. Diana, kamusal ve özel alanın simgesi olarak iletişim araçları aracılığıyla sunulduğunda, kitleler tarafından ilgiyle karşılanmış, hatta kitlelerin istekleri doğrultusunda olayların akışı değiştirilmiş ve kitlelere uygun olarak tasarlanmıştır.³³⁰

³²⁴ Baudrillard, **Bir Parçadan Diğerine-François L'yonnet ile Söyleşi**, s.79'dan Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.217.

³²⁵ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, 93.

³²⁶ **A.e.**, s.94.

³²⁷ Jean Baudrillard, **Tam Ekran**, Çev. Bahadır Gülmez, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.86.

³²⁸ **A.e.**, s.87.

³²⁹ Baudrillard, **İmkânsız Takas**, s.107.

³³⁰ **A.e.**, s.140.

Modern dönemde sistem, kitleleri doğrudan katılım sürecinden uzaklaştırmış, temsiliyet sürecine dahil etmiştir. Tarihsel süreç içerisinde burjuva sınıfının yükselişe geçmesini sağlayan temsil sistemi, günümüzde etkisini bir hayli yitirmiş durumdadır. Siyaset yapmanın bir meslek haline dönüşmesi, temsiliyetin salt isim olarak kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle egemenliğin üstten alta dikte edildiği ve mesajın kitle iletişim araçları tarafından kodlandığı, alıcı tarafından çözümlendiği görüşü etkisizdir.³³¹

Mikro ve makro sistem arasında enformasyon akışının hızlanması, kitlelerin haberleri doğrudan analiz edememesine neden olmaktadır. Böyle bir durumda ise mikro yapının, kitleleri istediği bir duruma ikna etmesi olanaksızdır. Yaşadığımız çağda trend haline gelen video oyunları ise siyasetçileri sıklıkla kullandıkları birer araç haline gelmiştir. Bu dönemde neredeyse herkes ağ içerisinde görünür olmayı amaçlamaktadır. Siyasilerin söylemeyi amaçladıkları görüşleri değil, siyasi figürün görüntüsü kitlelerin ilgisini çekmektedir.³³² İletişim araçları ve ağlarda yer alan siyasi figürleri salt görüntü olarak değerlendiren kitleler, en iyi performansı sergileyen figürleri görmeyi arzu etmektedir. Bu istek ise siyasi gelişmeler ile aydınlardan çok gösteri insanlarının uğraşması sonucunu doğurmuştur. Gerçek anlamını kaybeden temsiliyetin sonucunda siyasi figürler ve iletişim araçları, sistem bünyesinde gösterge haline getirilerek evrensel boyutta dolanımına sokulmaktadır.

Böyle bir ortamda kaynağı belli olmayan söylevler, toplumsalın güncel kalması adına hızla yayılmaktadır. Bu yayılım kitle iletişim araçları ve ağlar aracılığıyla salt kendi içerisinde sınırlı kalmamakta, evrensel düzeye ulaşmaktadır.³³³ İletişimsel düzeyde çift yönlü bir etkileşimin yok oluşu ise kitle iletişim araçları aracılığıyla sunulan haberlerin anlamsızlığı, iletişim araçlarına karşı direnç ve kitlelerin kayıtsız kalışına neden olmaktadır.³³⁴

Baudrillard'ın kitle iletişim araçları kuramı, kitlelerin gelen mesajlara karşı edilgen olmadıkları ve edilgenlik rolü yaptıklarında bu durumun bir simülasyon oluşu fikrine

³³¹ Baudrillard, **İlahi Sol**, s.98.

³³² **A.e.**, s.100.

³³³ **A.e.**, s.106.

³³⁴ Jean Baudrillard, **Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği**, Çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015, s.84.

dayanmaktadır. McLuhan³³⁵'ın, kitle iletişim araçlarının kitleleri şekillendirdiği görüşüne Baudrillard radikal şekilde karşı çıkmaktadır.³³⁶ McLuhan'ın cool bir kültürel dönemi kapsayan 'the medium is the message' formülü, Baudrillard'a göre araçların bütün mesajları yok ettiği ve anlamların ortadan kalktığı bir sistemi ifade etmektedir. Anlamdan yoksun bırakılan içerikler, iletişim araçları tarafından şekillenerek kitlelere sunulmakta, kitleler ise hiçbir seçim yapamadıkları gibi mesajın anlam boyutunu da umursamamaktadırlar.³³⁷ Bu noktada ise büyülenmenin anlamama ile doğru orantısı mevcuttur. Anlam ile ilgilenmeyen kitleler için kitle iletişim araçları büyüleme güçleri ile etki yaratabilmektedir.³³⁸

Mikro yapı, kitlelerin sisteme dahil olmasını ve istediği eylemi yerine getirmelerini arzulamaktadır. Ancak özne, nesneyi yönlendirmeyi amaçlarken ironi ile karşılaşmaktadır.³³⁹ Toplumsal sistem ve siyaset meşrutiyet alanını kaybettiğinden dolayı belirli işlevlere sahip (haber, bilgi verme vb.) iletişim araçları, kitlenin taleplerine uygun olarak ürettikleri içeriklerde anlamı yok etmiş ve gösteriler sunmaya başlamıştır.³⁴⁰ Baudrillard'a göre McLuhan'ın medya kuramı önemli bir niteliğe sahiptir. Fakat Baudrillard, McLuhan'ın kitle iletişim araçları aracılığıyla insanların birbirlerine daha yakınlaşacağı ve özgürlük alanlarının medya aracılığıyla yaratılacağı görüşüne karşı çıkmaktadır. Düşünürü göre McLuhan, medyanın sosyal tarihini yanlış bilmektedir.³⁴¹ Baudrillard'a göre iletişim araçları tek yönlülükleri nedeniyle kitlelere yanıt hakkı tanımamakta ve iletişimsizlik üretmektedir. Ona göre:

³³⁵ Marshall McLuhan & Quentin Fiore, **Yaradığımız Medya: Medyanın Etkileri Üzerine Bir Keşif Yolculuğu**, Çev., Ünsal Oskay, İstanbul, Merkez Kitaplar, 2005, s.68.

³³⁶ Jean Baudrillard, "Binyılın Sonu ya da Gerisayım", Çev., Özgür Emir, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Cilt 3, Sayı 10, 2000, s.181.

³³⁷ Baudrillard, **Sessiz Yığınların Gölgesinde veya Toplumsalın Sonu**, s.36.

³³⁸ **A.e.**, s.36-37.

³³⁹ Adanır, **a.g.e.**, s.17.

³⁴⁰ Maximilian Runge, **Zwischen Welt- und Kultursicherung Erkenntnis und Sozialität vor dem Hintergrund kritischer Mythen-theorien bei Adorno, Horkheimer und Baudrillard**, Kiel, Bachelorarbeit, 2015, s.27-28'den Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.227.

³⁴¹ Mike Gane & Michael Gane, **Baudrillard's Bestiary: Baudrillard and Culture**, y.y., Psychology Press Ltd., 1991, s.49'dan Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.44.

“Medyanın hala tek taraflı, tek yönlü ve kaynağı dışarıda olan bir sistem olduğunu düşünüyorum. Kitleler, medya ile var olan ilişkilerinde hep sessiz konumdalar. Medya bu sessizliğe hep olumsuz ve aşağılayıcı bir anlam vermiştir... (Ancak) kitlelerin sessizlikleri bir çeşit güç, olağanüstü bir yanıt ve muazzam bir stratejidir. Bu sessizlik stratejisi anlama, büyük manipülatif sistemlere, politikaya ve toplumsala son vermenin bir aracıdır... Kitleler medya tarafından manipüle edilmezler gerçekte kitleler kaybolmak için medyayı kullanırlar. Bu durum medya aracılığıyla yok olabilme stratejisidir... Kitleler aşırı anlamı ve bilgiyi reddederek gösteri ve eğlenceyi talep ederken özünde sistemi alaşağı etmenin yolunu bulmuşlardır.”³⁴²

Baudrillard’a göre yaşadığımız dönemde duyarlılıktan arındırılmış kitleleri tekrar harekete geçirebilmemin tek yolu nihilizm ilkesidir:

“Egemenliğini kabul ettirmiş sistemlerde nihilist olmak, bu alaycılık ve şiddet çizgisini sistemin kaldırabileceği en uç noktaya kadar taşıyarak, sistemi, bu meydan okuma eylemine ölerik yanıt vermeye zorlamak anlamına geliyorsa o zaman, tıpkı bu işi silaha sarılarak yapan başkaları gibi, ben de kuramsal düzeyde bir terörist ve nihilist olduğumu söyleyebilirim. Bugün başvurabileceğiniz tek silah hakikat değil, kuramsal bir şiddettir.”³⁴³

Kısaca, kitle iletişim araçları tarafından yoğun bir şekilde mesaj akışına maruz kalan kitlelerin, esasında mesajın kendisine ve anlamına yönelik bir beklentisi bulunmamaktadır. Bu durumda kitleyi ilgilendiren iki şey mevcuttur: elde ettikleri gösteriyi izlemek ve bu gösterileri izlerken büyülenmek.³⁴⁴ Yani kitleler aracın büyüleyici yönünü, mesajın anlamına ve içeriğine tercih etmektedir.

Modern sonrası dönemde her şey şeffaflaştırılarak anında görünür kılınmış ve iletişim araçlarının dolanımına sunulmuştur. Bu durum ise -Baudrillard’ın ifadesine göre- ‘müstehecenlik’ oluşturmaktadır.

3.2.1. Baudrillard’ın İletişim Kuramının Temelleri

Daha önce bahsedildiği üzere Baudrillard, gelişmiş toplumların sistematik yapılarını ve sistemin devamlılığını sağlayan etmenlerin işlevlerini kitle iletişim araçlarını merkeze koyan bir analiz yöntemi ile açıklamaya çalışmıştır.³⁴⁵ Baudrillard’ın kitle iletişim kuramının temelinde ‘kod’ kavramı büyük öneme sahiptir. Onun iletişim

³⁴² Jean Baudrillard, “Interview: Game with Vestiges Interview with Salvatore Mele and Mark Titmarsh”, **Baudrillard Live Selected Interviews** içinde, Der: Mike Gane, London and Newyork, Routledge Publish, 1993, s.87-88.

³⁴³ Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, s.220.

³⁴⁴ Ayşen Oluk, “Baudrillard ve Simülasyon Kuramı Üzerine”, **Yom Sanat Dergisi**, Sayı 7, Adana, 2002, s.20.

³⁴⁵ Ozan Otan, “Kuramsal Şiddet Ya da Baudrillard Üzerine Düşünceler”, Adana, **Yom Sanat Dergisi**, Sayı 7, 2002, s.32.

kuramına göre araç, gönderici ve alıcıyı soyut ayrılıklara zorlamaktadır. Yani araç iletişimi deforme etmekte ve kodu gönderici açısından avantajlı hale getirmektedir.³⁴⁶

Böyle bir durumda ise iletişim kavramı önemini yitirmektedir.

Baudrillard'ın kitle iletişim kuramının temelinde iletişim araçlarının tek yönlü oluşu yatmaktadır. Kitlelerin cevap verme olanağını yok eden bu tavır, Baudrillard tarafından kabul edilmemektedir. Ona göre iletişimin simgesel uzamını bozan şey iletişim araçlarıdır.³⁴⁷ Onun yaklaşımında alıcı ve yayıcı birbirlerinden izole edilmiş varlıklarıdır. Bu kavramları bir araya getirmeyi amaç edinen kuramsal çabalar ise yalandan başka bir şey değildir.³⁴⁸

Ayrıca, kodlar genellikle tek bir anlam içeriği ile ele alınmaktadır. Fakat kodların çift anlamlılığı, çok anlamlılığı, gösterge boyutları vb. görmezden gelinmektedir. İletişim kavramına özgü *kodlayıcı-mesaj-kod açıcı* formülü, kodların soyutlanmış görünümü ve kusursuz bir toplumsal değiş tokuşun sağlanmasına imkân sağlayan bilimsel nesnellik noktasından insanlara sunulmaya çalışılmaktadır.³⁴⁹

Baudrillard, gösterge sayısının artırılması ile mesaj ve haber üretiminin de artacağı ve bu sayede de iletişim sürecinin daha kapsamlı hale geleceği düşüncesine de karşı çıkmaktadır.³⁵⁰ Bol miktarda haber üretiminin, daha çok özgürlük alanı sağlayacağını dile getiren hegemonyan yapı, kodu deforme edici yapısal özelliğini gizlemekte ve haber bolluğunun demokrasi için gerekli olduğunu empoze etmeye çalışmaktadır. Lakin böylesi bir durumda insanlar iletişim kurma olanağına sahip değillerdir.

Baudrillard'a göre günümüzde araç kavramı da eski anlamını kaybetmiştir. Çünkü araç, gerçekliğin içinde yayılarak kaybolmuş ve bu durumda da algılanması imkânsız hale gelmiştir.³⁵¹ Ona göre kodlayıcı ve kod açıcı arasındaki bilinen kod oluşumları artık anlam değişikliğine uğradığı için kimin alıcı kimin gönderici olduğu belirsiz hale gelmiştir.

³⁴⁶ Gary Genosko, **Baudrillard and Signs Signification Ablaze**, Routledge Publish, Newyork and London, 1994, s.6.

³⁴⁷ Jean Baudrillard, **Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri**, Çev. Oğuz Adanır & Ali Bilgin, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2009, s.224-225'ten Akt.: Ülhak Çimen, "**Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**", s.241.

³⁴⁸ **A.e.**, s.221.

³⁴⁹ Baudrillard, **Metinler ve Söyleşiler**, s.73.

³⁵⁰ Baudrillard, **Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri**, s.254'ten Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.243.

³⁵¹ Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, s.55-56.

Çağımızda var olan iletişim ve enformasyon alanlarındaki başarının altında toplumsallaşmanın *transtoplum* haline gelmesi vardır. Bu dönemde toplumsal, hep simülasyon durumunda yer aldığından dolayı iletişime fazlasıyla ihtiyaç duymaktadır. İletişimi, toplumsaldan daha toplumsal hale gelen, ilişkileri hiperselleştiren ve çeşitli teknikler ile toplumsalı iyice toplumsal hale getiren toplumsallık şekli olarak ifade edebiliriz.³⁵² Oysa ki toplumsallığın özünde ağ mantığına özgü bir ilişki anlayışı bulunmamaktadır. Baudrillard, hipergerçek toplumda, toplumsalın sınırlarının yok olduğunu dile getirmektedir.³⁵³

Şiddeti görsel hale getirerek sunan iletişim araçları, gerçekliği sanallık sayesinde kitlelerden uzak tutmaktadır. Görsel şiddet ile eylemsel şiddet arasındaki farkı anlamakta güçlük çeken kitleler, eylemsel şiddetin gerçekliğinden izole edilerek, enformasyon ve sanalın şiddetine maruz kalmaktadırlar.³⁵⁴

Günümüzde iletişim anlık devreler aracılığıyla oluşmaktadır. Süreklilik durumu ise iletişim süreci içerisinde yer almalıdır. Süreklilik ilkesinin mevcut olmaması, kitle iletişim araçları açısından felakettir.³⁵⁵ Baudrillard, günümüz iletişim anlayışına karşı kitlelere, bu hıza ulaşma gayreti içerine girmemelerini öğütlemiştir. Ona göre kitlelerin yapması gereken yavaşlığı etkili kılmaktır. Bu yavaşlamanın anlamı ise devinimsizliği, tepkisizliği ve sessizliği hâkim kılan bir yavaşlamadır.³⁵⁶

Baudrillard'a göre günümüz kitleleri hız kavramına büyük önem vermektedir. Yani kitleler anlama sahip haber akışlarının takip etmekten daha ziyade hızla akıp giden haber gösterilerini izlemeyi talep etmektedirler. Ekranların şeffaf olarak nitelendirilen sanallığı içerisinde temsilin sonunun gelmesi gibi imgenin sonu da gelmiştir. Her şey bu düzlemde giderek birbirine benzemekte ve işlevsizleşmektedir. Düşünür bu noktada ironinin gücünü son derece önemsemektedir.³⁵⁷

İzleyicinin ağ sistemleri ile arasındaki ilişkinin temelinde izleyicinin muhakeme gücünü ortaya koyabilecek uzam yok edilmiştir.³⁵⁸ Bu süreçte izleyici artık ekranın

³⁵² Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s.18.

³⁵³ Mark McLennan, *Simulacra and Simulating Policing: Baudrillard and Criminology*, Cilt 13, Sayı 1, International Journal of Baudrillard Studies, 2016, s.2.

³⁵⁴ Baudrillard, *Tam Ekran*, s.99.

³⁵⁵ Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s.19.

³⁵⁶ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s.8.

³⁵⁷ Baudrillard, *Cool Anılar 5 (2000-2004)*, s.16.

³⁵⁸ Kim Toffeetti, *Yeni Bir Bakışla Baudrillard*, Çev., Yetkin Başkavak, İstanbul, Kolektif Kitap, 2014, s.106.

gerisinde kalan birey konumunda değildir; izleyici çeşitli çabalar ile etkileşimin içine çekilmektedir ve içine dalma durumunda bireyler büyülenmektedir.³⁵⁹

Teknoloji ve iletişim sistemlerinin kitleleri gösteriye bağımlı hale getirmesi ve yaşanan olaylara karşı duyarsızlaştırması Baudrillard için büyük bir sorundur. Eleştiri gücü bulunmayan kitleler, bütünsel gerçekliğin içine çekilmektedir ve bu durumda iletişim ile diyalog kurmanın kesinlikle anlamı yoktur.³⁶⁰

Genel anlamda medyanın ilettiği duyarsızlıklardan, özel anlamda da bireysel duyarsızlıklardan kaynaklanan nefretin egemen olduğu iletişimsel şiddetin herhangi bir amacı ve heyecanı yoktur. Bu konuda Baudrillard Bosna Savaşı'nda yaşanan olaylara karşı kitlelerin verdiği tepkiyi örnek göstermiştir. Bosna Savaşı'nda ölen bir kadının cesedine karşı ekranlardan her şey normalmiş gibi bakılmıştır. Bu durumda herhangi bir acıma veya yas söz konusu değildir.³⁶¹

Sanal mantıkta herhangi bir olayın zihinsel anlamda yeniden düşünülmesi mümkün kılınmamaktadır. İletişim araçları ile sunulan görüntü yeniden canlandırma mantığına göre değil, görsel tüketim ve dekodaj mantığına göre çözülmektedir.³⁶² Dolayısıyla yeniden düşünme mantığını yok sayan imgeler ile gerçekliğe ulaşabilmemiz olanaksızdır.

İletişim araçları özellikle savaş gibi toplumsal konuların etkilerini ve gerçekliklerini farklı bir gerçeklik boyutuna taşımaktadır. Medyatik sistemler aracılığıyla savaş, enformasyon temelli bilgi akışına dönüştürülmektedir.³⁶³ Özellikle Körfez Savaşı esnasında kitleler, medyanın bilgi rehineleri konumuna gelmişlerdir. İnsanların tepkilerini ölçmeye yarayan sondaj teknikleri, borsa gibi sürekli değişkenlik göstermiştir. Medya tarafından aralıksız iletiye maruz bırakılan kitleler 'paradoksal sarhoşluklar' yaşamıştır.³⁶⁴ Bu dönemde kitleler, terör dengesinin belli olduğu soğuk savaşlardan ve çatışma şiddeti belirgin olan sıcak savaşlardan kopartılarak sanal savaşın seyrine bırakılmıştır.

³⁵⁹ Jean Baudrillard, **Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik-1**, Çev., Elçin Gen & Işık Ergüden, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s.162.

³⁶⁰ Toffeletti, **a.g.e.**, s.106.

³⁶¹ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, s.173.

³⁶² Baudrillard, **Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği**, s.72.

³⁶³ Gary Genosko, **Baudrillard And Signs: Signification Ablaze**, Newyork and London, Routledge Publish, 1994, s.99.

³⁶⁴ Baudrillard, **The Gulf War Did Not Take Place**, Çev. Paul Patton, Indiana University Press, 1995., s.24-25.

Baudrillard'a göre medya aracılığıyla aşırı miktarda bilgi sunulmakta ve alıcı tarafından verilecek yanıtlar ise engellenmeye çalışılmaktadır. Gerçekliği hipergerçeklik boyutuna geçiren kitle iletişim araçları, sunduğu tüm gösterimlerdeki referans ve kaynakları yok etmektedir.³⁶⁵ Anlamın aşırılaştırılması ve aşırılaştırılarak yayınlanması, anlamın yok olmasına neden olmaktadır. Daha önceki dönemlerde kendiliğinden oluşan anlamlar, yerini günümüzde medya tarafından yaratılan anlamlara bırakmıştır. Kitle iletişim araçları tarafından üretilen olaylar çok hızlı bir şekilde dolaşıma girmektedir ki böylesi bir durumda anlamın yanılması mümkün hale gelmemektedir. Baudrillard'ın ifadesine göre "anlam, ekran sayesinde sıvılaşarak ayna evresini devre dışına itmiştir."³⁶⁶

Baudrillard'a göre anlam aşırılığı yaşayan ve gerçek görüntü ebatlarına uymayan her şey müstehcendir.³⁶⁷ Ve bu müstehcen görüntüler, simülasyon mantığına uygun hale getirilmiş ve birer simülakra dönüştürülmüştür.

Kısaca belirtmek gerekirse, yaşadığımız dönemde gerçekliğin fazlası gerçeğin, haberin fazlası haberin ve aynı zamanda iletişim fazlalığı ise iletişimin yok olmasına neden olmaktadır.³⁶⁸

"Enformasyonun fazlalığı enformasyona denk düşecek hiçbir şey üretmez ki bu durumda dezenformasyon ortaya çıkar. İletişimin fazlalığı iletişime denk düşecek hiçbir şey üretmez ki bu durumda entropi ortaya çıkar. Bilginin fazlalığı bilgiye denk düşecek hiçbir şey üretmez ki bu durumda büyük belirsizlikler ortaya çıkar. Yani her şeyin aşırılığı değeri ve anlamı bozmaktadır."³⁶⁹

Baudrillard her şeyin anlamından ve gerçekliğinden koparıldığı bu duruma karşı kitlelere, anlam üretiminin engellenmesine yönelik çaba içerisine girmelerini tavsiye etmektedir.³⁷⁰

İletişimin mantığı da günümüzde değişime uğramıştır. Yani temel iletişim şeması tersine dönmüş ve bu durumda da mesaj kaynaktan alıcıya değil, alıcıdan kaynağa

³⁶⁵ Poster, **a.g.e.**, s.7.

³⁶⁶ Baudrillard, **Interview: Game with Vestiges Interview with Salvatore Mele and Mark Titmarsh**, s.84.

³⁶⁷ Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, s.74.

³⁶⁸ Baudrillard, **El Asesinato de lo Real en La Ilusión Vital**, Madrid, Siglo Veintiuno de España Editores, 2002, s.56-57'den Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.260.

³⁶⁹ Baudrillard, **The Intelligence of Evil or the Lucidity Pact**, s.192.

³⁷⁰ Jean Baudrillard, **Karnaval ve Yamyam**, Çev., Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012, s.50.

gönderilmektedir. Ayrıca olgular haber haline gelmeye başladıkları anda bilgisel niteliklerini kaybetmektedirler.³⁷¹

Gerçekliğin giderek azalmasındaki en büyük sebep ise kitle iletişim araçlarının saydam görüntüler aracılığıyla karşımıza çıkmasıdır.³⁷² Eleştiri gücünü yitirmiş kitlelere simülatif gerçeklikler, gerçeklik olarak yansıtılmaktadır. Dijital teknolojiler ve telekomünikasyon sistemleri, insanların sanallaşmasına neden olmaktadır.³⁷³

Baudrillard'a göre yaşamakta olduğumuz çağda yaşanan olaylar, gerçekte yaşanmamaktadır. Canlı yayın mantığı içerisinde üretim ve dağıtımın eş zamanlı olarak gerçekleşmesi, olayların gerçekten yaşanmasını engellemektedir. Canlı yayın sistemi haberleri ilk olarak tözlerinden ayırmakta ve haberlerin eşzamanlılık yörüngesine oturtularak tarihsel değeri yok edilmektedir.³⁷⁴

Haber sunucularının sunum tarzlarında da belirgin değişiklikler mevcuttur. Daha önceki süreçlerde sesleri cümlelerin sonuna kadar yükselen sunucuların, günümüzde sesleri yapay nitelikler taşımaktadır.³⁷⁵

İzleyiciler sinema, fotoğraf ve resimden farklı olarak video görüntüleri ve bilgisayar ekranları ile karşılaştıkları zaman, ekran ile farklı bir bağ oluşturmaya başlamaktadırlar.³⁷⁶ Bu durum Baudrillard'a göre McLuhan'ın ifadesi olan "dokunabilir karşılıklı etkileşim" ilişkisinin aynıdır. Akışkan görüntü içerisinde dahil edilen izleyici, görüntüyü istediği şekilde değiştirebilme olanağına sahiptir. Bu nedenle ne gerçek anlamda bir görüntüden ne de gerçek metinlerden bahsetmek mümkün değildir. Sanallaşma nesneye özgü yanılsamalar dünyasından, özenin kendine has yanılsama dünyasına geçilmesini sağlamıştır.

İnsan bedenleri geçmiş dönemlerde geleneksel anlamdaki nükleer enerjiye maruz kalırken, günümüzde aralıksız olarak kitle iletişim araçlarının, göstergelerin, kodların, ağların ışmasına maruz kalmaya başlamıştır.³⁷⁷

³⁷¹ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, s.183.

³⁷² **A.e.**, s.43.

³⁷³ **A.e.**, s.44.

³⁷⁴ Baudrillard, **Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği**, s.116.

³⁷⁵ Baudrillard, **Cool Anılar 3-4 (1990-200)**, s.165.

³⁷⁶ Baudrillard, **Tam Ekran**, s.163.

³⁷⁷ **A.e.**, s.28.

Baudrillard, görünürden daha görünür olma durumunu “müstehcenlik”; görünmeyenden daha görünmez olma durumunu da “sır” olarak nitelendirmiştir.³⁷⁸ Yaşanan olaylar ise müstehcen olma çabası içerisinde, gerçeklilerden uzaklaşmaktadır. Yani gerçeklik boyutunu aşan her gösterge müstehcen nitelik taşımaya başlamaktadır.³⁷⁹

Artık araç ve iletinin birbirinden izole edildiği ikinci basamak simülasyondan, göstergenin ekonomi politikğine geçilen ve araç ile iletinin ayrılmasının imkânsız hale geldiği üçüncü basamak simülasyon aşamasına geçilmiştir. İletinin var olduğu süreçler *hot (sıcak)* bir süreç olarak nitelendirilirken, aracın iletiye dönüştüğü an ise *cool (soğuk)* bir süreç olarak nitelendirilmektedir.³⁸⁰

3.2.2. Haber Kavramının Anlam ile Arasındaki İlişki

Baudrillard’a göre sistem, kitlelere toplumsallaşmanın iletişim araçları ile gönderilen iletiler ile ilgilenmek anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Sistem içerisinde iletişim araçlarına ilgi göstermeyen bireyler, toplumsallaşmamış gruplar olarak nitelendirilmektedirler.³⁸¹ Bu esnada haberler de gerçek niteliğini kaybetmekte ve müstehcenleşmektedir. Aşırı haber sunumu bir yönüyle insanları elektrik ile idam etmeye benzemektedir.³⁸²

Baudrillard’a göre haberin anlam ile kurduğu ilişki, toplumun sanrısı olmaya başlamıştır. Haber hem anlamsızlığı işlemekte hem de toplumsal olguları ortadan kaldırmaktadır. Ona göre bu duruma sebep olan iki ana unsur vardır:

Bunlardan ilki; haber kavramı artık iletişim oyunu içerisinde yok olmuştur. Haber, bir anlam üretmekten daha ziyade içinde bulunduğu anlam üretme oyununda yok olmaktadır. Haberin simülakrını aktif halde tutabilme adına büyük bir efor sarf etmektedir. Buradaki amaç ise gerçeklikten yoksun simülasyon sürecinin devamlılığını sağlamaktır.³⁸³ Gerçeklik niteliğine sahip olmayan sistem, devamlı olarak imge ve gösterge üreterek gerçeklik görüntüsü vermeye çalışmaktadır.³⁸⁴ Kitle

³⁷⁸ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s.71.

³⁷⁹ *A.e.*,72.

³⁸⁰ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s.44.

³⁸¹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s.119.

³⁸² Baudrillard, *İlahi Sol*, s.130.

³⁸³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s.120.

³⁸⁴ *A.e.*, s.121.

ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi anlamdan yoksun araç ile biçimden yoksun bir kitlelerin yarışı olarak değerlendirmek gereklidir.³⁸⁵

İkinci olarak ise; iletişimin devasallığı ile haberin çok anlamlılığı, toplumsalın deformasyonunu engelleyememektedir. Yani kitle iletişim araçları esasen toplumsallaşmayı sağlamayı amaçlamamaktadır.³⁸⁶ McLuhan'ın "the medium is the message" ifadesi ile değerlendirecek olursak, günümüzde hem anlam dem de araç kaybolup gitmiştir.

Baudrillard'a göre daha önceki zamanlarda inanılabilecek nesnelere ve ideolojiler mevcuttu fakat şu an içinse onlar çoktan ortadan kaybolup gitmişlerdir. Bu düzlemde inanç kaynaklarımız, aşkınlıklara dayalı haberler olmaya başlamıştır.³⁸⁷

Sistem açısından, iletişim araçları aracılığıyla sunumu başarılı bir şekilde gerçekleştirilen tek şey hipergerçekliktir. "The medium is the message" formülü analiz edildiğinde ise ortaya çıkan sonuç ne iletinin ne anlamın ne de aracın olmadığıdır. İletilerin ve aracın ortadan kaybolmasına ve iletişim olgusunun da yok oluşuna sebebiyet vermektedir.³⁸⁸ Ortaya çıkan bu durum, anlamın gerçeklik boyutundan uzaklaşarak yok olmasını sağlamıştır.

Ayrıca, Baudrillard'a göre yaşadığımız dönemde olaylar çarpıcı şekilde hızlanmaya başlamıştır ve iletişim araçları hem bu hızın sebebi hem de bu hızdan en çok etkilenen mekanizmadır. Hızın etkisiyle oluşan aşırı haber akışı ise kitleleri bilinçlendirmek yerine, onların daha çok içlerine kapanmalarına neden olmaktadır.³⁸⁹ Ona göre henüz olaylar yaşanmadan evvel, bilgi ve gerçeklik farklı bir boyuta taşınmakta ve simülatif bir görüntü sunulmaktadır.³⁹⁰

Günümüzde nasıl ki nesnelere kendinden önce var olan nesnelere ile bir ilişkisi kalmadıysa, iletişim araçlarının ve ürettiği haberlerin de gerçeklik olgusu ile bir ilişkisi kalmamıştır.³⁹¹ Böylesi bir durumda hem nesnelere hem de haberler bir kurgu haline

³⁸⁵ A.e., s.126.

³⁸⁶ A.e., s.122.

³⁸⁷ Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, s.172.

³⁸⁸ Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, s.124.

³⁸⁹ Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, s.116.

³⁹⁰ A.e., s.117.

³⁹¹ Baudrillard, **Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm**, s.111.

dönüşmektedir. Gerçeklik, yalın unsurlara bölünerek düzenlenmekte ve yeni bir gerçeklik boyutunda tekrar kitlelere sunulmaktadır.

Kitleler, haber programları aracılığıyla sunulan haberlerden bir şey öğrenememektedirler. Haber formatları içerisindeki anlam yok olmakta, mutlak hız döngüsü içerisinde ise olaylar değerini yitirmektedir.³⁹² Baudrillard'ı “tarihin sonu” düşüncesine götüren ana etken, haber mantığının çarpık hale gelişidir. Çünkü haberler, olayların tarihinin kökenlerinden koparılmasında büyük bir sorumluluğa sahiptir. Böylesi bir düzenekte, olaylar gerçekliklerinden bağımsız hale getirilerek eş anlı üretilip tüketilmektedir. Günümüzde, olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi mevcut değildir. Medya, üretmiş olduğu hipergerçeklikle tarihi istediği şekilde sunmaktadır.³⁹³ Olay sayısı arttıkça anlam sayısı da artmakta, olay sayısı tek olsa bile iletişim araçlarının çeşitliliği nedeniyle olayların anlamları da çeşitlenmektedir.³⁹⁴

Kitle iletişim araçları ile sunulan olayların anlamını ve gerçekliğini analiz edebilmek için gereken zaman kitlelere sunulmamaktadır. Böylesi bir ortamda ise kitlelerin, olayların oluşumunu ve gerçekliğini aynı anda anlayabilmeleri imkansızdır. Kitleler anlama hâkim olmak istediklerinde görünüşleri; görünüşlere hâkim olmak istediklerinde ise anlamı dışlamaktadırlar.³⁹⁵

İletişim araçları ile dolayımlanan haberler devreye girer girmez komediye dönüşmekte ve izler kitle, olayları haber komedisi şeklinde takip etmektedir. Bir gösteri haline dönüşen olaylara karşı alaycı ve şüpheli yaklaşımımız, haberlerin anlamlarına teslim olmamızı engellemektedir.³⁹⁶ Haber takibi ve olayların saydamlaştırılarak oynlaştırılması, kitleler için değer yargısı oluşturmamaktadır.

3.2.3. İletişim Araçları Aracılığıyla İletişimsizlik Üretimi

İletişim sürecinin içerisinde karşılıklılık, sırayla konuşma eylemi var olduğunu göz önüne alırsak; iletişime karşıt olmayı, yanıt alamamayı ve iletişimsizlik üretmeyi kitle iletişim araçlarının ana özellikleri olarak ele alabiliriz.³⁹⁷ Baudrillard'ın göre iletişim

³⁹² Eroğlu, **Baudrillard'ı Okumak**, s.76.

³⁹³ Jean Baudrillard, “The End of the End Interview with John Johnston”, **Baudrillard Live Selected Interviews** içinde, Der., Mike Gane, London and Newyork, Routledge Publish, 1993, s.160.

³⁹⁴ Baurillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, s.64.

³⁹⁵ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, s.76.

³⁹⁶ Baudrillard, **Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği**, s.80.

³⁹⁷ Baudrillard, **Gösterge Ekonomi Politigi Hakkında Bir Eleştiri Üzerine**, s.211'den Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.308.

araçlarının günümüzdeki durumu değiş tokuş sürecinin sona erdiğini ve yanıt vermenin yasaklandığını ispatlamaktadır.³⁹⁸ Gerçekliğinden arındırılmış cevap verme eylemselliği, sonucunda değiş tokuş durumunu iletişim araçlarını elinde tutan mikro yapıya bırakmış ve kitle iletişimsel hegemonya oluşturulmuştur. Baudrillard'a göre bu durumda geri bildirimde bulunulması için toplumsal iletişim süreci dengelenmeli ve simgesel değiş tokuşun yeniden kurulması gerekmektedir.³⁹⁹

Günümüz dünyasında kitle iletişim araçları öyle bir sistem kurmuşlardır ki iletişim araçlarıyla iletilen ifadelere kesinlikle cevaplar verilememektedir. Mesaj içeriklerini demokratik hale getirmek, toplumsallaşmayı sağlamak, iletileri yeniden düzenlemek gibi revizyonlar anlamsız çabalaradır.⁴⁰⁰ Bir kitle iletişim aracı örneği olan televizyonların da evlerdeki mevcudiyeti -bir anlamda- denetleme mekanizması anlamı taşımaktadır. Televizyon yapısal olarak izler kitlenin birbirleriyle konuşmasını engellemekte, bireylerin birbirlerinden iletişimsel anlamda izole olmalarına neden olmakta ve kitlelerin soyut hale dönüşmesine sebebiyet vermektedir.⁴⁰¹

Daha önceki dönemlerde iletişim kurma aracı olarak kabul edilen söz, günümüzde bilindik etkisini kaybetmeye başlamıştır. Günümüzde sözün sahip olduğu simgesel güce artık kodlar sahiptir.⁴⁰² İletişimin kod mantığına dönüştürülmesi, yüz yüze iletişimin değerini ortadan kaldırmıştır. Dilbilim ve göstergebilim gibi disiplinler de kodun önemini sahiplenerek yüz yüze iletişimin yok olması yönünde büyük çabalar göstermektedirler.⁴⁰³ Söz, günümüzde değiş tokuş edilebilme özelliğini yitirdiğinden dolayı artık iletişimde simgesel parçalanmalar mevcuttur. Baudrillard'a göre kodlamanın, aşırı kodlamanın ve evrenselleşmenin hüküm sürdüğü dünyada, kapitalist sisteme karşı durabilmek için sözün egemen olduğu değiş tokuş sürecine geçilmesi gerekmektedir.⁴⁰⁴

İletişim araçlarının bundan böyle kitlesel tepkilere neden olabilecek herhangi bir etki alanı kalmamıştır. Yani iletişim araçları aracılığıyla kamuoyunun görüşleri tersine çevrilmemekte ve sınıfsal mücadeleler esnasında iletişim araçları, sistem karşıtı

³⁹⁸ A.e., s.211.

³⁹⁹ Baudrillard, **Metinler ve Söyleşiler**, s.63.

⁴⁰⁰ A.e., s.63-64.

⁴⁰¹ A.e., s.65.

⁴⁰² Baudrillard, **Üretim Aynası Ya da Tarihi Materyalist Eleştiri Yanılsaması**, s.126.

⁴⁰³ A.e., s.127.

⁴⁰⁴ A.e., s.135.

kitlelerin faydasına yönelik kullanılmamaktadır.⁴⁰⁵ Çünkü sistem adına yıkıcı söylemler, iletişim araçları aracılığıyla değişiklere uğratılmakta, içerikleri anlam olarak boşaltılmakta ve bu şekilde kitlelere sunulmaktadır.⁴⁰⁶ Ayrıca günümüzde, önceki dönemlerde önemsenmeyen ve siyasi bir olay gibi nitelendirilmeyen olaylar, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile toplumsal ve tarihi bir anlama ulaşmıştır.⁴⁰⁷ Hipergerçek hale getirilmiş olaylarda yanılısma fazlalığı da yaşanmaktadır.⁴⁰⁸ Kısaca gerçeğin hipergerçeklik haline geldiği modern düzeyde, yanılısamalar da hiperyanılısamaya dönüşmektedir.

Olaylar enformasyon haline dönüştürüldüğünde sıradan bir mantık ile değil, bilinçli bir ardışıklık ile sunulmakta ve bu nedenle yaşanan her olay ertesi gün unutulmaktadır.⁴⁰⁹ Yaşanan her yeni gelişme, haber ve televizyon düzeyinde yaşanılıp tüketilmektedir. Ayrıca televizyon yapısal olarak da soğuk bir iletişim aracı olduğundan dolayı televizyonda sunulan ve tarihsel öneme sahip sıcak gelişmeler ise bu soğukluk aracılığıyla nötr hale getirilmektedir.⁴¹⁰ Böylesi bir düzlemde toplumsal anlamda insani değerlere uymayan en acıklı ve haksız gelişmeler bile sadece ekran boyutunda yansıtılmakta ve kısa süre sonra unutturulmaktadır. İmgenin böylesi durumlar ile gerçek değerini kaybetmesiyle, duyarlılıklar da ortadan kaybolup gitmiştir. Anlama dair her şey *kısa devre* yapmaktadır.⁴¹¹

“Pornografide müstehcen olan yalnızca cinsellik değildir; günümüz haber ve iletişim, iletişim ağları ve devreleri de pornografik bir görünüme sahiptir. Düğmesine basılınca çalışan, her keseye uygun, kullanılılı, kolaylıkla ayarlanabilen, kendisinden değişik şekillerde yararlanılabilen, değişik anlamlar yüklenebilen ve her biçime girebilen nesnelere ve işlevlerde pornografik bir görünüme sahiptir... Müstehcenlik adına ne varsa hepsiyle iletişim alanı içinde karşılaşılabilirsiniz.”⁴¹²

⁴⁰⁵ Baudrillard, **Gösterge Ekonomi Politığı Hakkında Bir Eleştiri Üzerine**, s.215’ten Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard’ın İletişim Kuramı**, s.313.

⁴⁰⁶ Lane J. Richard, **Routledge Critical Thinkers: Jean Baudrillard**, London and Newyork, Routledge Publish, 2000. s.23.

⁴⁰⁷ Baudrillard, **Gösterge Ekonomi Politığı Hakkında Bir Eleştiri Üzerine**, s.219’dan Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard’ın İletişim Kuramı**, s.316.

⁴⁰⁸ Baudrillard, **Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik-1**, s.31.

⁴⁰⁹ Gilbert Adair, **Postmodernci Kapıyı İki Kere Çalar**, Çev., Nazım Dikbaş, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s.71-72.

⁴¹⁰ Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, s.83.

⁴¹¹ Baudrillard, **Bir Parçadan Diğerine-François L’yonnet ile Söyleşi**, s.136’dan Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard’ın İletişim Kuramı**, s.324.

⁴¹² Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, s.88.

Bütünsel gerçeklik imgeye yeni boyutlar kazandırarak onu yok etmiştir. Üçüncü boyut, imgenin yok edilmesi anlamını taşıırken; dördüncü boyutta zamansallık ve mekânsallık ortadan kalkarak sanal bir uzam ortaya çıkmıştır.⁴¹³ Normal şartlarda iki boyutlu olan her şeyde simgesellik mevcuttur fakat boyutların artırılması ya da azaltılması simgeselliği yok etmektedir.⁴¹⁴ Düşünür bu konuda ise fotoğrafın sessizliği ve devinimsizliğinin anlamını vurgulamaktadır. Ona göre sinemadan çok fotoğraflarda saf imgeyi görebilmekteyizdir.⁴¹⁵ Baudrillard'a göre görüntü artık gerçeğin kendisi haline dönüştüğü için imgeyle; hipergerçek haline dönüşen görüntünün ise düş ile ilişkisi mevcut değildir.⁴¹⁶

Günümüzde siyasi amaçlar söz konusu değilse, kitleler için savaşın taşıdığı tek anlam kültürsüzlüktür. Çünkü iletişim araçları aracılığıyla bütünsel gerçekliğin bir parçası durumuna getirilen savaş imgeleri, sistemin arzuladığı şekilde kültürsüzlüğe hizmet etmektedir. Savaş görüntüleri, sistemin istediği formda sanal dolanımına sokulmakta ve bu dolanımda, kitleler savaş görüntülerini yeniden canlandıramadan imgelemi sunulan şekilde kabul etmektedirler. Bu durum Baudrillard'a göre insanlık adına çok büyük bir tehlike anlamına gelmektedir. Sistem insanların ölümlerini oyunsal bir gösteri ve mantıkla sunduğu için, insanlar da ölümleri oyunsal bir mantık ile kavramaktadırlar. Yani insanlık adına çarpıcı şekilde önemli olan toplu ölümler, gerçekliğinden kopartılarak sanal bir oyunun parçası haline getirilmektedir. Baudrillard'ın bu saptaması, çalışmamız açısından da büyük bir önem arz etmektedir.

Bütünsel gerçeklik içerisinde sunulan görüntülerden yola çıkarak, savaşlarda yaşanan gelişmeleri anlayabilmemiz ve bu savaşlara karşı çıkabilmemiz adına kolektif bir bilinç oluşturabilmemiz imkânsızdır. Baudrillard'a göre insanların yaşanan savaşlara karşı tepki göstermemesi, savaşlara karşı ilgisizlerinden kaynaklı değildir. İnsanlar, yeniden canlandırma imkânı verecek imgeler ile ilişkisi kesildiği için kolektif bir direnç sergileyememektedirler.⁴¹⁷

Araç ve sanallaştırılmış imgelerin iletilerden daha önemli olduğu konusundaki en güzel örneklerden biri Baudrillard'a göre, "Ay'a ayak basma" metaforudur. Kitleler Ay'a ayak basma eylemine inanmamalarına rağmen bu konu ile ilgili sunulan görüntüler ilgi ile takip

⁴¹³ Baudrillard, **Bir Parçadan Diğerine-François L'yonnet ile Söyleşi**, s.96'dan Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, s.205.

⁴¹⁴ **A.e.**, s.97.

⁴¹⁵ **A.e.**, s.131.

⁴¹⁶ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, s.17.

⁴¹⁷ Baudrillard, **Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği**, s.73.

etmişlerdir. Yani kitleler Ay'ı izlemekten daha ziyade, Ay'ı gösteren ekranları izlemişlerdir.

Baudrillard'a göre yüksek teknoloji aracılığıyla imgenin kusursuz hale getirilmesi, izler kitlenin yararına gerçekleştirilen bir eylem değildir. Yüksek çözünürlük ve sanal gelişmeler, imgenin kusursuz hale gelmesini sağlamakta ve bu durum da yanılsama ile imge ilişkisini yok etmektedir.⁴¹⁸ Hipergerçeklik, ayrıca imgeyi "an" kavramı içerisine hapsetmektedir. An kavramı ise imgeyi kendi döngüsüne dâhil etmiş ve geçmiş-gelecek ilişkisi içerisindeki yanılsamaları da yok etmiştir. Baudrillard'a göre imgenin içinden yok edilen yanılsamaların sorumluları ise büyük ölçüde kitle iletişim araçlarıdır.⁴¹⁹ Geleneksel anlamından kopartılan imge ve iletişim sürecinde, simülasyon egemenliği hakimdir.

Baudrillard'a göre hipergerçeklik, gerçeküstücülük anlamına gelmemektedir. Hipergerçeklikte amaç; verilen iletileri aşırılaştırmak ve yaşanan durumları değiştirerek sunmaktır.⁴²⁰ Böylesine bir süreç içerisinde de izleyici açısından önemli olan, gösterilerin yinelenerek sunulmasıdır. İzler kitle, olayların neden ve sonuçları ile ilgilenmemektedir.⁴²¹

Simülasyonun kitleleri etkileme kapasitesi ise gerçeğine göre her zaman daha fazladır. Yaşanan nükleer kazalarda bile felaketlerin gerçek etkileri sunulmamaktadır. Meydana gelen olaylar, sürekli olarak haber ağları içerisine dâhil edilmekte ve moleküler düzeyde izler kitleye sunulmaktadır.⁴²² Yaşanan felaketlerin etkisi geçse dahi, simülasyonun devam edebilmesi adına felaketlerin hala devam ettiği düşüncesi empoze edilmektedir.

Kitle iletişim araçları aracılığıyla dolayımlanan haberler, ışık hızı ile sürekli yer değiştirmektedir. Bu hızlılık durumu ise haberlerin uzamsal anlamda değişmesine ve gerçekliğin yok olmasına neden olmaktadır.⁴²³

İzler kitle, simülasyon evreninde zihinsel evrenlerinden uzaklaştırıldıkları için yaşanan gelişmeleri anlama, unutma gibi eylemleri salt görüntüler düzeyinde gerçekleştirememektedirler. Yani Ermeni Olayı, Nazizm gibi katliamlar medyatik evrene ait olaylardır.⁴²⁴

⁴¹⁸ A.e., s.29.

⁴¹⁹ Burcu Özcan, "Postmodernizmin Tüketim İmajları", Cilt 17, Sayı 1, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elâzığ, 2007, s.271.

⁴²⁰ Baudrillard, **Baştan Çıkarma Üzerine**, s.41.

⁴²¹ Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, s.43.

⁴²² A.e., s.89.

⁴²³ Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, s.22.

⁴²⁴ Baudrillard, **Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme**, s.96.

Teknoloji ve sanallığın sağladığı en görkemli faydalardan biri ise özel efektlerdir. Özel efektler aracılığıyla her yaşanan olay işlemsel bir görünürlük ve çekicilik kazanmaktadır. Kısaca özel efektler, simülasyonun egemenliğini pekiştirmesi açısından önemli araçlardır.⁴²⁵

Kitlelerin savaş gibi toplumsal olayları analiz edebilmesi ve kolektif bir direnç oluşturabilmesi için dolayımlanan görüntülerin savaş veya felaket görüntülerinden farklı olması gerekmektedir. Aksi halde kitleler muhakeme gücünü kaybeder.⁴²⁶

“Şiddetin sıradanlaştığı savaşa bir de görüntülerin sıradanlaşmış şiddeti eklenmektedir. Teknik açıdan sanal bir şeye dönüşen savaşa bir de imgelerin sayısal sanallığı eklenmektedir.”⁴²⁷

Baudrillard’a göre televizyon, sinema, bilgisayar gibi ekranlar aracılığıyla salt hipergerçeklik sunulmaz, ayrıca sunulan bu hipergerçekler kitlelerin gerçekliği haline dönüşmektedir.⁴²⁸ Yani gerçek dünya ile kurgusal dünya, dijital teknikler vasıtasıyla hipergerçek ya da hipergörüntü haline dönüşmektedir.

3.2.4. Baudrillard’ın Bir Medya Aracı Olarak Televizyon Üzerine Analizleri

Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi Baudrillard’a göre televizyon soğuk bir iletişim aracıdır. Televizyon aracılığıyla hiçbir şey yansıtılmamaktadır. Yani iletmeye çalışılan olaylar sadece ekran üzerinde yaşanıp bitmektedir.⁴²⁹ Dolayısıyla tarihi ve toplumsal olaylar, soğuk bir iletişim aracı olan televizyon ile iletmeye çalışıldığında, izler kitle üzerinde bilinçlenme ve duygusal yoğunluk yaratmamaktadır. Televizyon ancak yaşanan tarihi olayın yok edilmesinde bir araçtır.⁴³⁰

Simülasyon evrenini daha iyi analiz edebilme adına televizyonlar iyi bir örnek teşkil etmektedir. Televizyon aracılığıyla yansıtılan olaylar durmaksızın sunulmakta ve bu durum da izler kitlenin düşünebilme yetisini yok etmektedir.⁴³¹

Baudrillard’a göre kişilerin reel olarak karşılıklı oyun oynamaları “oyun”, bilgisayar aracılığıyla oynamaları ise “oyuncu”dur. Baudrillard bu düşüncesini kitle iletişim araçları

⁴²⁵ A.e., s.96.

⁴²⁶ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği*, s.73.

⁴²⁷ A.e., s.73.

⁴²⁸ Toffeletti, a.g.e., s.103.

⁴²⁹ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s.109.

⁴³⁰ Baudrillard, *Baştan Çıkarma Üzerine*, s.97.

⁴³¹ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s.10.

ile ilişkilendirdiğinde, futbolcuların maç yapmalarını ‘sıcak, etki ve mizansen’ bağlamında değerlendirmektedir. Maçları televizyonlar aracılığıyla takip etmenin ise tam olarak oyuncu olduğunu ifade etmiştir.⁴³² Televizyonlar aracılığıyla maç yayınlama ile haber yayınlama arasında da bir fark bulunmamaktadır. Renk hileleri ve özel efektler aracılığıyla sunulan savaş imgeleri, kitlelere izleme kolaylığı sunmakta ve gerçeklik de farklı bir boyuta ulaşmaktadır.⁴³³

Baudrillard’a göre televizyon, imgelemi harekete geçirebilecek niteliklere sahip değildir. Çünkü televizyonun içeriksel yapısı imge oluşumuna engel teşkil etmektedir.

Düşünürüne göre televizyon, tarihsel ve toplumsal olayları estetik şekilde unutturma yeteneğine sahiptir. Günümüzde etkisini yitirmiş soğuk savaşlar, cool bir medium olan televizyonlar ile sıcak hale getirilmeye çalışılmakta ve kitlelere sunulmaktadır.⁴³⁴ Televizyon programları ile amaçlanan şey izleyicileri ekranın karşısına toplamak değil, haberin diğer tarafına geçirmektir.⁴³⁵ Böylece kitlelerin, gerçeklik ve ekran arasında kafa karışıklığı yaşayarak kitle iletişimsel şaşkınlığa uğraması hedeflenmektedir.

Görüntünün içerisinde her zaman fantastik taraflar mevcut olabilir. Ancak günümüzdeki görüntülere baktığımız zaman bunların dramatik bir şekilde estetize olduğunu, sanal hale geldiklerini ve tözlerinden koparıldıklarını görmekteyiz.⁴³⁶

3.3. Baudrillard’ın Analizleri Bağlamında Sanallaşan İletişim

Baudrillard’ın medya ve sanallaşma arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışırken ortaya koyduğu analizler, çalışmamız açısından da büyük önem taşımaktadır. Baudrillard günümüzde toplumun düzenleyicileri olarak medya, sibernetik modeller, bilgi işlem ve eğlence sistemlerini görmektedir.⁴³⁷ İnsanlar ile doğrudan iletişim kurduğunu ifade eden bu sistemler, ona göre banttan yayın yapmaktan başka bir işlevselliğe sahip değildir.⁴³⁸ Yani bu teknolojiler, kişiler arasında salt sanal etkileşimler sağlamaktadır. Ona göre;

⁴³² Baudrillard, **Baştan Çıkarma Üzerine**, s.197.

⁴³³ **A.e.**, s.200.

⁴³⁴ Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, s.81

⁴³⁵ Baudrillard, **Çaresiz Stratejiler**, s.45.

⁴³⁶ Jean Baudrillard, **Tekil Nesnelere Mimari Felsefe**, Çev., Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2011, s.46’dan Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard’ın İletişim Kuramı**, s.279.

⁴³⁷ Kellner, **a.g.e.**, s.61.

⁴³⁸ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, s.58.

“Artık olumsuzun ve tarihin içinde değiliz; bütün kurgusal akışların, iş akışlarının, sermaye akışlarının, enformasyon akışlarının kavşağında, kuvvet ilişkilerinin ve toplumsal ilişkilerin sanal bir ara yüzey ve yaygın kolektif performans yararına bir bakıma hayatiyetini kaybettiği bir ortamdayız.”⁴³⁹

Günümüzde enformasyonun aşırı üretimi ve aynı şekilde aşırı tüketimi, kitlelerin zihin yapılarına kısa devre yapmıştır. Baudrillard’a göre izler kitle; gösteri meraklısı, performansları yorumlayan ve olayları sığ bir şekilde takip eden yığınlar haline dönüşmüştür. Bu dönüşümün başlıca nedeni ise sanallığın izler kitleye dayattığı zoraki iletişim zorunluluğudur.⁴⁴⁰ Sanal hale gelen böylesi bir iletişim sürecinde ise önemli olan eylemler ve olgular değil, sinyaller ve bu sinyallerin simgeleridir.

Modern sonrası dönem Baudrillard’a göre tüm kavramların aşırı iletken olduğu bir dönemdir ve bu iletkenlik her kavramı her disiplin ile ilişkilendirmektedir. Bu durumun da en büyük sorumlusu Baudrillard’a göre medya araçlarıdır.⁴⁴¹

Baudrillard hem fiziki hem de fikri anlamda, sinyal ve görünüm aracılığıyla yayılan dijital bir kültür içerisine taşındığımız görüşüne sahiptir. Ona göre Hiroşima’ya atılan atom bombası sonucunda bedenler nükleerleşmeye başlamıştır. Sonrasında görüntülerin iletişim araçlarıyla yayılması, bunu izleyen herkesi nükleerleştirmiştir.⁴⁴² Yani gerçekte yaşanan bir olay, medya aracılığıyla uzam değiştirmektedir.

Düşünüre göre teknolojik gelişmeler ile orantılı olarak kitleler kendi varoluşlarına uzaklaşmaya başlamış ve psikolojik bir varlıktan sanal bir varlığa geçiş yapmışlardır. Bu noktada Baudrillard, McLuhan’ın “the medium is the message” formülünün “technology itself becomes message” şekline dönüştüğünü dile getirmiştir. Günümüzde teknoloji tek başına bir ileti ve iletinin taşıyıcısı konumundadır.⁴⁴³

Baudrillard web, ağ, sohbet sayfaları vb. platformların ücretsiz sunulmasından dolayı ekonomik sınırları yok ettiğini ve bütünsel iletişimin her yöne hızla yayıldığını dile getirmiştir.⁴⁴⁴ Sistem ve kitleler, sahip oldukları teknolojik imkânlar ile bütünsel ulaşmak

⁴³⁹ Baudrillard, **İmkânsız Takas**, s.27.

⁴⁴⁰ Baudrillard, **Cool Anılar 3-4 (1990-2000)**, s.100.

⁴⁴¹ Baudrillard, **Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme**, s.42.

⁴⁴² A.e., s.42.

⁴⁴³ Jean Baudrillard, “The Work of Art in The Electronic Age Interview with La Sept”, **Baudrillard Live Selected Interviews** içinde, Der: Mike Gane, London and Newyork, Routledge Publish, 1993, s.148.

⁴⁴⁴ Baudrillard, **Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi**, s.57’den Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard’ın İletişim Kuramı**, s.440.

için büyük bir çaba harcamaktadırlar. Bunun sonucunda ise tüm toplumsal yapılar birer simülakra dönüşmektedir.⁴⁴⁵

Enformasyon, mantığa uygun şekilde sınırsız bir hareket halindedir. Bu sınırsızlık ise bütüne yararsız bilgiler ekleyerek, iletişim sürecini ortadan kaldırmaya yaramaktadır.⁴⁴⁶ Enformasyon, gerçeğin sınırını aşarak kendi oluşturduğu hiper-uzamın da gelişimine devam etmektedir.⁴⁴⁷ Böyle bir uzamda gerçekliğe ait güven olgusu bulunmamaktadır. Daha ziyade fraktal uzamda şeyleri birbiri ile ilişkilendiren bir güven mevcuttur. Yani ortaya koyulan bir enformasyonun geçerliliği sorgulanmadıkça o enformasyonun geçerliliği hep baki kalacaktır. Yaşanan bu durum ise belirsizlik ilkesini dolaşıma sokmaktadır.⁴⁴⁸

Baudrillard'a göre enformasyon günümüzde yeniliklere sebep olmamaktadır. Ona göre enformasyon gelecek adına yeni bir gelişim yaratmaz. Onun ilgilendiği konu geçmişe ait verilerdir. Şimdi ve gelecek ile ilgili sanal ilişkiler içerisine girmektedir.

“Sanılanın aksine enformatik, belki de sahip olduğumuz teknolojilerin ancak geçmiş konusunda çok belirleyici olabildiğini gösteriyor. Başka bir deyişle, verileri işleme konusunda sınırsız olanak sunuyor ama kesinlikle geçmişte kalan verileri işleme konusunda; yoksa yeni bir görüş ya da ortaya yeni bir irade koyulmasını sağlayacak bir düşünce biçimi konusunda değil.”⁴⁴⁹

Sanal teknolojiler Baudrillard'a göre talep edilenden daha fazla gerçeklik üretmektedirler. İnsanların günümüzde yaşadığı bunalımın kaynağı da gerçekliğin fazlasında aranmalıdır. Fazlaşan gerçeklik Baudrillard'a göre zaman zaman *lanetli paya** dönüşmektedir.

Baudrillard ayrıca dijitalleşmenin, günlük hayatın bir parçası olduğunu dile getirmiştir. Bu mekanizma içerisinde ileti kodlanmış şekilde bulunmaktadır ve her seferinde başladığı noktaya geri dönmektedir.⁴⁵⁰ Dijitallik, modern toplumların ileti ve göstergeleri üzerine kuruludur. Dijitalleşmenin en somut şekli ise soru-cevap şeklindeki testlerdir. Dijital düzlemde içerikler kontrollü şekilde üretilip, çözümle ise sayısal dilin içerisine gömülmektedir. Bu sayede anlamı nötralize eden bir dil kullanılır.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği*, s.181.

⁴⁴⁶ Baudrillard, *Cool Anılar 5 (2000-2004)*, s.25.

⁴⁴⁷ Baudrillard, *Tam Ekran*, s.92.

⁴⁴⁸ *A.e.*, s.93.

⁴⁴⁹ Baudrillard, *İlahi Sol*, s.128.

* Lanetli pay; Georges Bataille tarafından 'insanın tüketim ihtiyacından fazlasını harcaması' durumunu açıklayabilme adına ortaya konan bir kuramdır.

⁴⁵⁰ Baudrillard, *Metinler ve Söyleşiler*, s.108.

⁴⁵¹ Poster, *a.g.e.*, s.142.

Baudrillard yaşamakta olduğumuz çağı “minimum gerçeklik, maksimum simülasyon çağı” olarak nitelendirmiştir. Kitleler dijitalleşme sürecine ise beklenenden daha kısa sürede adapte olmuştur. Mevcut düzende dijitalleşme ile iletilen eylemler, sorgulanmadan kabul edilmektedir.⁴⁵² Görüntünün temsil etme özelliği sanallaşma aracılığıyla yok edilmiştir. Dijital kodlar ile yaratılan görüntülerin ise gerçeklik ile arasındaki bağ kopuktur.⁴⁵³ Öyle ki dijitalleşme, simülakr çağını da yok etmiş ve hem ‘şeyleri’ hem de ‘işaretleri’ ortadan kaldırmıştır.⁴⁵⁴

Baudrillard ayrıca bilgisayarlardan oynanan oyunlar hakkında da çeşitli analizler yapmıştır. Bilgisayarlar ile oynanan oyunlar kişiselliğe gönderme yapıyor gibi dursa da Baudrillard’a göre onlar da birer kitle iletişim aracıdır.⁴⁵⁵ Bilgisayar ile oynan oyunlarda gerçek oyunlarda var olan duygusal yoğunluk devre dışı kalmaktadır. Baudrillard’a göre duygusallığın ortadan kaldırılışı cool bir niteliğe sahiptir. Savaş görüntüleri de bu dönemde teknik dönüşümlere maruz kalmaktadır. Teknik dönüşümler ile daha gerçek hale getirilen görüntülere karşı, izleyicinin daha umursamaz yaklaştığı ise saptanan bir gerçekliktir. Kısaca Baudrillard’a göre kitle iletişim araçları sıcak niteliklere sahip spor, savaş, skandal, felaket gibi gelişmeleri kendi gerçekliğine uygun olarak soğuk medya olaylarına dönüştürmektedir.⁴⁵⁶

Baudrillard ayrıca yaşadığımız çağı açıklayabilme adına ‘fraktal’ kavramını ortaya koymuştur. Fraktal kavramının tanımına bakacak olursak; mikro parçaların sonu gelmeyen şekilde yeniden üretimi denilebilir.⁴⁵⁷ Baudrillard’a göre fraktal olma durumunu toplumsal yaşamın her alanına genelleyebiliriz. Örnek verilecek olursa; haberler tek bir parçadan oluşan bir formüle uygun şekilde çoğalmaktadır. Yani bir parçacıktan diğer parçacığa iletilen fraktal haber, bütünsel sistemin odak noktasını oluşturmaktadır.⁴⁵⁸

Baudrillard’a göre siberetik uzamda insanların yeni şeyler keşfedebilme olanakları bulunmamaktadır. Ağ mantığı özgürlük sağlamaktan daha ziyade özgürlük simülasyonu yaratmaktadır.⁴⁵⁹ Yani siberetik ortamda izler kitle, daha önce mevcut bulunan bilgilere erişebilmekte ve bu kodlar ile etkileşim haline girmektedir.

⁴⁵² Baudrillard, **Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme**, s.63.

⁴⁵³ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, s.46.

⁴⁵⁴ Baudrillard, **İmkânsız Takas**, s.129.

⁴⁵⁵ Baudrillard, **Tüketim Toplumu**, s.118.

⁴⁵⁶ Kellner, **a.g.e.**, s.69.

⁴⁵⁷ Baudrillard, **Anahtar Sözcükler**, s.64.

⁴⁵⁸ Baudrillard, **Anahtar Sözcükler**, s.64.

⁴⁵⁹ Baudrillard, **Baştan Çıkarma Üzerine**, s.204.

“Siberalanda insanların gerçekten keşfedebilecekleri bir şeyler var mıdır? Bütün ağ teknolojileri keşif ve özgürlük alanlarını ve zihinsel uzamları simüle etmektedir. Çoklu bağlantıların olduğu net alanlarında kullanıcılar bilinen öğeler, mevcut siteler ve hazır kodlarla etkileşime girmektedir lakin bu parametlerin sınırlı alanları dışına çıkılamamaktadır. Sorulan sorulara tahmini yanıtlar vermekte; birey kodlama ve kod açmanın terminali olmaktadır. Bu durum iletişimsel anlamda kendinden geçmenin tam karşılığıdır.”⁴⁶⁰

Baudrillard’a göre dijitallik söz konusu olduğu zaman kuramlardan bahsetmek de anlamsızdır. Çünkü dijitallik elekroniğin en küçük parçacığı olan bitlerden oluşmakta ve anlamsal bir niteliğı bulunmamaktadır. Ayrıca dijitalliğin sinyaller ile bir ilişkisi mevcuttur ve dili ortadan kaldırmak için büyük çaba sergilemektedir.⁴⁶¹ Enformasyonun yarattığı ağ sistemlerinde bundan böyle anlam yüklenebilecek hiçbir şey kalmamıştır. Bu sistemde herkes her an içerisinde bir şeyin klonu haline dönüşebilir.⁴⁶² Baudrillard McLuhan’ın ‘global köy’ metaforu ile ağ toplumuna çok iyimser yaklaştığını, ancak günümüzde yaşanan gelişmelere bakıldığı durumun hiç de iyimser olmadığını dile getirmiştir.⁴⁶³

Yaşadığımız çağda gerçeklik olgusu ise, zaman içerisinde iyice işlevsiz hale getirilmiştir. Gerçekliğin bu anlamdaki yetersizliğı ise bizi simülasyon evrenine taşımış ve gerçeklik meta seviyesine ulaşarak sanal gerçeklik haline gelmiştir. Bütün ideolojik yapıları önemsiz hale getiren ve sadece ağ sistemlerine önem veren bir evrede, ağ sistemleri ideolojilerin yerini almaya başlamıştır. Kısaca ağ mantığı salt tarihsel gerçeklikleri değil, yaşama dair bütün gerçeklikleri yok etmektedir.

⁴⁶⁰ Baudrillard, **The Intelligence of Evil or the Lucidity Pact**, s.81.

⁴⁶¹ Baudrillard, **Baştan Çıkarma Üzerine**, s.204.

⁴⁶² Baudrillard, **Tekil Nesnel Mimarlık Felsefe**, s.48-50’den Akt.: Ülhak Çimen, **Jean Baudrillard’ın İletişim Kuramı**, s.482.

⁴⁶³ Jean Baudrillard, “Review of Marshall McLuhans’s Understanding Media”, **The Uncollected Baudrillard** içinde, Der., Gary Genosko, London, SAGE Publications, 2001, s.43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA

Bu bölümde ilk olarak çalışmamızın amacı ve önemine değindikten sonra alan araştırmasına dair belirlenen evren, örneklem, kullanılan çalışma yöntemi ve veri yöntemine dair kapsamlı bilgi vermek ve çalışma sonucunda elde edilen bulgulara değinmek amaçlanmaktadır.

4.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma; günümüzde savaş haberciliği açısından önemli bir unsur haline gelen dijital savaş haberciliği uygulamalarının, izler kitle tarafından hangi amaçlarla ve nasıl kullanıldıklarını tespit etmek ve bu uygulamalar aracılığıyla iletilen haberlerin, izler kitlenin savaş olgusuna karşı yaklaşımlarını ne ölçüde etkilediğini saptamayı amaçlamaktadır. Örneklem olarak belirlenen hedef kitleden elde edilen bulgular ise literatür araştırması ile kapsamlı şekilde bilgi verilen Jean Baudrillard'ın iletişim kuramı ile ilişkilendirilmiştir. Daha önceki alan çalışmalarında dijital savaş haberciliği uygulamaları ve izler kitle ilişkisinin Baudrillard'ın iletişim ile ilgili ortaya koyduğu kavramlar ve saptamalar ile birlikte ilişkilendirilmemesi bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

4.2. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmamızın evrenini; savaş haberlerini dijital savaş haberciliği uygulamalarından düzenli olarak takip eden izler kitle oluşturmaktadır. Örneklemimizi ise savaş haberlerini hem geleneksel-sosyal medya araçları aracılığıyla hem de dijital savaş haberciliği örneği olan LiveUAmap uygulaması aracılığıyla takip eden izler kitle oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına uygun örneklem seçimi yapıldığından dolayı *monografik örneklem seçim tekniği* kullanılmıştır. Monografik örneklem seçim tekniğinde araştırmacı, evren hakkında sahip olduğu bilgiler ve öngörülere dayanarak, evreni temsil edebileceğini düşündüğü bir altküme veya birkaç denek üzerinde çalışma yapmaktadır.⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ Ayhan Ural & İbrahim Kılıç, *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, 3. bs., İstanbul, Detay Yayıncılık, 2011, s.43.

Bu araştırma başlangıçta, evrene göre saptanan belirli özelliklere sahip 25 kişi ile yapılmak üzere planlanmış fakat çalışma sürecinde elde edilen veriler doygunluğa ulaştığı için örneklem büyüklüğü 13 kişi ile sınırlandırılmıştır. Araştırma; İstanbul genelinde yapılmış olup, katılımcıların uygunluk durumlarına göre önceden belirlenen zaman dilimlerinde ve iki aylık bir süreç içerisinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler, katılımcıların rızaları doğrultusunda ses kayıt cihazı ve tutulan notlar aracılığıyla kayıt altına alınmıştır.

Katılımcıların demografik özelliklerini inceleyecek olursak; 13 katılımcıdan 5'i (%38) 21-25 yaş, 8'i (%62) 25-32 yaş aralığındadır. Cinsiyet olarak ise 4 (%31) kadın, 9 (%69) erkek yer almaktadır. Çalışmamıza katılan izler kitlenin eğitim seviyelerine bakacak olursak; katılımcıların 4'ü (%31) lisans öğrencisi, 5'i (%38) lisans mezunu, 1'i (%8) yüksek lisans öğrencisi, 3'ü (%23) ise doktora öğrencisidir. LiveUAmap uygulamasının genellikle İngilizce içeriklerden oluşması ve erişilebilirlik düzeyinin diğer medya platformlarına göre daha düşük olması, örneklem seçimimizi belirli bir eğitim seviyesine sahip izler kitle ile sınırlandırmamıza neden olmuştur.

4.3. Araştırmanın Yöntemi ve Kullanılan Veri Toplama Tekniği

Çalışmanın amacı ve tasarımı, elde edilen verilerin yorumlanmasını gerektirdiğinden dolayı, araştırma yöntemi olarak *etnografik araştırma yöntemi* tercih edilmiştir. Akademisyen Oya Morva'ya göre etnografik araştırma yöntemi; sosyal antropolojiden ödünç alınmış bir terimdir ve bu kavram insan toplulukları ve ırkların yerleşmiş tanımlarını ima eder.⁴⁶⁵ Etnografik araştırmalar; bir grubun davranışlarının doğrudan gözlemlenmesine ve bu gözlemler sonucunda gruba ilişkin betimlemeler yapmaya olanak tanımaktadır.⁴⁶⁶ Görüldüğü üzere etnografik araştırmalarda önemli olan unsur, grup üyeleriyle doğrudan ilişki kurulmasıdır. Bu açıdan etnografik araştırmalar kalitatif saha araştırmalarından biri olarak tasnif edilmektedir.⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ Oya Morva, "Chicago Sosyoloji Okulu'nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik", Cilt 4, Sayı 1, **Moment Dergi**, Ankara, 2017, s.144.

⁴⁶⁶ Nick Agafonoff, "Adapting Ethnographic Research Methods to Ad Hoc Commercial Market Research", Cilt 9, Sayı 2, **Qualitative Market Research: An International Journal**, 2006, s.116

⁴⁶⁷ Eric J. Arnould & Melanie Wallendorf, "Market-Oriented Ethnography: Interpretation Building and Marketing Strategy Formulation", **Journal of Marketing Research**, Cilt 4, Sayı 31, London and New York, SAGE Publications, 1994, s.484-485.

Etnografik çalışma kavramına ilk olarak antropolog Bronislaw Malinowski'nin 1922 yılında ortaya koyduğu "Argonauts of the Western Pacific" adlı eserde yer verilmiştir.⁴⁶⁸ Ona göre önemli olan, insanların belli davranış ritüellerine ve inanışlara nasıl ulaştıkları değil, bu ritüellerin ve inanışların insanlar açısından neyi ifade ettiği.⁴⁶⁹ Medya çalışmalarında ise David Machin, Malinowski'nin topluma olan yaklaşımının kullanılabilirliğini dile getirmiştir. Machin'e göre, kitle iletişim araçlarının ne şekilde kullanıldıkları araştırılırken etnografi tercih edilen bir yöntem olarak kullanılabilir. İzleyici çalışmalarında etnografi yönteminin kullanılmasına, medya metinlerinin yoruma açık olduğu ve izleyicinin aktifliği tezi zemin oluşturmuştur.⁴⁷⁰ Bu noktada ise David Morley'in 1986 yılında gerçekleştirdiği *Family Television* adlı çalışması, katılımcıların doğal ortamlarında televizyon izlemelerini gözlemlediği için etnografik bir araştırma olarak nitelendirilmektedir. Morley bu çalışmada katılımcı gözlem, derinlemesine görüşme, içerik analizi gibi yöntemlerden yararlanmıştır.⁴⁷¹

Perti Alasuutari de etnografik çalışma yönteminin, izler kitle çalışmalarına büyük bir katkı sağladığını dile getirerek, bu katkıları üç kategori altında ifade etmiştir. İlk olarak, etnografik araştırmalarda geleneksel siyaset anlayışının dışına çıkılmaktadır. İkinci olarak, etnografik araştırma yönteminin katkısı ile birlikte medya araçları vasıtasıyla sunulan iletilerin içeriğinden çok, medya aracının işlevine odaklanılmıştır. Alasuutari'nin ifade ettiği son katkı ise, etnografik araştırmalar sayesinde medyanın günlük hayattaki rolüne odaklanılmaya başlanmasıdır.⁴⁷² Kısaca belirtmek gerekirse etnografik çalışma yöntemi, medya ve iletişim çalışmaları alanında hem uluslararası anlamda hem de ülkemizde sıklıkla kullanılan bir yöntem haline gelmeye başlamıştır.

⁴⁶⁸ Lynda J. Davies, & Michael D. Myers, "Scholarship and Practice: The Contribution of Ethnographic Research Methods to Bridging the Gap", Cilt 8, Sayı 3, **Information Technology & People**, 1995, s.13-27.

⁴⁶⁹ David Machin, **Ethnographic Research for Media Studies**, 1. bs., Sweden, Bloomsbury Academic, 2002, s.20.

⁴⁷⁰ Zeynep Bükler Alyanak, "Etnografi ve Çevrimiçi Etnografi", **Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri** içinde, Der. Mutlu Binark, 3. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, s.128

⁴⁷¹ Burak Özçetin, "Kullanımlar ve Doyumlardan İzlerkitle Sosyolojisine: Türkiye'de İzlerkitle Çalışmaları", Cilt 8, Sayı 2, **İletişim Araştırmaları Dergisi**, 2013, s.25.

⁴⁷² Perti Alasuutari, "Introduction: Three Phases of Reception Studies", **Rethinking the Media Audience: The New Agenda** 1999, Akt. Burak Özçetin, "Kullanımlar ve Doyumlar"dan **İzlerkitle Sosyolojisine: Türkiye'de İzlerkitle Çalışmaları** içinde, 2013, s.26.

Çalışmanın amacı doğrultusunda veriler, *derinlemesine görüşme tekniği* ile elde edilmiştir. Derinlemesine görüşme, hedef kitle ile bire bir görüşülerek, araştırılan konunun kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlayan, hedef kitleye daha çok açık uçlu soruların yöneltildiği bir veri toplama tekniğidir.⁴⁷³

Nitel araştırmalarda sıklıkla başvurulan bir veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşme tekniği; görüşülen kişilere kendilerini birinci elden ifade etme olanağı sağlarken, araştırmacıya da görüşme yapılan kişilerin duygu, düşünce ve tecrübelerini kapsamlı bir şekilde anlama imkânı verir.⁴⁷⁴

Derinlemesine görüşmede araştırmacı, katılımcılardan elde ettiği verileri sınıflar ve elde edilen verilerden yola çıkarak yeni sorular oluşturur. Derinlemesine gözlem bu yönüyle, araştırılan konuyu mümkün olduğunca detaylandıran bir veri toplama tekniğidir.⁴⁷⁵

4.4. Araştırmanın Bulguları

Bu çalışma, dijital savaş haberciliği uygulamalarının izler kitle tarafından nasıl kullanıldığını ve bu uygulamaların, izler kitlenin savaş olgusuna karşı yaklaşımında nasıl etkiler yarattığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Örneklem olarak belirlenen LiveUAmap savaş haberciliği uygulamasını takip eden hedef kitleden elde edilecek veriler üç kategoriye ayrılmıştır. Ayrıca görüşmeler esnasında hedef kitlenin verdiği yanıtlar aracılığıyla gelişen yan sorular, elde edilen bulguların Baudrillard'ın iletişim kuramı bağlamında analiz edilmesinde çeşitlilik sağlayacaktır. Temel olarak yanıt aranan soru grupları aşağıda belirtilmiştir.

1. Dijital savaş haberciliği uygulamaları, izler kitle tarafından hangi amaçla ve nasıl kullanılmaktadır?
2. Savaş olgusu, izler kitle açısından nasıl bir anlam ifade etmektedir?
3. Savaş haberlerini LiveUAmap savaş haberciliği uygulamasından takip etmek, izler kitlenin savaşa karşı yaklaşımını nasıl etkilemektedir?

⁴⁷³ Hasan Hüseyin Tekin, "Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme", Cilt 3, Sayı 13, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 2006, s.101.

⁴⁷⁴ Grant McCracken, **The Long Interview**, Cilt 13, London, SAGE Publications, 1988, s.9.

⁴⁷⁵ Tekin, **a.g.m.**, s.104

Katılımcıların ilk soruya verdikleri yanıtlardan, dijital savaş haberciliği uygulamalarını çoğunlukla mesleki açıdan gereksinimlerinden dolayı (%38) ve etnik kimliklerinden kaynaklı olarak (%23) takip ettikleri saptanmıştır. Diğer kullanıcılar ise bu uygulamayı; dünya siyasetini takip etmek, güvenlik arayışı, güncel haberlere merak gibi çeşitli nedenlerle takip etmektedirler.

Dijital savaş haberciliği uygulamalarını mesleki olarak takip edenlerden R. Y. (21), dijital savaş haberciliği uygulamalarını hangi amaçla kullandığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Lisans üçüncü sınıf öğrencisiyim ve Uluslararası İlişkiler okuyorum. Güncel siyaseti takip etmek de bölümüm açısından büyük önem taşıyor ve savaşlar da bu noktada önemli benim için. Bu uygulamaların arşiv gibi sistemlerinin olması da benim çok işime yarıyor. Gelişmeleri takip etmediğim zaman, geri dönüp bakabiliyorum.”

Bu uygulamaları etnik kimliğiyle alakalı kaygılarından dolayı takip ettiğini dile getiren E. Ş. (29)’nin görüşleri şu şekildedir:

“Etnik kimliğimin Kürt olmasından dolayı özellikle Kürt bölgelerinde yaşanan çatışmalar ilgimi çekiyor ve bu bölgeleri takip ediyorum. LiveUAmap uygulamasından telefonuma bildirim gelmesini ve uygulamanın bölge muhabirlerinden edindiği bilgileri hızlı bir şekilde iletmesini başarılı buluyorum. Bence şu an için özellikle LiveUAmap, diğer takip ettiğim haber sitelerinden daha hızlı ve detaylı bilgi veriyor.”

Dijital savaş haberciliği uygulamalarını ekonomik kaygılar nedeniyle takip ettiğini belirten H. K. (27) düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Borsayla ilgilenmekten keyif alıyorum ve küçük çaplı yatırımlarım da var. Dünya genelinde önemli bir gelişme yaşanmışsa bu durum borsayı çok etkiliyor ve savaş da bu konulardan biri. Durum böyle olunca dijital savaş haberciliği uygulamalarına ister istemez ihtiyaç duyuyorum. Bu uygulamalardan hızlı bir şekilde veri akışı sağlanıyor ve bu benim en çok önemsendiğim özelliklerinden biri.”

Dijital savaş haberciliği uygulamalarını düzenli olarak takip etmeye çalışan bir diğer katılımcı E. Y. (28) ise bu uygulamaları kullanma motivasyonunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Bu uygulamaları çatışmaların sürdüğü savaş bölgeleri ile tansiyonu artan bölgelerin yerlerini daha iyi anlamak ve olayları daha yakından takip etmek için kullanıyorum. Şu sıralar eskisi kadar kullanmasam da önemli bir gelişme olduğunda gün içerisinde neler olup bittiğini görmek amacıyla sıklıkla, özellikle LiveUAmap’ın uygulamasına giriyorum.”

Bu uygulamaları siyasi nedenlerden kaynaklı olarak takip ettiğini dile getiren H. A. (25)'nin savaş haberciliği uygulamaları hakkında düşüncelerini benzer şekillerde dile getirmiştir:

“Aktif olarak örgütlü bir yapı içerisindeyim ve siyasi gelişmeler ile ilgileniyorum. Özellikle sınır bölgemiz savaş konusunda her zaman çok hareketli ve bu gelişmeler siyaseti çok yakından ilgilendiriyor. Yaşananları hızlı bir şekilde takip etmek de bizim için çok önemli gerçekten ve bu tarz uygulamaların diğer medya araçlarına göre daha hızlı olması, bu uygulamaları kullanmamızı sağlıyor.”

Örneklem olarak belirlenen katılımcılardan elde edilen veriler; dijital savaş haberciliği uygulamalarının, izler kitlenin enformasyonu elde etme amacına göre farklı talepler doğrultusunda takip edildiğini göstermektedir. Saptanan bir diğer durum ise bu uygulamayı kullanan takipçilerin, uygulamadan haber takip etme adına spesifik sebepleri mevcuttur. Yani raslantısal bir şekilde haber takip etme durumu, diğer medya araçlarına kıyasla daha azdır.

Katılımcıların bu uygulamaları kullanmayı tercih etme sebeplerine bakıldığında genel ifade olarak ‘hız’ kavramı karşımıza çıkmıştır. Katılımcılar, LiveUAmap dijital savaş haberciliği uygulamasının diğer medya araçlarından daha hızlı veri sağlamasını önemli bir gelişme olarak nitelendirmişlerdir.

Kullanıcıların genel olarak hız kavramını önemsemiş olması ise Baudrillard’ın *hızın kesinleşmesi*⁴⁷⁶ ifadesi ile ortaya koyduğu düşünceleri doğrular niteliktedir. Baudrillard’a göre günümüz kitleleri hız kavramına büyük önem vermektedir. Yani kitleler anlama sahip haber akışlarının takip etmekten daha ziyade hızla akıp giden haber gösterilerini izlemeyi talep etmektedirler.

Hız kavramı ile ilgili ifade edilen diğer verilere de bakacak olursak E. Y. (28) şu ifadelerde bulunmuştur:

“Bu uygulamaların ve özellikle LiveUAmap’in modern hayata uygun şekilde hızlı olma durumunu seviyorum. Mesela arkadaşımın buluşmaya gideceğim zaman yolda ya da yemek yerken, beş dakika içerisinde gün içerisinde neler olup bittiğini öğreniyorum. Yani bazen ders çalışmam gerekiyor ama gündemi de kaçırmak istemiyorum, özellikle böyle durumlarda çok kurtarıcı oluyor.”

⁴⁷⁶ Jean Baudrillard, *Cool Anılar 1-2(1980-1990)*, s.281.

M. A. (29) ise bu konuyla ilgili Şu verilere ulaŐmamızı sağlamıştır:

“Benim bu dijital savaş haberciliği uygulamaları ile tanışmam Ukrayna iç savaşı sırasında oldu. Ukrayna’da çok arkadaŐım var ve sık sık gidip geldiğim bir yer. Orada yaşanan gelişmeler benim dikkatimi daha fazla çekti haliyle. O sırada ilk LiveUAmap’i keşfettim, sonra zaten Ortadoğu’da da karıŐıklıklar ciddi ölçüde arttı ve Syrian Civil War Map’i falan da takip etmeye başladım. Syrian Civil War Map’in mobil uygulaması yok, bu nedenle çok girip çıkamıyorum. Bir de bilgisayardan girince yavaŐlıyor bilgisayarım. LiveUAmap’in mobil uygulamasına girince hap gibi bilgileri elde ediyorum, bu durum da hoŐuma gidiyor.”

Baudrillard’a göre günümüzde kitlelerin niteliksel yapısı her Şeyi izleyen, kısa süreliğine hatırlayan/belleğe atan fakat hiçbir Şeye inanmayan bir ekran Őeklinindedir. Bu durumda da kitleler anlama sahip haber akışlarının takip etmekten daha ziyade hızla akıp giden haber gösterilerini izlemeyi talep etmektedirler. Ekranların Şeffaf olarak nitelendirilen sanallığı içerisinde temsilin sonunun gelmesi gibi imgenin sonu da gelmiştir. Her Şey bu düzlemde giderek birbirine benzemekte ve işlevsizleşmektedir.⁴⁷⁷

Ayrıca Baudrillard günümüz kitlelerinin gündemdeki her haberi takip etme zorunluluğu hissettiklerini de dile getirmiştir. Günümüzde enformasyonun aşırı üretimi ve aynı Şekilde aşırı tüketimi, kitlelerin zihin yapılarına kısa devre yapmıştır. İzler kitle Baudrillard’a göre gösteri meraklısı, performansları yorumlayan ve sadece olayları sığ bir Şekilde takip eden yığınlar haline dönüşmüştür.⁴⁷⁸ Bu dönüşümün başlıca nedeni ise sanallığın izler kitleye dayattığı zoraki iletişim zorunluluğudur.

Katılımcıların çoğundan elde edilen veriler de izler kitlenin günümüzde çok fazla habere ulaşma isteğinin olduğunu doğrulamaktadır. Ancak elde ettikleri haberlerin anlam boyutu ile çoğu zaman ilgilenmediklerini de dile getirmişlerdir. Bu doğrultuda Şu verilere ulaşılmıştır:

E.Y. (28)’e göre:

“Ben bu uygulamalara girip savaş haberleri ile karŐılaŐtıktan sonra beş dakika içerisinde başka bir sekmeden komedi filmi de açabiliyorum. Yani savaş bu sitelere girdiğimde gündemimde yer ediyor ve bu siteyi terk ettiğimde de hemen savaşı unutabiliyorum. Bir anda gündemim Fransa’da gerçekteŐen bisiklet yarışlarına dönüŐüyor.”

⁴⁷⁷ Baudrillard, *Cool Anılar 5 (2000-2004)*, s.16.

⁴⁷⁸ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine-François L’yonnet ile Söyleşi*, s.136’dan Akt.: Ülhak Çimen, *Jean Baudrillard’ın İletişim Kuramı*, s.323.

Suriyeli mülteciler ile ilgili bir STK’da çalıştığını dile getiren Z.E. (24)’nin ifadeleri ise şu şekildedir:

“İşim gereği savaşın gerçek etkilerine maruz kalan insanlar ile bir hayli zaman geçirmek durumunda kalıyorum. Suriye’de yaşanan gelişmeler de Türkiye’ye gelecek Suriyeli popülasyonu açısından epey önemli ve biz de sürekli orada yaşanan gelişmeleri takip etmek durumunda kalıyoruz. Böyle bir işim olmasaydı bu haberlerden daha farklı etkilenirdim diye düşünüyorum. Ama şu an savaş mağduru kişilerin hikâyelerini somut şekilde dinlemem, buradaki haberleri para piyasalarından farksız kılıyor benim için.”

Konuyla ilgili H. A. (25)’nin ifadeleri ise şu şekildedir:

“Örgütlü bir siyasetin içerisinde olduğumuz için küresel olaylar da bizi ilgilendiriyor. Mesela bir yerde insanlık dramı yaşanıyor ve bunun için eylem yapma kararı alıyoruz. Bu nedenle böyle haberleri sürekli takip etmek zorundaymışız gibi hissediyoruz. Gerçi eylemlerde bulununca ne işe yarıyoruz onu da artık bilmiyorum.”

Habercilik alanında profesyonel bir konuma sahip olduğunu dile getiren T.Ö. (32) şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Üniversitede gazetecilik okudum. Şimdi de bir haber ajansında editörlük yapıyorum. Şu anda gündemi para kazanmak için takip etmek zorunda kalıyorum ama üniversite zamanlarımda bu kadar olmasa bile gündemi takip etme zorunluluğu hissediyordum. Zorunluluk diyorum çünkü arkadaş ortamında dile getirilen bir haberi eğer bilmiyorsam aforoz ediliyormuş gibi hissediyordum. Sanki her an, her yerde olan gelişmeleri bilmemiz gerekiyormuş gibi bir algı oluşuyordu.”

Katılımcıların ifadelerinden genel bir sonuca ulaşılabilecek olur ise Baudrillard’ın dile getirdiği şekilde günümüz izler kitlesi çeşitli nedenlerden dolayı gündemi sıklıkla takip etme zorunluluğu hissetmektedir. Fakat elde ettikleri enformasyon arttıkça haberler anlam boyutundan çok bir gösterge olarak algılanmaya başlamaktadır.⁴⁷⁹ Bu durumda ise Baudrillard’a göre kitleler, haber programları aracılığıyla sunulan haberlerden bir şey öğrenememektedirler. Haber formatları içerisindeki anlam yok olmakta, mutlak hız döngüsü içerisinde ise olaylar değerini yitirmektedir. Böylesi bir düzenekte, olaylar gerçekliklerinden bağımsız hale getirilerek eş anlî üretilip tüketilmektedir. Ona göre günümüzde, olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi mevcut değildir. Medya, üretmiş olduğu hiper-gerçeklikle tarihi istediği şekilde sunmaktadır.

İkinci soru grubumuzu oluşturan *savaş olgusunun günümüz izler kitlesi açısından ne anlama geldiğine* yönelik katılımcılarımızdan elde ettiğimiz verilere bakacak olursak:

⁴⁷⁹ Baudrillard, **Kusursuz Cinayet**, s.25

R. Y. (21)'ye göre:

“Savaş konusu benim için aldığım eğitimden kaynaklı olarak bilimsel bir olgu gibi duruyor. Bu bölüme başlamadan önce daha romantik bakabiliyordum olaylara. Yani herkesin üzüldüğü ve tepki gösterdiği şeylere benzer olarak ben de aynı tepkileri veriyordum. Ama alanımla ve savaş konusuyla ilgili okumalar yapmaya başladıktan sonra bunun doğal bir durum ve siyaset için kaçınılmaz bir sonuç olduğunu düşünmeye başladım.”

Uzun yıllardır savaş konusuyla ve Asya tarihi ile ilgili olduğunu dile getiren A.K (28) ise savaşa karşı yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir:

“Lise zamanımdan beri savaş konusuna meraklıyım. Hatta bir ara Güney Afrika’da küçük ülkeler bulup ilk önce oranın yeraltı ve yerüstü kaynaklarını inceleyip eğer yeterli zenginliğe sahipse o ülkenin askeri gücünü araştırmaya başlıyordum. Kaç kişiyle, hangi silahlarla gitsem orayı ele geçiririm gibi planlar yapıyordum. Bu konularla ilgili olmam savaşa karşı biraz duygusuz yaklaşmamı sağlıyor. Yani savaşı bir dünyanın mümkün olup olmadığını zaman zaman soruyorum kendime. Bence savaş insanın doğasından geliyor ve hiçbir zaman da bitmeyecek.”

E. Ş. (29) ise konuyla ilgili şu verilere ulaşılmasını sağlamıştır:

“Yaklaşık on iki yaşına kadar ülkenin doğusunda yaşadım ve savaş konusuyla ailem iç içe olduklarını her fırsatta dile getirdiler. Yani küçüklükten beri bu durumun içindeyim ve artık basit meselelere üzülemezim bile. Savaş her zaman söylendiği gibi olması gereken ve hep devam edecek bir şey mi bilmiyorum. Ama özellikle küçüklüğümde yaşadığım şeyler beni tam anlamıyla savaş karşıtı yaptı diyebilirim. İnsan bu işin gerçekliğini görmeyince fark etmiyor ve uzaktan savaş çığırkanlığı yapmanın kolay olduğunu düşünüyorum.”

Katılımcılardan Z.E. (24) ise konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Dediğim gibi ben şu an için işim gereği Suriyeli mülteciler ile ilgileniyorum ve onların yaşadıklarını gördükçe gerçekten insanlık adına utanıyorum. İnsanın içinde böyle bir kötülüğün nasıl var olabileceğine anlam veremiyorum. Bu sadece siyasi bir mesele değil bence, savaş çıkartma isteği saf bir kötü niyetlilik. Savaşan taraflardan biri zaten genelde güçsüz oluyor. Her iki taraf da güçlü olunca zaten bu olayın adı bana göre savaş değil, güç gösterisi. Bir tarafın güçlü olduğu durumlarda da böylesine yıkımlar nasıl yaratılabilir gerçekten anlam verebildiğim bir durum değil.”

Etnik kimliğinin Fransız olduğunu dile getiren L.M. (25)'nin bu konuya yaklaşımı ise şu şekildedir:

“Benim yaşadığım ülke, Türkiye gibi sıcak bir çatışma bölgesinin odağında olan bir yer değil. Zamanında Suriye’ye ve İran’a da gittim ve Fransa’da bu konunun daha çok felsefesiyle ilgilendiğimizi gördüm. ISIS örgütü üyeleri yakın geçmişte bizim ülkemizde de çeşitli saldırılarda bulundu. Bu süreçte savaşın anlamı biraz değişmeye başladı benim için. Normal şartlarda savaş karşıtı biri olarak tanımlarım kendimi, ama o dönemde bir ISIS üyesi ile karşılaşsam öldürebilirdim gerçekten. Yani savaşı bir yerde kendini koruma yöntemi olarak görüyorum.”

Aile üyelerinden birinin profesyonel olarak askerlik yaptığını dile getiren B.Ş. (27) ise savaşı şu şekilde nitelendirmektedir:

“Bu savaş haberciliği uygulamalarını zaten abim askerliğe profesyonel olarak başladıktan sonra keşfettim. Bir anlamda abimin olduğu bölgeleri takip etmek için diyebilirim. Zaman zaman sıkıntılı bölgelerde bulunuyor. Böyle zamanlarda ailedeki herkes gerçekten tedirgin oluyor ve çoğu zaman savaşın kötü bir şey olduğuna dair geri dönütler alıyorum onlardan. Benim içinse abimden önce rasyonel bir konu gibiydi. Fen bilimleri ile ilgilendiğimden dolayı bu tarz şeylerin evrimsel şekilde olabileceğini düşünüyordum. Şimdiyse bu konu bana farklı hissettiriyor. Böyle anlamsız bir kaosun içinde insanların yaşamak zorunda bırakıldığını daha net anladım. Üç beş tane sistem adamının refahı için de böyle anlamsız şeylerin yaşanması zaten rasyonel bir şey gibi gelmiyor bana. Bence militarizme harcanan kaynaklar, barışı yaratmak için harcansa, kesin savaş diye bir şey kalmazdı dünya genelinde.”

Çalışma koşullarından dolayı sıklıkla Irak’a seyahat ettiğini dile getiren Y. S. (28)’in savaşa karşı yaklaşımı şu şekildedir:

“Irak’ta da yatırımları bulunan bir inşaat firmasında çalıştığım için sık gidip geliyorum bu bölgelere. Bu işe başlamadan önce Ortadoğu’da yaşanan gelişmeler ile açıkçası çok ilgim yoktu. Zaten çok aksiyonun yaşanmadığı bir şehirde doğdum, büyüdüm. Ailemin de küçüklüğümde beri bu konulara karşı sadece gördüklerinde üzülmekten başka verdikleri bir tepki yoktu. İşim gereği buralara gidip geldikçe gerçekten burnumuzun dibinde çok farklı hayatların da yaşandığını fark ettim. İlk gidişlerimde o sefaletten, savaşın yarattığı tahribatlardan epey etkileniyordum. Zaman geçtikçe doğal olarak alışıyor insan. Savaş denilince aklıma samimi bir şekilde çocuklar geliyor. Hepsinin de eşit koşullarda yaşamayı ve büyümeyi hak ettiklerini düşünüyorum. Anlamsız çıkarlar uğruna belki bir gün bizim de başımıza aynı şeyler gelecektir. Bazıları savaş durumunun çok doğal bir şey olduğunu söylüyor. Böyle laflar bana çok anlamsız geliyor. Savaş ve barış konuları ikili ilişkiler gibidir. Yetersiz olduğunu hisseden insanlar şiddete başvurarak sorunları çözmeye çalışır bence. Savaş durumunda da pek bir farklılık yok bana göre.”

Dijital savaş haberciliği uygulamalarını takip eden izler kitle açısından savaşın ne anlama geldiğine yönelik elde edilen veriler, literatür taramasında ortaya koyulan savaş teorileri bağlamında ele alınacak olur ise katılımcıların bazılarının realist görüşe bazılarının da idealist görüşe yakın olduğu saptanmıştır.

Savaş konusu ile profesyonel olarak ilgilenip, bu konuda reel hikâyeler içerisinde dâhil olmayan katılımcılar savaşın doğal bir durum olduğunu ve insan doğası ile siyasetin ayrılmaz bir parçası sayılabileceğini dile getiren realist yaklaşıma yönelik cevaplar vermişlerdir.

Savaş konusu ile daha reel ilişki içerisinde olanların bir kısmı ise yine realist yaklaşıma yönelik cevaplar verseler de çoğunluğu savaşın insanlar tarafından uydurulduğunu ve anlamsız bir olgu olduğunu dile getirmişlerdir. Bu katılımcılar savaşın gerçekliğinin farkındadır ancak elzem bir olguymuş gibi nitelendirilmesini doğru bulmamaktadırlar.

Sonuç olarak Baudrillard'ın savaş haberlerini iletirken gönderici ve alıcı arasında bir temas gerçekleşmezse savaş haberlerinin sanal bir boyuta ulaşacağını ve gerçekliklerini yitirerek enformatik bir boyuta ulaşacağı görüşü, edindiğimiz veriler ile ilişkilidir. Yani savaş konusunda gerçek hikâyelere sahip izler kitle savaş olgusuna dair daha fazla anlam ve kolektif bilinç oluşturabilmektedir. Çünkü Baudrillard'a göre gerçeğin içerisinde yanılsamalar mevcuttur.⁴⁸⁰

Son soru grubunu oluşturan ve elde edilen verilerin çalışma açısından büyük önem taşıyan *LiveUmap savaş haberciliği uygulaması özelinde dijital savaş haberciliği uygulamalarından haber takip etmenin, izler kitlenin savaş haberlerine yaklaşımını nasıl etkilediğine yönelik* veriler ise aşağıda belirtilmiştir.

H.K. (27), LiveUmap aracılığıyla savaş haberlerini takip etmeye başladıktan sonra dikkat ettiği noktaları şu şekilde dile getirmiştir:

“Uygulamayı ilk kullandığımda navigasyon gibi bir şey olduğunu düşündüm. Zaten kullanılmaya başlandığında bence ne olduğu çok da anlaşılmıyor. Daha sonraki süreçlerde kurcalamaya başladıkça değişik özelliklerinin olduğunu fark ettim. Mesela ilk dikkatimi çeken nokta ölü sayılarının kuru kafa simgesiyle belirtilmesiydi. Sanki bir oyunun içerisindeymiş gibi hissettirdi bu durum bana. Yani sokakta biri ölmüş de üzerine gazete örtüp yoluna devam ediyormuşsun gibi hissettim. Sonraları alıştım tabii, artık o simge dikkatimi bile çekmiyor. Son zamanlarda haritanın geneline bakıp önemli bir gelişme var mı diye bakıp çıkıyorum.”

⁴⁸⁰ McLennan, *Simulacra and Simulating Policing: Baudrillard and Criminology*, s.2.

B.Ş. (27)'nin konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Küçüklüğümde savaş haberlerini ailecek televizyondan izlerdik ve savaşın gerçekliğini daha çok hissedebiliyorduk. Özellikle askerlerin tanklarla görüntülenmesi, muhabirlerin sınır hatlarından haber sunması falan işin ciddiyetini bir ölçüde hissettirebiliyordu. Sonra savaş gibi konulardaki haberleri sosyal medyadan takip etmeye başladım. Sosyal medyada insanların haberler hakkında ne yorum yaptığı, haberden daha çok ilgilendirmeye başladı beni. Buradan takip ettiğimde ise sınırlı sayıda fotoğraf var, bazen gerçek mi acaba bu gelişmeler dediğim bile oluyor.”

Baudrillard'a göre enformasyon, mantığa uygun şekilde sınırsız bir şekilde hareket halindedir. Bu sınırsızlık ise bütüne yararsız bilgiler ekleyerek, iletişim sürecini ortadan kaldırmaya yaramaktadır. Enformasyon gerçeğin sınırını aşarak, kendi oluşturduğu hiper-uzamın da gelişimine devam etmektedir. Böyle bir uzamda gerçekliğe ait güven olgusu bulunmamaktadır. Daha ziyade fraktal uzamda şeyleri birbiri ile ilişkilendiren bir güven mevcuttur.⁴⁸¹ Katılımcılarımdan elde edilen veriler de LiveUAmap uygulaması ile sunulan haberlerin gerçeklik hissi yaratmadığı yönündedir ve bu veriler Baudrillard'ın bu analizi ile örtüşmektedir.

Katılımcılar savaş haberlerini televizyonlar ve dijital savaş haberciliği uygulamalarından takip ettiklerinde aynı hissi yakalamadıklarını dile getirmişlerdir. Bu konu ile ilgili katılımcılardan M.A. (29)'ın görüşleri şu şekildedir:

“Açıkçası kaza, doğal afet, savaş gibi üzüntü veren haberleri televizyondan takip ettiğimde kendimi daha kötü hissediyorum. Çünkü sırf reyting alabilmek için bu tarz haberleri tüm çıplaklığı ile gözler önüne seriyorlar. Zaten uzun süredir de televizyon dışında bir geleneksel medya aracını takip etmiyorum. Gazetelerde falan bu tarz haberler nasıl yansıtılıyor bilmiyorum yani. Sosyal medyadan bu tarz haberleri takip etmek bana açıkçası daha sağlıklı geliyor çünkü oradan takip ettiğim haberler, televizyondan takip ettiklerim kadar beni rahatsız etmiyor.”

Katılımcıların çoğunluğundan elde edilen verilere göre savaş haberlerini televizyondan takip ettiklerinde, savaşın daha gerçek bir olgu olduğunu hissettikleri yönünde bir sonuç elde edilmiştir.

Baudrillard'ın televizyonu cool bir iletişim aracı olarak nitelendirdiği ve yayınlanan haberlerin kitle üzerinde duygusal bir yoğunluk yaratmadığı yönündeki analizi, günümüz izler kitlesi için aynı anlama gelmemektedir. Katılımcıların çoğu genel itibari ile medyaya karşı bir güvensizliklerinin olduğunu dile getirmiştir. Ancak dijital

⁴⁸¹ Jean Baudrillard, *The Intelligence of Evil or the Lucidity Pact*, s.77.

savaş haberciliği uygulamalarını, televizyon ve sosyal medya araçlarına kıyasla daha soğuk bulmaktadırlar.

Diğer medya araçlarına kıyasla dijital savaş haberciliği uygulamalarının, haber sunum tarzını çok soğuk olarak nitelendiren katılımcılar, bu konu hakkında çeşitli görüşlerde bulunmuşlardır.

E.Y. (28), konuyla ilgili şu ifadelerde bulunmuştur:

“Bilgisayar oyunlarıyla aram epey iyi, hatta oyun tasarımı konularına da epey ilgiliyim. Bu uygulamaya ilk girdiğim zaman da sanki bir oyuna girmişim gibi hissettim. Haritadaki renkler ayrılıyor, mücadele edenlerin ilerleyişleri çok hızlı bir şekilde aktarılıyor. Tıpkı strateji oyunlarında aşamaları geçmek gibi gözüküyor bakınca. Özellikle harita ve sembolleri görünce bunların board game olduğunu düşünüyorum.”

Ayrıca katılımcılar savaşlar ile ilgili önemli bir gelişme yaşadığında LiveUAmap uygulaması ile savaşları takip ettikleri zaman, uygulamanın anlık veri akışı sağlamasının sanki savaş değil de futbol maçı seyrediyormuş gibi hissettirdiğini de dile getirmişlerdir. Bu konu ile ilgili Y.S. (28) şu ifadelerde bulunmuştur:

“Özellikle Irak’a gideceğim zamanlarda bu uygulamayı çok kullanıyorum çünkü çok hızlı bilgi veriyor. Bu durum benim işime yarıyor çünkü benim amacıma uygun bilgi veriyor bana. Ben de ona göre önlemlerimi alıyorum. Ama böyle zamanların dışında da önemli bir durum olunca baktığımda, sanki Barcelona-Real Madrid maçı izliyormuş gibi hissediyorum.”

H.A. (25) ise bu konuyla ilgili verileri elde etmemizi sağlamıştır:

“Ben bu uygulamayı özellikle IŞİD Palmira’yı ele geçirdiğinde çok sık takip ettim. Anbean bilgi veriliyordu. Arkadaşlarımız ile oturup maç izler gibi buradan savaş takip ediyorduk yani.”

E.Y. (28) düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Fırat kalkanı operasyonu sırasında bu uygulamayı daha sık takip etmeye çalıştım. Yani bir şekilde elim gidiyordu, yaşanan gelişmeleri takip etmeye bağımlı hale gelmiştim diyebilirim. Belki konu bizimle ilgili olduğu içindir bilmiyorum ama sanki takım tutar gibi haberleri takip ettiğimi anımsıyorum.”

Elde edilen bu veriler ise çalışmamızın literatür kısmında belirttiğimiz David McInnes’in çağdaş savaşları *gösteri sporu*⁴⁸² olarak nitelendirmesi ile aynı doğrultudadır. Ona göre günümüzde yaşanan savaşlarda düşman olgusunun niteliğinin

⁴⁸² McInnis, *Spectator-Sport War: The West and Contemporary Conflict*, s.95.

değiştigiinden dolayı kitleler, savaşları uzaktan bir spor programı izler gibi izlemektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse Baudrillard'a göre günümüzde kitle iletişim araçları sıcak niteliklere sahip spor, savaş, skandal, felaket gibi gelişmeleri kendi gerçekliğine uygun olarak soğuk medya olaylarına dönüştürmektedir. Bu dönüşüm sonucunda ise gerçeklik meta seviyesine ulaşarak sanal gerçeklik halini almaktadır. Sistem ve kitleler ise Baudrillard'a göre sahip oldukları teknolojik imkânlar ile bütünsel ulaşmak için büyük bir çaba harcamaktadırlar. Bunun sonucunda ise tüm toplumsal yapılar birer simülakra dönüşmektedir.⁴⁸³

⁴⁸³ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği*, s.181.

SONUÇ

Bu çalışmada, günümüz savaş haberciliği açısından önemli bir konuma gelmekte olan dijital savaş haberciliği uygulamalarının izler kitle tarafından hangi amaçlar ile kullanıldığını ve bu uygulamaların, izler kitlenin savaş olgusuna yaklaşımlarını nasıl etkilediğini saptamak amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklemini ise LiveUAmap dijital savaş haberciliği uygulamasını düzenli olarak takip eden izler kitle oluşturmuştur. Çalışmanın amacı doğrultusunda ise günümüz izler kitlesinin takip ettiği savaşların, geçmişten bugüne ne şekilde tanımlandığı ve savaş yöntemlerinin nasıl dönüştüğü araştırılmaya çalışılmıştır. Savaşlarda yaşanan gelişmelere paralel olarak savaş haberciliği faaliyetlerinde yaşanan gelişmeler de kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Olağanüstü durum kavramı olarak da nitelenilebilecek savaş olgusunun tanımını yapma konusunda birçok düşünür kendi metodolojisi doğrultusunda bir çaba içerisine girmiştir ve uluslararası ilişkiler literatürüne göre bu tanımlamalar genellikle realist ve idealist yaklaşım içerisinde değerlendirilmiştir. Savaşın insanın var oluşundan geldiğini ve kaçınılmaz bir son olduğunu dile getiren düşünürler genellikle uluslararası sistemi kaotik olarak nitelendirmişlerdir. Bu düşünürlere Machiavelli ve Hobbes örnek olarak gösterilebilir. İdealist yaklaşımı benimseyenler ise savaşın içgüdüsel bir durum olmadığını ve sosyal yapılanmalar sonucunda sonradan öğrenildiği görüşünü benimsemişlerdir. Bu savlarını desteklemek adına ise hiç savaş içerisine girmemiş olan toplulukları örnek göstermişlerdir. Her iki yaklaşım içerisinde yer alan düşünürler savaşın tanımını ve nedenlerini saptamaya çalışsalar da savaşın, evrensel niteliklere sahip kesin bir tanımını yapmak hala mümkün değildir. İnsan toplulukları arasında savaşların ilk kez ortaya çıkışı ise bronz çağında yaşanan sosyal gelişmelere ve tarım topluluklarına dayandırılmaktadır. Bu topluluklar günümüz devlet ve ordu sistemlerinin temelini oluşturmaktadır. Savaşlarda barutun kullanılmaya başlaması ise savaşlarda yaşanan ilk radikal dönüşümlerden biri olarak nitelendirilebilir. Savaşlarda barutun kullanılmaya başlanması taarruz stratejileri için büyük önem taşımaya başlamıştır. 17. yüzyılda yaşanan Otuz Yıl Savaşları sonucunda ise Modern Avrupa'da profesyonel ordular oluşmaya başlamıştır. Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımı ise dünya genelinde topyekûn savaş anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Topyekûn savaş kavramının anlamı ise devletlerin sahip oldukları bütün

kaynakları, savaş için harcamasıdır. Topyekûn savaşa örnek olarak I. ve II. Dünya Savaşları'nda yaşanan gelişmeler gösterilebilir.

ABD ve SSCB'nin ekseninde yaşanan soğuk savaş dönemine gelindiğinde ise savaş anlayışında yine belirli değişikliklerin yaşandığı görülmektedir. Soğuk savaş, sıcak bir çatışma kavramını tanımlamamaktadır. Soğuk Savaş ile birlikte yaşanan en belirgin gelişmelerden biri nükleer güç tehlikesinin ortaya çıkışıdır. Ancak bu güç daha çok caydırıcılık amacıyla kullanılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ABD tek başına süper güç haline gelmiştir. Bu dönemde süper güçler arasında savaş çıkma ihtimali çok düşük olduğundan dolayı, savaşlar daha çok gelişmemiş ülkeler arasında yaşanmıştır ve bu savaşlarda süper güçler farklı tarafları desteklemişlerdir. Bu dönemde Batılı devletler, başarısız devletlerden çıkar sağlayamayacaklarını anladıkları anda, savaşlara müdahale etmemişlerdir.

Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeleri tanımlayabilmek adına “asimetrik savaş” kavramı geliştirilmiştir. Bu kavram zayıf olan tarafın, güçlü olan tarafa karşı mücadelesi olarak da nitelendirilmektedir. Asimetrik savaşın içeriğini ise oranstız güç, illegal yöntemler, sivil halkın zarar görmesi gibi eylemler oluşturmaktadır.

Günümüzde yaşanan savaşlarda ise klasik ve asimetrik savaş yöntemlerine ek olarak ağ sistemleri içerisinde gerçekleştirilen siber savaş gibi yöntemler de kullanılmaya başlamıştır. Günümüzde neredeyse tüm sistemlerin ağ şeklinde yapılanması ve dijital hale gelmesi ise siber uzayda yapılan herhangi bir saldırının, fiziki hasarlar yaratabilmesine neden olmaktadır.

Klasik savaşlar ile siber savaşlar arasındaki farklılıklara bakacak olursak; siber saldırının nereden geldiğini tespit etmek genellikle daha zordur. Siber savaşlar genellikle enformasyon alanlarında etkili olup, ışık hızı ile gerçekleştirilen savaşlardır. Klasik savaşlar ise daha çok fiziksel alanlarda ve savaş için kullanılan materyallerin hızıyla orantılı olarak hızlanabilmektedirler. Ayrıca klasik savaşların maliyetleri daha fazladır. Günümüzde klasik savaşlar da ağ teknolojilerine bağımlı hale geldiğinden dolayı siber savaşlar, klasik savaşların seyrini değiştirebilecek niteliktedir. Siber alanlar artık kara, hava, deniz ve uzaydan sonra beşinci savaş alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Savaşlarda yaşanan bu gelişmelere paralel olarak savaş haberciliği açısından da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Savaş haberciliğinin 19. yüzyılda yaşanan gelişmeler ile

birlikte mesleki bir alan haline geldiği kabul edilmektedir. Bu dönemde savaş anlayışı topyekünleştiği için, geniş halk kitleleri tarafından savaş merak edilen bir unsur haline gelmiş ve savaş haberciliğinin profesyonel anlamda yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. William Howard Russel Kırım Savaşı hakkında yaptığı haberler ile profesyonel anlamda ilk savaş habercisi olarak kabul edilmektedir.

Kırım savaşı sırasında telgrafın gelişmesi, savaş haberlerinin geniş kitlelere yayılmasını sağlamış ve daha sonraki dönemde yaşanan I. Dünya Savaşı ile birlikte savaş haberleri, geniş kitlelere yayılmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı, savaş haberciliğine ilk sansür uygulanan savaş olarak da karşımıza çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı'na gelindiğinde ise etkin kitle iletişim aracının radyo olduğu dikkat çekmektedir. Bu dönemde de savaş haberciliğine yönelik sansür uygulamaları devam etmiştir. Vietnam Savaşı ile birlikte ise insanlar savaş alanlarını artık televizyonlardan izlemeye başlamıştır. Bu dönemde ise savaş haberciliğine yönelik baskılar azaltılarak, habercilerin rahat hareket edebilmelerini sağlayan akreditasyon yöntemi kullanılmaya başlanmıştır. Bu yöntem sayesinde gazeteler, rahat bir şekilde askeri alanlardan haber almaya başlamıştır. Akreditasyon sistemi ile gazeteciler, savaşın çarpıcı gerçekliklerini halka ilettikleri için bu savaşta yaşanan gelişmeler kamuoyunda büyük tepkilere neden olmuştur.

Vietnam Savaşı'nda gazetecilere haber yapma açısından sağlanan esneklikler savaşın kaybedilmesine neden olduğundan dolayı bu dönemden sonraki savaşlarda gazetecilere yönelik sansür uygulamaları başlamıştır. Bu sansür uygulamalarının ilk basamağını ise 'havuz sistemi yöntemi' oluşturmaktadır. Gazetecilerin özgür hareket etmelerine engel teşkil eden bu yöntem, ilk olarak Grenada Hareketi sırasında kullanılmıştır.

1991 yılında gerçekleştirilen Körfez Savaşı ise, canlı olarak yayınlanan ilk savaş olma özelliğine sahiptir. En çok sansür uygulanan savaş olarak da bilinmektedir. Peter Arnett bu dönemde CNN'in teknik desteğini kullanarak CNN'i savaş haberciliği açısından dünya markası haline getirmiştir.

İkinci Körfez Savaşı esnasında ise gazetecilik yöntemi olarak iliştirilmiş gazetecilik yöntemi kullanılmaya başlanmıştır. İliştirilmiş gazetecilik yöntemi gazetecilerin, haber yaparken askerler ile hareket etmeleri anlamına gelmektedir. Süreç içerisinde gazetecilerin objektifliğini kaybedip, savaşlara askerlerin gözüyle bakacak olması ihtimali ise bu yöntemin objektiflik açısından çoğu kez tartışılmasına neden olmuştur.

Yaşanan gelişmelerden görüldüğü üzere medya, savaş gibi toplumsal konuları kamuoyuna aktarırken, ayrıcalıklı bir konumu elinde bulundurmaktadır. Medyanın, kamuoyunu yönlendirme kapasitesinin farkına varılması ile çeşitli sansür uygulamaları ile etkisinin azaltılmasına neden olmuştur.

Günümüzde ise ağ sistemlerinin gelişen yapısı, savaş haberciliği açısından dijital teknolojilerin sıklıkla tercih edilmesini sağlamaktadır. Yaşanan teknolojiler sayesinde enformasyonun üretilmesi, korunması ve yayılması savaş haberciliği açısından da büyük önem taşımaktadır. Daha önceki dönemlerde savaş habercilerinin enformasyon elde edemediği bölgelerden, günümüzde rahatlıkla enformasyon sağlanmaktadır. Savaş haberciliğinde yaşanan bu dijitalleşme süreci, ele alınan çalışmanın da üzerinde durduğu ana konulardan biridir. Teknolojik gelişmelerin etkisiyle geliştirilen dijital savaş haberciliği uygulamaları aracılığıyla iletilen haberler ile günümüz izler kitlesi arasındaki etkileşim ise bu tezin sorunsallarından biridir ve konuyla ilgili örneklem üzerinden elde edilen veriler, çağdaş sosyal teori alanına önemli katkılarda bulunan Jean Baudrillard'ın iletişim ile ilgili ortaya koyduğu kavramlar ve analizler bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Baudrillard özellikle simülasyon kavramı ile kapitalist sisteme yönelik bütüncül bir açıklama yapmaya çalışsa da simülasyonun yaratım aşamasında medya ve iletişim olgusunu merkezine almıştır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda gereken enformasyonu elde edebilmek için belirlenen izler kitleden temel olarak üç soru etrafında yanıtlar alınmaya çalışılmış, derinlemesine görüşme esnasında gelişen yan sorular ise elde edilen bulguların analizi açısından çeşitlilik sağlamıştır. Dijital savaş haberciliği uygulamalarını, örneklem dahiline alınan izler kitlenin hangi amaçla kullandığına yönelik elde edilen verilerden görüldüğü üzere bu uygulamaların hedef kitlenin enformasyonu elde etme amacına göre farklı amaçlar ile kullanıldığı saptanmıştır. Fakat bu uygulamayı takip eden kullanıcıların, haber takip etme açısından belirli nedenleri mevcuttur. Raslantısal bir şekilde bu uygulama üzerinden var olan haberlere erişilebilirlik söz konusu değildir.

Katılımcıların çoğu, bu uygulamaları kullanırken önemsedikleri noktanın 'hız' kavramı olduğuna dikkat çekmişlerdir. Diğer medya platformlarına göre daha hızlı veri akışı sağlanıyor olması, kullanıcılar açısından olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Kullanıcılardan alınan bu veri doğrultusunda, Baudrillard'ın hızın kesinleşmesi kavramı ile ortaya koyduğu analizlerin, günümüz izler kitlesi açısından

geçerli olduğu saptanmıştır. Baudrillard'ın analizine göre de günümüz kitleleri hayatının birçok noktasında hız kavramına önem vermeye başlamıştır. Yani günümüz kitleleri için anlamsal açıdan zengin içerikler tüketmek yerine, hızlı bir şekilde tüketilecek iletiler daha fazla önem taşımaktadır. Baudrillard, bu durumun sebebinin ise günümüz kitlelerinin haber tüketimi esnasında anlamdan çok, gösteriye önem vermesi olarak görmektedir. Ayrıca Baudrillard, günümüz kitlelerin anlama önem vermemesine rağmen, haber takibi için büyük bir zorunluluk hissettiklerini dile getirmiştir. Ona göre sanallık, kitlelere iletişimi zorunlu kılmaktadır. Katılımcıların çoğundan elde edilen veriler de Baudrillard'ın bu analizini doğrular niteliktedir. Birçoğu haber takibi yapmazsa, gündemden kopacağı hissini kendilerini korkuttuğunu dile getirmişlerdir. Katılımcılar çok fazla haber takip etmelerine rağmen, haberler üzerine çok fazla düşünmediklerini dile getirmişlerdir. Baudrillard ise bu durumu haberlerin mutlak hız döngüsünde değerini yitirdiği ve hiper-gerçeklik evresine geçtiği şeklinde yorumlamıştır.

Katılımcıların savaş olgusu ile var olan ilişkisi tespit edilmeye çalışıldığında ise; savaşın eylemselliği ile daha yakın ilişki içerisinde olan katılımcıların, çalışmanın literatür araştırması bölümünde tanımlandığı şekilde savaşa karşı idealist bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Savaşın, insanlar tarafından yaratıldığını ve kesinlikle içgüdüsel bir olgu olmadığını dile getirmişlerdir. Savaş olgusu ile ilgili gerçekliği daha az hisseden kullanıcılar ise savaşın uluslararası sistem için gerekli olduğunu ve savaşı bir dünyanın ütopya olabileceğini dile getirmişlerdir.

LiveUMap uygulaması üzerinden savaş haberlerini takip etmenin, katılımcıların savaş olgusuna karşı yaklaşımını nasıl değiştirdiğine yönelik veri elde edilmeye çalışıldığında ise kullanıcıların geleneksel ve sosyal medya aracılığıyla savaş haberlerini takip ettiklerinde, savaşın daha gerçek bir şey olduğunu hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan bakıldığında kullanıcıların çoğu, özellikle televizyon haberlerinin savaşın gerçeklik boyutunu daha iyi yansıttığını dile getirmişlerdir. Katılımcıların çoğu, LiveUMap gibi uygulamalar aracılığıyla savaş haberlerini takip ettiklerinde ilk başta bir dijital oyun alanı içerisindeymiş gibi hissettiklerini fakat zaman geçtikçe duruma alıştıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca kullanıcılar, uygulama içerisinde yer alan simgelerin board game imajı verdiğini dile getirmişlerdir. Bu uygulamalardan çıktıktan saniyeler sonra başka uygulamalara girebiliyor olmalarını

ise kendilerini savaşın gerçekliğinden uzaklaştırdığını dile getirmişlerdir. Ayrıca katılımcıların çoğu, bu uygulamalar ile iletilen haberlerin gerçek olup olmadığı konusunda da şüphelerinin olduğunu dile getirmişlerdir. Baudrillard'a göre de günümüzde enformasyon sınırını aşarak, hiper-uzamında gerçekliğini sürdürmeye devam etmektedir. Böyle bir uzamda ise gerçekliğe ait güven duygusu bulunmamaktadır. Ona göre sanal mantığa bürünen savaş içerisinde gerçekliği aramak olanaksızdır çünkü savaş mekân ve eleştiri temsillerinden koparılarak, aşırı görsel bir hale gelmiştir. Günümüz kitlelerinin, yaşanan savaşlara karşı kolektif bir bilinç oluşturmamalarının nedeni de yaratılan bu aşırı görsellik durumudur. Ona göre içinde yaşadığımız çağda, gerçeklik içerisindeki yanlısamlar yok edilmekte ve simülasyon evresine sokulmaktadır. Katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda kitlelerin, sanallaşan iletişim dolayımı ile savaş olgusunun gerçekliğine uzaklaştıkları söylenebilir. Baudrillard'ın günümüz kitlelerine bu konuda önerisi ise simülasyon sisteminin iyi analiz edilebilmesi için simülakrlara yönelik algılama tarzlarının geliştirilmesi yönündedir. Baudrillard, günümüz kitlelerinin içinde buldukları simülasyon evresinden uzaklaşabilmeleri için simgel değiş tokuşun var olduğu iletişim sistemlerini yaratmaları gerektiğini dile getirmiştir.

Bu çalışma, teknolojik gelişmelerin etkisi ile önemini günden güne artıran dijital savaş haberciliği platformlarına ve bu platformların izler kitle ile ilişkisine bir kuram doğrultusunda değinen alanyazın çalışması bulunmamasından dolayı özgün bir niteliğe sahiptir. Bu çalışmanın, benzer konu üzerine yapılacak olan çalışmalara küçük de olsa bir katkı sağlaması çalışmanın amacına ulaşmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adair, Gilbert: **Postmodernci Kapıyı İki Kere Çalar**, Çev., Nazım Dikbaş, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.
- Adanır, Oğuz: **Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler**, İstanbul, Hayalet Kitap, 2008.
- Adanır, Oğuz: **Baudrillard**, Ankara, 2. bs., Say Yayınları, 2016.
- Agafonoff, Nick: "Adapting Ethnographic Research Methods to Ad Hoc Commercial Market Research", Cilt 9, Sayı 2, **Qualitative Market Research: An International Journal**, 2006.
- Alankuş, Sevda: "Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği", Sevda Alankuş (der.) **Okuldan Haber Odasına: Hak Haberciliğine Doğru**, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2008.
- Alasuutari, Pertti: "Introduction: Three Phases of Reception Studies", **Rethinking the Media Audience: The New Agenda** 1999, Akt. Burak Özçetin, "Kullanımlar ve Doyumlar"dan İzlerkile Sosyolojisine:Türkiye'de İzlerkile Çalışmaları içinde, 2013.
- Aliusta, Cahit & Benzer, Recep: "Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi ve Türkiye'nin Dahil Olma Süreci", Cilt 4, Sayı 2, **Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi**, Ankara, 2018.
- Altun, Fahrettin: **M. McLuhan ve J. Baudrillard'ın Medya Kuramlarının Karşılaştırılmalı Çözümlemesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2006.

- Alyanak, Zeynep B ker: “Etnografi ve evrimii Etnografi”, **Yeni Medya alışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri** içinde, Der. Mutlu Binark, 3. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Anderson, Benedict: **Imagined Communities**, London, Verso, 1991.
- Arant, David & Warden, Michael: **A Clash of Views on the Role of the Press in Time of War**, The 1000 Hour War Communication in the Gulf, T. McCain ve L. Shyles (der.), Westport, Greenwood Press, 1994.
- Arnett, Peter: **Savaş Alanından Canlı Yayın: Vietnam’dan Bağdat’a**, çev. Ceren Balel & Muhittin Karkın, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.
- Arnould, Eric J. & Wallendorf, Melanie: “Market-Oriented Ethnography: Interpretation Building and Marketing Strategy Formulation”, **Journal of Marketing Research**, Cilt 4, Sayı 31, London and New York, SAGE Publications, 1994.
- Arıboğarı, Deniz  lke: **Kabileden K reselleşmeye: Uluslararası İlişkiler D ş ncesi**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1998.
- Aslan, Yasin M.: “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, Sayı 79, **TBB Dergisi**, 2008.
- Aukofer, Frank & Lawrence, William P.: **America’s Team, The Odd Couple: A Report on the Relationship Between the Media and the Military**, Nashville, The Freedom Forum First Amendment Center, 1995.
- Aydın, Doğu: **Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

- Baker, James A.: **The Politics of Diplomacy**, New York, Putnam's, 1995.
- Baudrillard, Jean: "I Don't Belong to the Club", to the Seraglio Interview with Mike Gane and Monique Arnaud, **Baudrillard Live Selected Interviews** içinde, Der. Mike Gane, London and Newyork, Routledge Publish, 1993.
- Baudrillard, Jean: "Interview: Game with Vestiges Interview with Salvatore Mele and Mark Titmarsh", **Baudrillard Live Selected Interviews** içinde, Der. Mike Gane, London and Newyork, Routledge Publish, 1993.
- Baudrillard, Jean: "The End of the End Interview with John Johnston", **Baudrillard Live Selected Interviews** içinde, Der., Mike Gane, London and Newyork, Routledge Publish, 1993.
- Baudrillard, Jean: "The Work of Art in The Electronic Age Interview with La Sept", **Baudrillard Live Selected Interviews** içinde, Der: Mike Gane, London and Newyork, Routledge Publish, 1993.
- Baudrillard, Jean: **The Gulf War Did Not Take Place**, Çev. Paul Patton, Indiana University Press, 1995.
- Baudrillard, Jean: "Binyılın Sonu ya da Gerisayım", Çev., Özgür Emir, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Cilt 3, Sayı 10, 2000.
- Baudrillard, Jean: "Review of Marshall McLuhans's Understanding Media", **The Uncollected Baudrillard** içinde, Der., Gary Genosko, London, SAGE Publications, 2001.
- Baudrillard, Jean: **Cool Anılar 3-4(1990-2000)**, Çev. Yaşar Avunç, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002.

- Baudrillard, Jean: **Cool Anılar 5(2000-2004)**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002.
- Baudrillard, Jean: **El Asesinato de lo Real en La Ilusión Vital**, Madrid, Siglo Veintiuno de España Editores, 2002.
- Baudrillard, Jean: **Tam Ekran**, Çev. Bahadır Gülmez, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Baudrillard, Jean: **Anahtar Sözcükler**, Çev. Oğuz Adanır ve Leyla Yıldırım, Ankara, Paragraf Yayınevi, 2005.
- Baudrillard, Jean: **Bir Parçadan Diğerine François L'yonnet ile Söyleşi**, Çev. Yaşar Avunç, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2005.
- Baudrillard, Jean: **The Intelligence of Evil or the Lucidity Pact**, Çev. Chris Turner, London and Newyork, Bloomsbury, 2005.
- Baudrillard, Jean: **Metinler ve Söyleşiler**, Çev. Oğuz Adanır, İzmir, Ajans Tümer Tanıtım Ürünleri Tic. ve San. Ltd. Şti., 2008.
- Baudrillard, Jean: **Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri**, Çev. Oğuz Adanır & Ali Bilgin, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2009.
- Baudrillard, Jean: **Çaresiz Stratejiler**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- Baudrillard, Jean: **Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- Baudrillard, Jean: **Tekil Nesnel Mimarlık Felsefe**, Çev., Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 2011.

- Baudrillard, Jean: **Amerika'nın Teröre Karşı Başlattığı Harekât, Küreselleşmeye Karşı Çıkış ve Kötünün Yenilmezliği Üzerine**, Silinen Yüzler Karşısında Terör içinde, Çev. Sedat İnce, Der. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2012.
- Baudrillard, Jean: **İmkânsız Takas**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Baudrillard, Jean: **Karnaval ve Yamyam**, Çev., Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012.
- Baudrillard, Jean: **Kusursuz Cinayet**, Çev. Necmettin Sevil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Baudrillard, Jean: **Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012.
- Baudrillard, Jean: **Üretimin Aynası Ya da Materyalist Eleştiri Yanılsaması**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013.
- Baudrillard, Jean: **Baştan Çıkarma Üzerine**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014
- Baudrillard, Jean: **Cool Anılar 1-2(1980-1990)**, Çev. Ayşegül Sönmezay, 2. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Baudrillard, Jean: **Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik-1**, Çev., Elçin Gen & Işık Ergüden, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.
- Baudrillard, Jean: **Simülakrlar ve Simülasyon**, Çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2014.

- Baudrillard, Jean: **İlahi Sol**, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015.
- Baudrillard, Jean: **Sessiz Yığınların Gölgesinde veya Toplumsalın Sonu**, Çev., Oğuz Adanır, Ankara Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Baudrillard, Jean: **Şeytana Satılan Ruh Ya da Kötülüğün Egemenliği**, Çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Baudrillard, Jean: **Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme**, Çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2016.
- Baudrillard, Jean: **Can Çekişen Küresel Güç**, Çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2017.
- Bauman, Zygmunt: **Jean Baudrillard'a Göre Günümüz Dünyası**, Çev: Bernar Kutluğ, Sinemasal Dergisi, Sayı 98, 2005.
- Bayraktar, Gökhan: **Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gereksinimi: Siber İstihbarat**, Sayı 20, Güvenlik Stratejileri Dergisi, İstanbul, 2014.
- Belik, Mahmut Reşit: **Devletlerin Harp Salahiyetinin Tahdidi ve Milletlerarası İhtilafların Sulh Yolu ile Halli Usulleri**, Cilt 1, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1956
- Blainey, Geoffrey: **The Causes of War**, Hong Kong, The Macmillan Press, 1988.
- Bilgin, Nuri: **Baudrillard ve Yabancılaşma**, Yazko Felsefe Yazıları, y.y. 1. Kitap, 1982.

- Birsen, Halûk: **İnternet Haberciliği ve Aktif İzler Kitle İlişkisi Çerçevesinde Etik Tartışmalar**, Cilt 3, Sayı 4, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Konya, 2005.
- Braestrup, Michael: **Battle Lines: Report of the Twentieth Century Task Force on the Military and the Media**, New York, Priority Press, 1985.
- Bremer, Stuart: **National Capabilities and War Proneness**, New York, Free Press, 1980.
- Carr, Edward H.: **Twenty Year Crisis; 1919-1939**, Londra, St. Martin's Press, 1962.
- Carr, Jeffrey: **Inside Cyber Warfare: Mapping the Cyber Underworld**, 2. bs., O'Reilly Media Press, 2011 Carter, Ashton B. & Perry, William J.: **Preventive Defence: A New Security Strategy for America**, Washington Brookings Institute, 1999.
- Cashman, Greg: **What Causes War: An Introduction to Theories of International Conflict**, New York, Lexington Books, 1993.
- Cevizci, Ahmet: **Felsefe Ansiklopedisi Baudrillard, Jean**, Cilt 2, İstanbul, Etik Yayınları, 2004.
- Chailand, Gerard: **The Art of War in World History: from Antiquity to Nuclear Age**, California, University of California Press, 1994.
- Clarke, Richard A. & Knake, Robert K.: **Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It**, New York, HarperCollins, 2010.

- Clausewitz, Carl Von: **Savaş Üzerine**, Çev., Selma Koçak, y.y, Doruk Yay., 2015.
- Craig, Gordon A.: **Delbrück: Askeri Tarihçi**, Modern Stratejinin Yaratıcıları, (ed.) Edward Mead Earle, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1983.
- Çiftçi, Hasan: **Her Yönüyle Siber Savaş**, 2. bs., Ankara, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 2017.
- Çimen, Ülhak: **Jean Baudrillard'ın İletişim Kuramı**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2018.
- Çubukçu, Mete: **Ateş Altında Gazetecilik: Savaş Haberciliği**, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2017.
- Davies, Lynda J. & Myers, Michael D.: "Scholarship and Practice: The Contribution of Ethnographic Research Methods to Bridging the Gap", Cilt 8, Sayı 3, **Information Technology & People**, 1995.
- Dawson, Doayne: **The Origins of War: Biological and Anthropological Theories**, History and Theory, Cilt 35, Sayı 1, Connecticut, Wesleyan University Press, 1996.
- Dedeoğlu, Beril: **Uluslararası Disiplininde Savaş**, (ed.) İnan Kıraç, Galatasaray Üniversitesi Sayı 3, İstanbul, 1998.
- Derian, James D.: **Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network**. New York, Taylor & Francis, 2001.
- De Franco, Chiara: **Media Power and The Transformation of War**, London, Palgrave Macmillan, 2012.

- Direk, Zeynep: **Hobbes ve Rousseau: Doğa Hali Anlatısının Zamansallığı**, Felsefelogos, Sayı 8, İstanbul, Fesatoder Yayıncılık, 1999.
- Dougherty, James E. & Pfaltzgraff, Robert L.: **Contending Theories of International Relations**, New York, Longman, 1996.
- Duran, Ragıp: **Medyamorfoz**, İstanbul, Avesta Yayınları, 2000.
- El-Nawawy, Mohammed & Iskandar, Adel: **Al-Jazeera**, Boulder, Westview, 2002.
- Ener, Suat: **Harp Tarihi: Strateji ve Taktikte Ana Kurallar**, y.y., Harp Okulu Matbaası, 1943.
- Erdemli, Atilla: **Savaş ve Aydınlanma**, Felsefelogos. Sayı 8, İstanbul, Fesatoder Yayıncılık, 1999.
- Eroğlu, Özkan: **Baudrillard'ı Okumak**, İstanbul, Tekhne Yayınları, 2014.
- Eroğlu, Özkan: **Jean Baudrillard'a Saygı**, İstanbul, Kendiyayını, 2007.
- Farwell, James P. & Rohozinski, Rafal: **Stuxnet and The Future of Cyber War**, Cilt 53, Sayı 1, Survival Dergisi, 2011.
- Fialka, John: **Hotel Warriors: Covering the Gulf War**, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1991.
- Freedman, Lawrence: **War**, Foreign Policy, Oxford, Oxford University Press, 2003, s.20.
- Fuller, John F. C.: **The Conduct of War 1789-1961**, Rochester, Eyre & Spottiswoode Publishers Ltd, 1961.

- Gabriel, Richard A. & Metz, Karen S.: **A Short History of War**, The History of Warfare, Hollanda, Law International, 1999.
- Gaddis, John Lewis: **The Cold War, The Long Peace and the Future**, The End Of Cold War; Its Meaning And Implications, (ed.) Michael J. Hagan, New York, Cambridge University Press, 1992.
- Gaddis, John Lewis: **Setting Right a Dangerous World**, Washington, Chronicle of Higher Education, 2002.
- Gane, Mike: **French Social Theory**, London and Newyork, Routledge Publish, 1991.
- Gane, Mike & Gane Michael: **Baudrillard's Bestiary: Baudrillard and Culture**, y.y., Psychology Press Ltd., 1991.
- Gane, Mike: **Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik**, Çev. Ali Utku ve Serhat Toker, Ankara, De ki Basım Yayım Ltd. Şti., 2008.
- Genosko, Gary: **Baudrillard and Signs Signification Ablaze**, Newyork and London, Routledge Publish, 1994.
- Gilbert, Felix: **Machiavelli: Savaş Sanatı'nda Rönesans**, Modern Stratejinin Yaraticıları, (ed.) Edward Mead Earle, İstanbul, Harp Akademileri Yayınevi, 1983.
- Gilpin, Robert: **War and Change in World Politics**, New York, Cambridge University Press, 1989.
- Glossop, Ronald J.: **Confronting War: An Examination of Huminity's Most Pressing Problem**, 2. bs., North Carolina, McFarland & Company, Publishers, 1987.
- Goebel, Douglas J.: **Military-Media Relations: The Future Media Environment and Its Influence on Military**

- Operations**, Maxwell AFB, Alabama, Air War College, 1995.
- Grotius, Hugo: **Savaş ve Barış Hukuku**, Çev., Seha L. Meray, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.
- Gruys, Borris: **Jean Baudrillard im Gespräch mit Boris Groys**, Siemens Medienkunstpreis, 1995.
- Gurcan, Metin: **Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar**, BİLGESAM,
- Gümüşbaş, Ahmet: **Siber Savaş Hukukunda Meşru Müdafaa Hakkı ve İsnat Edilebilirlik: Stuxnet ve Aramco Saldırıları**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2016.
- Gündüz, Uğur: “Savaş Haberciliğinde ve Medya Terminolojisinde Yeni Bir Boyut: İliştirilmiş Gazetecilik”, Cilt 0, Sayı 19, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2004
- Güngör, Uğur & Güney, Oğuzhan: **Uluslararası İlişkilerde Güvenliğin Dönüşümü Çerçevesinde Bilgi Güvenliği ve Siber Savaş**, Sayı 55, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 2017.
- Gürkaynak, Muharrem & İren, Adem Ali: **Reel Dünyada Sanal Açmaz: Siber Alanda Uluslararası İlişkiler**, Cilt 16, Sayı 2, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta, 2011.
- Hallin, Daniel C.: **The “Uncensored War”: The Media and Vietnam**, New York, Oxford, 1986.
- Hammond, Philip: **Media, War and Postmodernity**, London, Routledge, 2007.

- Hatipoğlu, Cemalettin: **Teknolojik Savaşlar: Siber Terörizm Tehditleri**, International Congress on Politic, Economic and Social Studies Dergisi, Sayı 3, 2017.
- Hedges, Chris: **The Press and the Myths of War**, The Nation Dergisi, 21 Nisan 2003.
- Hobbes, Thomas: **Leviathan**, Çev., Semih Lim, Kazım Taşkent, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Hoffman, Bruce: **Inside Terrorism** New York, Columbia University Press, 1998.
- Holsti, Kalevi J.: **The State, War, and the State of War**. Cambridge, Cambridge University Press. 1996.
- Horrocks, Christopher: **Baudrillard ve Milenyum**, Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Everest Yayınları, 2000.
- Horrocks, Christopher & Jevtic, Zoran: **Introducing Baudrillard: A Graphic Guide**, London, Icon Books Ltd., 2012.
- Hoskins, Andrew & O'Loughlin, Ben: **Media and War. The Emergence of Diffused War**. London, Polity Press, 2010.
- Howard, Michael: **Total War-Total Defence**, International Congress of Military History, Stockholm, 2001.
- Huntington, Samuel P.: **The Clash of Civilizations and The Remaking of World Order**, New York, Simon and Schuster, 1996.
- Ignatieff, Michael: **Virtual War: Kosovo and Beyond** New York, Picador, 2001.
- İrvan, Süleyman: **Peace Journalism as a Normative Theory: Premises and Obstacles**, London, GMJ: Mediterranean Edition, 2006.

- İzgören, Ahmet Şerif: **Eşikaltı Büyücüleri**, Elma Yayınevi, Ankara, 2006.
- Kaldor, Mary: **New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era**, Cambridge, Polity Press, 1999.
- Kaplan, Robert D.: **The Ends of the Earth**, New York, Vintage, 1997.
- Kaplan, Robert D.: **The Coming Anarchy**, New York, Random House, 2000.
- Karabulut, Nejla: **Yeni Medya Teknolojileri ve Halkla İlişkiler**, İstanbul, Beykoz MYO Yayınları, 2009.
- Karakuş, Cahit: **Kritik Alt Yapılara Siber Saldırı**, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Keegan, John: **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev., Füsun Doruker, İstanbul, Sabah Yayınları, 1995.
- Keegan, John: **War and Our World**, New York, Vintage, 2001.
- Kellner, Douglas: **Jean Baudrillard: From Marxism to Postmodernism and Beyond**, Oxford, Polity Press, 1989.
- Kennicott, Philip: **The Illustrated Horror of Conflict**, Washington Post Gazetesi, 25 Mart 2003.
- Kershaw, Baz: **Radikal Performans Breht ve Baudrillard Arasında**, Çev. Bahadır Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi, 2015.
- Kupchan, Charles A.: **The End of the American Order**, New York, Knopf, 2002.
- Laïdi, Zaki: **A World Without Meaning: The Crisis of Meaning in International Politics**, London, Psychology Press, 1998.

- Lewis, Bernard: **I'm Right, You're Wrong, Go to Hell**, Atlantic Monthly, 2003.
- Lin, Herbert: **Cyber Conflict and International Humanitarian Law**, Cilt 94, Sayı 886, Cenevre, International Review of the Red Cross, 2012.
- Luttwak, Edward: **The Dictionary of Modern War**, New York, Harper Collins Publishers, 1991.
- Earle, Edward Mead: **Modern Stratejinin Ustaları**, İstanbul, Doruk Yay. 2015.
- Machin, David: **Ethnographic Research for Media Studies**, 1. bs., Sweden, Bloomsbury Academic, 2002.
- Mauss, Marcel: **Gift: Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies**, Glencoe, Free Press, 1966.
- McCracken, Grant: **The Long Interview**, Cilt 13, London, SAGE Publications, 1988.
- McInnis, David Lee: **Spectator-Sport War: The West and Contemporary Conflict**, New York, Lynne Rienner. 2002.
- McInnes, Gavin: **Completely Pip and Norton**, New York, Dark Horse Comics, 2002.
- McLaughlin, Greg: **The War Correspondent**, 2. bs., London, Pluto Press, 2016.
- McLennan, Mark: **Simulacra and Simulating Policing: Baudrillard and Criminology**, Cilt 13, Sayı 1, International Journal of Baudrillard Studies, 2016.
- McLuhan, Marshall & Fiore, Quentin: **Yaradığımız Medya: Medyanın Etkileri Üzerine Bir Keşif Yolculuğu**, Çev., Ünsal Oskay, İstanbul, Merkez Kitaplar, 2005.

- Michalski, Milena & Gow, James: **War, Image and Legitimacy: Viewing Contemporary Conflict**, London, Routledge, 2008.
- Modelski, George & Morgan, Patrick M.: **Understanding Global War**, Journal of Conflict Resolution, 1983.
- Morva, Oya: “Chicago Sosyoloji Okulu’nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik”, Cilt 4, Sayı 1, **Moment Dergi**, Ankara, 2017.
- Moore, Douglas W.: **Twenty-First Century Embedded Journalists: Lawful Targets?**, Army Lawyer Library of Congress, 2009.
- Morgenthau, Hans J.: **Uluslararası Politika**, Çev., Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara, Sevinç Matbaası, 1970.
- Oberdorfer, Don: **Tet: The Turning Point in the Vietnam War**, New York, Doubleday & Company, 1971.
- Ohmae, Kenichi: **The Rise of the Region State in Globalization and the Challenges of a New Century**, Indiana, Indiana University Press, 2000.
- Oluk, Ayşen: “Baudrillard ve Simülasyon Kuramı Üzerine”, **Yom Sanat Dergisi**, Sayı 7, Adana, 2002.
- Oman, Charles W. C.: **Ok, Balta ve Mancınık: Orta Çağda Savaş Sanatı**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2002.
- Organski, Abromo F.K.: **World Politics**, 2. bs., New York, Knopf, 1968.
- Otan, Ozan: “Kuramsal Şiddet Ya da Baudrillard Üzerine Düşünceler”, Adana, **Yom Sanat Dergisi**, Sayı 7, 2002.

- Ömür, Nimet: **Küreselleşen Dünyada İletişim ve Toplum**, Ankara, Alp Yayınevi, 2002.
- Özcan, Burcu: “Postmodernizmin Tüketim İmajları”, Cilt 17, Sayı 1, Elâzığ, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007.
- Özçetin, Burak: “Kullanımlar ve Doyumlardan İzlerkitle Sosyolojisine: Türkiye’de İzlerkitle Çalışmaları”, Cilt 8, Sayı 2, **İletişim Araştırmaları Dergisi**, 2013.
- Palmer, Robert R.: **Büyük Frederick Guibert, Below: Kraliyet Savaşlarından Ulusal Savaşlara**, Modern Stratejinin Yaratıcıları, (ed.) Edward Mead Earle, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1983.
- Palmer, Robert R. & Colton, Joel: **A History of The Modern World**, 4. bs., New York, Borzoi Book, 1971.
- Pavlik, John V. & Bridges, Frank: “The Emergence of Augmented Reality (AR) as a Storytelling Medium in Journalism”, Cilt 15, Sayı 1, **Journalism & Communication Monographs**, 2013.
- Poster, Mark: **Jean Baudrillard: Selected Writings**, 2. bs., Çev. Jacques Mourrain, Der. Mark Poster, Stanford, Stanford University Press, 2002.
- Richard, Lane J.: **Routledge Critical Thinkers: Jean Baudrillard**, London and Newyork, Routledge Publish, 2000.
- Richardson, Lewis: **Statistics of Deadly Quarrels**, New York, New York Times, 1960.
- Rotfeld, Adam Daniel: **Armaments, Disarmament and International Security**, Stockholm International Peace Research Institute, England, Oxford University Press, 2002.

- Roth, Mitchel P.: **Historical Dictionary of War Journalism**, Westport, Greenwood Press, 1997.
- Runge, Maximilian: **Zwischen Welt- und Kultursicherung Erkenntnis und Sozialität vor dem Hintergrund kritischer Mythentheorien bei Adorno, Horkheimer und Baudrillard**, Kiel, Bachelorarbeit, 2015.
- Sandıklı, Atilla & Emeklier, Bilgehan: “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm”, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, (ed.) Atilla Sandıklı, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2012.
- Schaap, Arie J.: **Cyber Warfare Operations: Development and Use under International Law**, Air Force Law Review, 2009.
- Seib, Philip: **Beyond the Front Lines: How the News Media Cover a World Shaped by War**, Springer, 2016.
- Shaw, Martin: **The New Western Way of War**. Cambridge, Polity, 2005.
- Shearer, David: **Outsourcing War**, y.y., Foreign Policy, 1998.
- Simon, Steven: **The New Terrorism**, Brookings Review, 2003.
- Singer, Peter: **One World**, New Haven, Yale University Press, 2002.
- Skjerdal, Terje: “The Somali Media and Their Peace-Building Potential”, Cilt 11, **International Journal of Somali Studies**, 2012.
- Smith, Jeffrey: **War and Press Freedom: The Problem of Prerogative Power**, New York, Oxford University Press, 1999.

- Sontag, Susan: **Regarding the Pain of Others**, New York, Picador Books Limited, 2003.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.
- Şahin, Arda Umut & Kocabaş, Ozan: **Topyekûn Bir Çabann Ürünü Olarak Barış Gazeteciliği**, Cilt 4, Sayı 5, İstanbul, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 2015.
- Şenel, Alaeddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara, Verse Yayıncılık, 1990.
- Taylor, Philip M.: **War and the Media**, Manchester, Manchester University Press, 1998.
- Tekin, Hasan Hüseyin: “Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme”, Cilt 3, Sayı 13, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 2006.
- Thompson, B. John: **Medya ve Modernite**, çev: Serdar Öztürk, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2008.
- Thrall, Trevor: **War in the Media Age**, New York, Hampton Press, 2000.
- Thukydides: **Peloponnessos Savaşları**, Çev. Furkan Akderin, 3. bs., İstanbul, Belge Yayınları, 2019.
- Thussu, Daya Kishan: **International Communication Continuity and Change**, London, Arnold Publishers, 2000.
- Tılıç, Doğan: **Zaman**, Turkuaz Dergisi, Ocak 2003.
- Toffeletti, Kim: **Yeni Bir Bakışla Baudrillard**, Çev., Yetkin Başkavak, İstanbul, Kolektif Kitap, 2014.

- Tokgöz, Oya: **Siyasal İletişimi Anlamak**, 2. bs., İmge Kitabevi, Ankara, 2014.
- Toklu, Vefa & Sönmez, Bahadır: **Uluslararası İlişkiler**, Ankara, Kara Harp Okulu Basımevi, 1995.
- Törenli, Nurcan: **Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.
- Tzu, Sun: **Savaş Sanatı**, Çev. Şule Kılıçarslan, İntermedya Kültür Serisi, İstanbul, Form Yayınları, 2000.
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı: **2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi**, 2016.
- Ural, Ayhan & Kılıç, İbrahim: **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi**, 3. bs., İstanbul, Detay Yayıncılık, 2011.
- Uyar, Mesut: **Tükidides Gözüyle Savaşta Komuta Sorunu**, İstanbul, y.y., 1999.
- Virilio, Paul: **Hız ve Politika Dromoloji Üzerine Bir Deneme**, Çev. Meltem Cansever, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2018.
- Wenger, Andreas & Zimmermann, Doran: **International Relations: From the Cold War to the Globalized World**, Londra, Lynne Rienner Publishers, 2003.
- Williams, Howard & Evans, Tony & Wright, Moorhead: **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Çev., Faruk Yalvaç, Ankara Siyasal Kitabevi, 1996.
- Wright, Quincy: **A Study of War**, Chicago, The University of Chicago Press, 1983.

- Woodward, Bob: **The Commanders**, New York, Simon & Schuster, 1991.
- Woolf, Virginia: **Üç Gine**, Çev. İlknur Güzel, (ed.) Belce Ünüvar, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2019.
- Yalçınkaya, Haldun: **Savaş; Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.
- Yalçınkaya, Haldun: **Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik**, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 19, 2008
- Yıldız, Göktürk: **Dünyada ve Türkiye’de Barış Gazeteciliği: Olanaklar ve Eleştiriler**, İstanbul, Cinius Yayınları, 2012.
- Yılmaz, Ercan Nurcan & Ulus, Halil İbrahim & Gönen, Serkan: **Bilgi Toplumuna Geçiş ve Siber Güvenlik**, Bilişim Teknolojileri Dergisi, Cilt 8, Sayı 3, 2015.
- Yuvayapan, Emel: **Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm**, Özne Dergisi, 14. Kitap, 2011.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKÇA

- Alford, Lionel D.: “Cyber Warfare: A New Doctrine and Taxonomy”, **The Journal of Defense Software Engineering**, 2001. Daha fazlası için bkz. <https://pdfs.semanticscholar.org/5cb4/0ae255f5d92cb5bc9ee04181e28edfdec065.pdf> (Erişim Tarihi 25 Nisan 2019).
- Assange, Jullian: **The Curious Origins of Political Hacktivism, Counterpunch**. Daha fazlası için bkz. <https://www.counterpunch.org/2006/11/25/the-curious-origins-of-political-hacktivism/> (Erişim Tarihi 01 Nisan 2019).
- Bläsi, Burkhardt: “Peace Journalism and The News Production Process”, **Conflict&Communication Online**, Cilt 3, 2004. Daha fazlası için bkz. http://www.cco.regeneronline.de/2004/pdf_2004/blaesi.pdf (Erişim Tarihi 08 Nisan 2019).
- Birand, Mehmet Ali: **Savaştan Bıktım...**, 5 Nisan 2003, Yazının tamamı için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/savastan-biktim-138248> (Erişim Tarihi 4 Mayıs 2019).
- Council of Europe: 2001, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680081561> (Erişim Tarihi 7 Nisan 2019).
- Denning, Dorothy E.: “Testimony before the Special Oversight Panel on Terrorism Committee on Armed Services U.S. House of Representatives”, **Georgetown University Press**, Washington, 2000, s.3. Daha fazlası için bkz. <https://www.stealthiss.com/documents/pdf/CYBERTERRORISM.pdf> (Erişim Tarihi 01 Nisan 2019).

- Duran, Ragıp: **Kriz Dönemi Gazeteciliği**, 01 Aralık 2003, <https://bianet.org/bianet/medya/26855-kriz-donemi-gazeteciligi> (Erişim Tarihi 5 Mayıs 2019).
- Gruys, Boris: **Jean Baudrillard im Gespräch mit Boris Groys**, Siemens Medienkunstpreis, 1995, Söyleşinin tamamı için bkz. <https://zkm.de/de/jean-baudrillard-im-gespraech-mit-boris-groys> (Erişim Tarihi 1 Haziran 2019).
- Gurcan, Metin: **Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar**, BİLGESAM, s. 91-91, makalenin tamamı için bkz. http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-163-201404072m_gurcan.pdf (Erişim Tarihi 23 Mart 2019).
- Keizer, Gregg: **Microsoft Confirms It Missed Stuxnet Print Spooler 'Zero-Day'**, Daha fazlası için bkz. <https://www.computerworld.com/article/2515799/microsoft-confirms-it-missed-stuxnet-print-spooler--zero-day-.html> (Erişim Tarihi 11 Nisan 2019).
- Lewis, James A.: “Assessing the Risks of Cyber Terrorism, Cyber War and Other Cyber Threats”, Washington, **Center for Strategic and International Studies**, 2002, s.1. Daha fazlası için bkz. <https://www.steptoe.com/images/content/4/5/v1/4586/231a.pdf> (Erişim Tarihi 02 Nisan 2019).
- Perloth, Nicole: “Among Digital Crumbs from Saudi Aramco Cyberattack, Image of Burning U.S. Flag”, **The New York Times**, New York, 2012. Daha fazlası için bkz. <https://bits.blogs.nytimes.com/2012/08/24/among->

[digital-crumbs-from-saudi-aramco-cyberattack-image-of-burning-u-s-flag/](#) (Erişim Tarihi 05 Nisan 2019).

Yegen, Ceren:

“Dijital Aktivizmin Bir Türü Olarak Hacktivizm ve “RedHack”, Sayı 1, **E-Journal of Intermedia**, Güz 2014, Daha fazlası için bkz. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/91438> (Erişim Tarihi 25 Mart 2019).

